

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI
BİLİM DALI

KOOPERATİF KATILIM BANKACILIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ozan DEMİR

İstanbul
Şubat-2020

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI
BİLİM DALI

KOOPERATİF KATILIM BANKACILIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ozan DEMİR

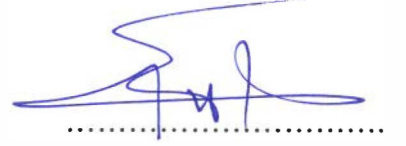
Tez Danışmanı
Dr.Öğr.Üyesi Ensari YÜCEL

İstanbul
Şubat-2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Ensari YÜCEL

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇAKIR

Üye Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

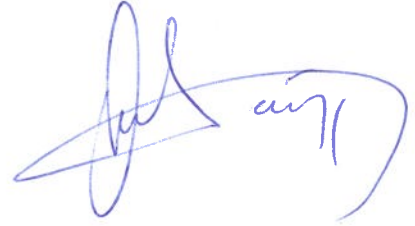
Prof. Dr. Ömer ÇAHA

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Kooperatif Katılım Bankacılığı” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Ozan DEMİR

ÖNSÖZ

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışmanım Dr. Ensari Yücel'e, beni bu alana sevk ederek destekleyen Kuveyt Türk Katılım Bankasına, beni çalışma için daima motive eden kızım Süeda Rana DEMİR'e ve lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca benden sabrını ve desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Fatma DEMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

Ozan DEMİR
İstanbul - 2020

ÖZET

KOOPERATİF KATILIM BANKACILIĞI

Ozan DEMİR
Yüksek Lisans, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı
Tez Danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi Ensari YÜCEL
Şubat, 2020 - 104+XVI Sayfa

Kooperatifler, varoluşlarından bu yana birlikte yaşayan toplumların ortak ihtiyaçlarını giderebilmek için bir araya geldikleri demokratik kuruluşlardır. Büyüyen dünya ekonomisi içerisinde kooperatiflerde varlıklarını sürdürebilmek ve rekabet edebilmek için finansmana ihtiyaç duymuşlardır. Hem kendi bağımsızlıklarını korumak hem de finansal sorunlarını çözebilmek adına Kooperatif Bankaları kurulmuştur.

19.yüzyılın başından itibaren Kooperatif Bankaları ekonomik sistem içerisinde varlıklarını göstermiş birçok ülkede de ekonomik kalkınma veya krizlerle mücadele noktasında etkin rol oynamışlardır. Ancak dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olan İslam dünyası ve onun bir parçası olan ülkemiz için aynı sözleri Kooperatif Bankacılığı özelinde söylemek maalesef mümkün değildir.

Bugün 1,5 milyardan fazla Müslüman yaşayan dünyamızda toplumların temel ihtiyaçları farklılıklar göstermiş, gelişen ekonomilerle rekabet, yetersiz sermaye gibi unsurlar, bu insanların ekonomik faaliyetleri sırasında finansal ihtiyaçlarının da artmasına neden olmuştur. Özellikle 1950'lerden sonra bu finansal ihtiyaçların çözümü için yapılan arayışlar bugünkü ismi ile Katılım Bankalarını ya da İslami Banka ve Finans kuruluşlarını ortaya çıkarmıştır. Katılım bankalarının gerek Dünyada gerekse Türkiye de ki uygulamalarına baktığımızda son zamanlarda Kamu tarafından açılanlar dikkate alınmadığında daha ziyade özel sektör kuruluşları olduğu, yani toplumsal bir hareketin ya da inancın organize bir hareketinin sonucu olmadıkları görülmektedir. Oysa böylesi kabul gören ve kökleri olan İslam dininin mensuplarının bu konuda daha proaktif olmaları beklenirdi.

Bu çalışma ile kar ve zarar esasına dayalı bir finansman modeli olan Katılım Bankacılığı ile, dayanışma ve birlikte kalkınma amacıyla kurulan Kooperatifçilik faaliyetlerinin konsolide edilerek ülke ekonomisine, kooperatiflerin finansal sorunlarına ve Katılım

Bankacılığının büyümesine katkı sağlayabilecek yeni bir finansal model olarak “kooperatif Katılım Bankacılığı” sistemini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik, Katılım Bankacılığı, Kooperatif Katılım Bankacılığı, Kooperatif Bankaları

ABSTRACT

COOPERATIVE PARTICIPATION BANKING

Ozan DEMİR

Master, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı

Thesis Advisor: Asst.Prof. Dr. Ensari YÜCEL

February, 2020 - 104+XVI Pages

Cooperatives are democratic organizations in which people come together to address their common needs. In the growing world economy, cooperatives have come to be in need of financing in order to survive and compete. Cooperative banks have been established to protect the independence of cooperatives and solve their financial problems.

Since the 19th century, cooperative banks have existed within the economic system, playing an effective role in driving economic development and combating crises. However, it is hard to assert the same for the Islamic world as well as our country as its member although the Islamic world has an important place in the global economy.

Today, more than 1.5 billion Muslims live around the world, and basic needs of communities have changed, and the need for competing with developing economies and lack of sufficient capital have caused these people to face with increased financial needs during their economic activities. The search for solutions to these financial needs after 1950s has led to the emergence of participation banks or Islamic banks and financial institutions. Examination of the practices concerning participation banks in Turkey and around the world reveals that excluding those recently established by the state, they are primarily private sector institutions, that is, they are the result of a social or belief-based movement. However, followers of Islam as a widely practiced and deep-rooted religion are supposed to be more proactive in this field.

This study aims to examine cooperative participation banking as a new financial model which may contribute to the solution of the financial problems of cooperatives and the growth of participation banking and consolidate the activities of the cooperatives which are established for solidarity and collective development purposes through participation banking as a financial model based on principles of profit and loss

Keywords: Cooperatives, Participation Banking, Cooperative Banking

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM KATILIM BANKACILIĞI	3
1.1. Katılım Bankacılığı Tanımı	3
1.2 Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Sebepleri.....	4
1.2.1 Ekonomik Sebepler	4
1.2.2 Dini Nedenler	4
1.3. Katılım Bankacılığının Temel İlkeleri	5
1.4. Katılım Bankacılığının Tarihi Gelişimi	6
1.4.1. Dünyada Katılım Bankacılığının Tarihi Gelişimi.....	6
1.4.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Tarihi Gelişimi.....	8
1.5. Katılım Bankacılığında Fon Toplama Yöntemleri.....	10
1.5.1 Özel Cari Hesaplar	11
1.5.1.1. Cari Hesapların Havuz Sistemindeki Yeri ve İşleyişine	12
1.5.2. Katılma Hesapları	13
1.5.3. Özel Fon Havuzları	15
1.5.4. Genel Fon Havuzları	15

1.6. Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri.....	16
1.6.1. Katılım bankacılığı Bankacılık Kanuna Göre Fon Kullandırma Yöntemleri	16
1.6.1.1. Kurumsal Finansman Desteği.....	16
1.6.1.2. Kar Zarar Ortaklığı Yatırımı.....	16
1.6.1.3. Finansal Kiralama.....	17
1.6.1.4. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı.....	17
1.6.1.5. Ortak Yatırımlar.....	17
1.6.2. İslam Ekonomisi Açısından Fon Kullandırma Yöntemleri.....	17
1.6.2.1. Murabaha (Maliyet Beyanıyla Satış).....	18
1.6.2.2. Mudaraba.....	19
1.6.2.3. Müşareke (ortaklık).....	20
1.6.2.4. Azalan Müşareke.....	22
1.6.2.5. İcare ve Finansal Kiralama.....	22
1.6.2.6. Selem.....	23
1.6.2.7. İstisna (Eser Sözleşmesi).....	24
1.7. Katılım Bankacılığında Diğer Faaliyetler.....	25
1.7.1. Sukuk İhracı.....	25
1.7.2. Tekafül(Sigorta).....	27
1.7.2.1. Tekafül' ün Temel Esasları.....	27
1.7.3. Karz-ı Hasen.....	29
1.7.4. Diğer Bankacılık Faaliyetleri.....	29
İKİNCİ BÖLÜM DÜNYADA VE TÜRKİYEDE KOOPERATİFÇİLİK	32
2.1. Kooperatiflerin Tanımı.....	32
2.1.1. Kooperatiflerin Hukuki Tanımı.....	32
2.1.2. Kooperatiflerin Ekonomik Tanımı.....	33

2.2. Kooperatifçilik İlkeleri.....	34
2.2.1. Rochdale İlkeleri	34
2.2.2. 1995 İlkeleri	35
2.2.2.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi.....	35
2.2.2.2. Üyeler Tarafından Gerçekleştirilen Demokratik Denetim.....	36
2.2.2.3. Üyelerin Ekonomik Katılımı.....	36
2.2.2.4. Özerklik ve Bağımsızlık	36
2.2.2.5. Eğitim, Öğrenim ve Bilgilendirme	36
2.2.2.6. Kooperatifler Arasında İşbirliği.....	36
2.3. Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi.....	37
2.3.1. Kooperatifçiliğin Genel Tarihçesi.....	37
2.4. Dünyada Gelişmiş Kooperatifçilik Faaliyetleri	39
2.4.1. İngiltere’de Kooperatifçilik.....	39
2.4.1.1. Rochdale Öncüleri	40
2.4.2. Fransa’da Kooperatifçilik	42
2.4.3. Almanya’da Kooperatifçilik	42
2.4.3.1. Hermann Schulze Delitzsch.....	43
2.4.3.2. Frederich Wilhemm Raiffeisen	43
2.4.3.3. Ulusal Üst Konfederasyon Olarak DGRV	45
2.4.4. İsrail’de Kooperatifçilik	45
2.4.5. ABD’ de Kooperatifçilik.....	46
2.4.6. Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi.....	47
2.4.6.1. Günümüz Türkiye’inde Kooperatifçilik.....	48
2.5. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği	51
2.6. Kooperatifler ile Şirketler Arasındaki Farklar	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KOOPERATİF BANKACILIĞI.....	57

3.1. Kooperatif Bankacılığı Tanımı	57
3.2. Kooperatif Bankalarının Temel Özellikleri	58
3.2.1. Yerel Ekonomi ile İç İçe	58
3.2.2. Kendi üyelerinin / müşterilerin mülkü	58
3.2.3. Bir kişi = Bir Oy	58
3.2.4. Güçlü iş uygulamaları ve esnek yapılar	59
3.2.5. Reel ekonomiyi finanse etmek	59
3.2.6. Sosyal sorumluluk alanında öncü olmak	59
3.3. Dünyada Uygulanan Kooperatif Bankacılığı Modelleri	61
3.3.1. İngiliz Kooperatif Bankacılığı Model	61
3.3.2. Alman Kooperatif Bankacılığı Modeli	62
3.4. Dünyada Gelişmiş Kooperatif Bankacılığı Uygulamaları	65
3.4.1. Almanya da Kooperatif Bankaları	66
3.4.2. Fransa da Kooperatif Bankaları	67
3.3.2.1. Group Credit Agricole	68
3.3.2.2. Group Credit Mutuel.....	69
3.3.2.3. Group BPCE	69
3.4.3. Hollanda Kooperatif Bankaları	69
3.4.4. Finlandiya Kooperatif Bankaları.....	70
3.4.4.1.Op Pohjola Bank AŞ.....	71
3.4.5. İngiltere de Kooperatif Bankacılığı.....	72
3.4.5.1. The Building Societies Association (BSA)	72
3.4.5.2. Co-operative Bank p.l.c (Kooperatif Bankası)	73
3.4.6. Amerika Birleşik Devletlerinde Kooperatif Bankacılığı	74
3.4.6.1. National Cooperative Bank (Ulusal Kooperatif Bankası)	74
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	76

KOOPERATİFÇİLİK VE FAİZSİZ FİNANS İÇİN BİR MODEL

“KOOPERATİF KATILIM BANKACILIĞI”	76
4.1. Türkiye de Kooperatiflerin Temel Finansal İhtiyaçları	76
4.1.1. Yatırım ve Üretim Maliyetleri İçin Kaynak İhtiyaçları	77
4.1.3. İşletme Sermayesi ihtiyacı	77
4.1.4. Rekabetçi Finansman Maliyetleri	77
4.1.5. Teminat Yapılarının Finansal Kurumlar Tarafından Anlaşılır ve Kabul Edilebilir Olması	78
4.1.6. Olağanüstü Durumlar İçin Risk Sigortaları	78
4.1.7. Sektörel Tecrübeye Sahip Finansal Danışmanlık İhtiyaçları	78
4.1.8. Gelişen Bankacılık Hizmet ve Ürünlerinden İstifade ya da kendilerine Özel Bankacılık Ürünleri	79
4.1.9. Finansal Okur Yazarlık Eğitimleri	79
4.2. Türkiye’de Kooperatifçiliğin finansmanında etkili olan kuruluşlar	80
4.2.1. T.C. Ziraat Bankası	80
4.2.2. Türkiye Halk Bankası	81
4.2.3. Tarım Kredi Kooperatifleri	82
4.2.3.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Sağladığı Krediler	82
4.2.4. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri	84
4.2.4.1. Kefalet Sistemi	84
4.2.4.1. Teskomb Kredileri	85
4.3. Kooperatif Katılım Bankacılığını Modelinin Sağlayabileceği Faydalar	85
4.3.1. Kooperatif Katılım Bankacılığı Modelinin Kooperatiflere Sağlayabileceği Ekonomik Faydalar	88
4.3.2. Diğer Reel Sektörlere Faydaları	90
4.3.3. Bankacılık ve Finans Sektörüne Faydaları	91
4.3.4. Faizsiz Finans (Katılım Bankacılığı) Sektörüne Faydaları	91

4.4. Kooperatifçiliğe Yeni Bir Finansal Çözüm Olarak; Kooperatif Katılım Bankacılığı	92
4.4.1. Mevzuat Bakımından Kooperatif Katılım Bankası Kuruluşu	93
4.4.2. Kuruluş Sermayesi	94
4.4.3. Yönetim Şekli ve Sahiplik	95
4.4.4. Kurulacak Kooperatif Katılım Bankasının Örgütlenme Modeli	96
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	98
KAYNAKÇA	101

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye de Katılım Bankaları (TKBB).....	10
Tablo 1.2: Katılım Bankalarının 2010-2018 Yılları Arası Sukuk İhraçları	26
Tablo 1.3: Katılım Bankalarının 2018 Yılı Toplam Sukuk İhraçları	27
Tablo 1.4: Katılım Sigortacılığı ile Geleneksel Sigortacılık Arasındaki Farklar.....	27
Tablo 1.5: 2018 Yılı İtibariyle Sigorta Şirketleri Toplam Prim Dağılımları	29
Tablo 4.1: Katılım Bankaları,Konvensiyonel Bankalar ve Kooperatifler Karşılaştırmalı Finansal Ürünler.....	89
Tablo 4.2 : Tarım Kredi İle Katılım Bankaları Finansal Ürünler	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Katılım Bankacılığında Kullanılan Temel Finansman Yöntemleri	18
Şekil 2.1: Almanya’da Kooperatif örgütlenmesi	45
Şekil 3.1: İngiliz Bankacılık Modeli	62
Şekil 3.2: Alman Kooperatif Bankacılığı Modeli	65

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CA	: Crédit Agricole
CM	: Crédit Mutuel
DG Bank	: Alman Kooperatifler Bankası
DGRV	: Alman Kooperatif ve Raiffeisen Konfederasyonu
DZ Bank	: Alman Kooperatifler Merkez Bankası
EACB	: Avrupa Kooperatif Bankaları Birliği
ESKKK	: Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri
GTB	: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
GTHB	: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
ICA	: Uluslararası Kooperatifler Birliği
ICBA	: Uluslararası Kooperatif Bankaları Birliği
IRU	: Uluslararası Raiffeisen Birliği
TESKOMB	: Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifleri
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

İnsanlık, yaradılışından buyana sosyal bir varlık olmuş ve topluluklar halinde yaşamlarını sürdürmüştür. Başlangıçta yemek, giyinme, güvenlik ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını gidermek için çalışan insanlar, zaman içerisinde bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için birlikte hareket etme gereksinimi duymuşlardır. Bu bir araya gelmeleri günümüzde yaygın ve etkin bir faaliyet olan kooperatifçilik hareketinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sanayileşen toplumlarda köylüler, çiftçiler ve esnaflar fabrikalarla rekabet edemez hale gelmiş ve kendi finansal ihtiyaçlarının yanında temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamadıkları durumlar olmuştur. Farklı toplumlarda savaş ve benzeri farklı sebepleri de olsa ortaya çıkan bu durumlar toplumun bu temel yapılarının bir araya gelerek başlangıçta yerel kooperatiflere ve zamanla daha kurumsallaşarak ulusal hatta uluslararası kooperatiflere dönüşmelerini sağlamıştır.

Kooperatiflerin temel kuruluş amaçları yerel toplulukların veya küçük ticari girişimcilerin ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve toplumsal refahlarını yükseltebilmeleri için bir araya gelerek güç birliği oluşturmak sureti ile kendilerine kaynak oluşturmalarıdır. Tarih boyunca kar amacından ziyade üyelerinin ekonomik faydalarını gözeten kooperatifler üyelerine öncelikle küçük işletmecilik faaliyetlerinde dayanışma sunarken zaman içerisinde artan finansal ihtiyaçları içinde çözümler sunmuştur.

Türkiye’de de memleket sandıkları ile başlayan kooperatifçilik hareketlerinin geçmişi yakın tarihe dayanmaktadır. Tarım ve esnaf kooperatiflerinin ağırlığını oluşturduğu birçok kooperatif örgütlenmesi mevcuttur. Ancak gördük ki bu kooperatiflerin finansal ihtiyaçlarının çözümü için kendi finansal kuruluşları bulunmamaktadır. Bununla beraber geçmişten günümüze bu ihtiyacın elzem olduğu da hem kamu hem de ilgili otoritelerce ifade edilmiştir.

İslam dini insanların sadece ibadet faaliyetlerini değil aynı zaman da toplum içerisindeki her türlü faaliyetlerini de kapsayan ve toplumsal faydaları da gözeten kurallar ve kaideler içermektedir. Bu emir ve yasakların en önemlilerinden biriside faizin haram kılınmasıdır. 1400 yılı aşkın bir geçmişi bulunan İslam dini insanların ekonomik

faaliyetlerinin ticaret esaslı olmasını ve üretime dayanmasını aynı zamanda dayanışma ve yardımlaşmayı da sağlaması maksadı ile faizi yasaklamaktadır.

Bugün 1,5 milyardan fazla Müslüman yaşayan dünyamızda toplumların temel ihtiyaçları farklılıklar göstermiş, gelişen ekonomilerle rekabet, yetersiz sermaye gibi unsurlar, bu insanların ekonomik faaliyetleri sırasında finansal ihtiyaçlarının da artmasına neden olmuştur. Özellikle 1950'lerden sonra bu finansal ihtiyaçların çözümü için yapılan arayışlar bugünkü ismi ile Katılım Bankalarını ya da İslami Banka ve Finans kuruluşlarını ortaya çıkarmıştır. Katılım bankalarının gerek Dünyada gerekse Türkiye de ki uygulamalarına baktığımızda son zamanlarda Kamu tarafından açılanlar dikkate alınmadığında daha ziyade özel sektör kuruluşları olduğu, yani toplumsal bir hareketin ya da inancın organize bir hareketinin sonucu olmadıkları görülmektedir. Oysa böylesi kabul gören ve kökleri olan İslam dininin mensuplarının bu konuda daha proaktif olmaları beklenirdi.

İşte bu çalışma bu düşüncelerden esinlenilerek; toplumsal dayanışma ve yardımlaşma temeline dayanan Kooperatifçilik hareketi ile aynı şekilde ticareti ve dayanışmayı emreden faizi değil kar veya zarara ortaklığı teşvik eden faizsiz Bankacılık modelinin fikri ve ticari olarak bir araya getirilmek sureti ile şuurlu, organize, üyelerinin menfaatini gözeten, kar ve zararı esas alan, kapitalist bir canavar gibi değil birlikte çalışıp birlikte kazanan ve hareket eden daha insani ve İslami bir organizasyon oluşturulabilir mi arayışdır. Bir taraftan kooperatiflerin finansal sorunlarının çözümü için alternatif bir arayış, diğer taraftan da İslami Bankacılık modelinin yaygınlaşması, bankacılık sektöründeki payının arttırılması ve yerel ekonomilere de ulaşması için bir araştırmadır.

Çalışmamızda analiz yöntemi kullanılmış olup çalışmanın birinci bölümünde katılım bankacılığının gelişimi ile Türkiye'deki mevcut uygulama alanları ve müşterilerine sunduğu ürünler incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde kooperatifçilik faaliyetlerinin Dünyada ve Türkiye'deki tarihçesi ,günümüzde ulaştığı son durum ve üyelerine sunduğu faydalar incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise kooperatiflerin finansal gelişiminde önemli rolü olan kooperatif bankalarının dünyadaki uygulamaları incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise Türkiyede uygulama alanı oluşmamış ve yeni bir model önerisi olarak kooperatif katılım bankacılığı için model önerileri ve sağlayabileceği fırsatlar ele alınarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI

1.1. Katılım Bankacılığı Tanımı

Katılım bankacılığı modeli, İslam'ın faizsizlik esaslarına göre faaliyetlerini yürüten, bu esaslara ve ilkeler içerisinde kalan tüm bankacılık faaliyetlerini gerçekleştiren, kâr ve zarara ortak olmak esaslarına göre fon toplayıp gayrimenkul alım-satım, proje ortaklığı, makine alımları veya finansal kiralama gibi ticaret yöntemleriyle fon kullandıran bir bankacılık modelidir. Katılım Bankalarının unvanlarında ki “katılım” ifadesi, yapılan bankacılık modelinin kâr veya zarara katılma esaslarına dayalı bir model olduğunu belirtmek için kullanılmaktadır.

Bu katılım bankalar, mevduat sahiplerinden topladıkları fonları, faizsiz finansman esasları içerisinde ticaret ve sanayi başta olmak üzere farklı sektörlerde ticari amaçlı değerlendirerek, oluşan kâr veya zararı müşterileri ile paylaşırlar. TL, USD, EUR ve ALTIN bazında vadeli veya vadesiz cari hesaplarda toplanan bu mevduatlar, murabaha, kurumsal finansman desteği, konut ya da araç finansmanları, finansal kiralama (leasing), kâr ve zarar ortaklığı yöntemleriyle değerlendirilir. İşletme veya üreticilerin ihtiyacı olan her türlü yarı mamul, mamul, hammadde, makine veya tesis, gayrimenkul gibi ticarete konu olabilecek ürünlerin tedariki bu yöntemlerle sağlanır.

Katılım bankaları bireysel mevduat sahiplerinin veya işletmelerin mevduatlarını saklamak veya korumak amacı ile kar payı talebi olmaksızın özel cari ve yatırımlarını değerlendirmek maksadı ile kara-zarara ortaklık esasına dayanan katılma hesapları ürünleri ile mevduat toplamak ve ticari döngüleri içerisinde ihtiyaçları olanlara kredi sağlamak ana esasları içerisinde faaliyette bulunan yurt içi kuruluşlar ile yurtdışında yerleşik benzer amaç ve niteliklere haiz işletmelerin Türkiye'deki iştiraklerini ifade eder.

Özel cari hesaplar, diğer bankalarda da bulunmakla beraber Katılım Bankalarında açılabilen, müşterinin talebi durumunda içerisindeki mevduat bakiyesi kısmen veya tamamen çekilebilen ve müşterisine karşılığında bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır.

Katılma hesabı ise Katılım Bankalarına müşterileri tarafından yatırılan mevduatların bu kurumlarca faizsizlik esasları ile kullandırılmasından ortaya çıkacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, mevduat sahibi ya da yatırımcısına ve de sonunda önceden

belirlenmiş herhangi bir kar getiri garantisi ve anaparanın kısmen veya tamamen geri ödenmesi dahi garanti edilmeyen hesaplardır. Katılım Bankalarında açılan gerçek ve tüzel kişilere ait bu özel cari ve katılma hesaplarında yer alan mevduatlar bir bütün olarak katılım fonu olarak adlandırılır.

Ayrıca, Katılım bankaları inançları gereği bir taraftan faizden kaçınma hassasiyeti sebebi ile mevduat bankalarına yatırılmayan kaynakları ekonomiye dâhil ederek ekonomiye likidite sağlamanın yanı sıra mevduat sahiplerinin de birikimlerini değerlendirmelerini sağlarlar. Diğer taraftan da faaliyetlerini sürdürebilmek için fon ve sermaye ihtiyacı olan müteşebbis ve yatırımcıların ihtiyaç duydukları finansmanı karşılayan kuruluşlardır.

1.2 Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Sebepleri

1.2.1 Ekonomik Sebepler

Dünyada ve Türkiye’de ve halkın önemli bir kısmı, faiz gelirlerinden ve faiz içeren her türlü finansal üründen uzak durmaktadır. Bu sebeplerle geleneksel bankalara gitmeyen fonlar atıl kalmaktadır. Bu durum gerek makroekonomi açısından, gerekse de tasarruf sahibi açısından bir kayıptır. Katılım bankaları, finansal sektörde alternatif bir Pazar olarak, faiz hassasiyetleri dolayısı ile geleneksel bankalara gitmeyen fonları finansal sektörün içerisine kazandırmak ve tasarruf sahiplerinin mevduatlarını güvenle saklamalarına ve enflasyon karşısında değerini korumalarına yardımcı olmak, alternatif yatırım alanları ve fırsatlar sayesinde yabancı fonlarını çekmek maksadıyla kurulmuştur. Dünyadaki uygulamalardan ilham alınarak katılım bankalarının topladığı kaynakları değerlendirmek için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Katılım Bankalarının uyguladığı bu yöntemler ile elde edilen kazancın ticari kazanç niteliğinde olduğu ve İslam dini esaslarına göre faizden tamamen farklılık gösterdiği hususunda kanaat birliği oluşmuştur.

1.2.2 Dini Nedenler

İslam dininin inanç esaslarına göre bir Müminin yaşam biçimi yalnız ibadetleri ile değil toplumsal hayatında ve ticari faaliyetleri ya da ilişkileri de dâhil tüm yaşamında İslam’ın emrettiği esaslara göre olmalıdır. Fert, bu esaslar çerçevesinde yaşam tarzını belirlemeli ve tüm hayatını bu ölçülere göre yaşamalıdır. Çünkü İslamiyet, hayatın doğumdan ölüme kadar bütün evrelerini içeren bir bütündür. Bu bütününün iktisadi faaliyetler ve edinilen meslekler de bir dilimidir. İslamiyette ekonomik faaliyetler toplumların diğer

faaliyet ve problemlerinden farklı ve bağımsız bir şekilde değerlendirilemez, hatta ekonomik faaliyetler, toplum yaşamının tamamı ile değerlendirilir (Zaim, 1992: 24).

İslam dininde faiz, Kur'an-ı Kerim'deki açık ayetler ile yasaklamıştır. Faiz alıp verenler Allah ve Hazreti Peygamberin savaş açtığı kimseler imiş gibi görülmektedirler. Bu da kapitalist sistem içerisindeki bankalardaki birçok uygulamanın Müslümanlar için haram niteliği taşıması anlamına geliyor. Ey iman edenler; Allahtan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın, bunu yapmazsanız Allah ve Resulü tarafından size savaş açıldığını bilin. Eğer tövde ederseniz haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere ana paranız sizindir (Kur'an-ı Kerim 2:278-279).

İslami finans ya da faizsiz finansa artan alakanın diğer bir nedeni de, 2008 yılında başlayan finansal ekonomik kriz ile beraber faize dayalı finans endüstrisindeki kurumların toplumdaki yerleri, bu müesseseler ahlaki çöküntü nedeniyle sarsılırken, İslami finans kurumlarının müşterilerine ve piyasalara karşı ilkeli duruşu, İslami finansın modern finansal yaklaşımlarla aynı olup olmadığı sorularını akıllara getirmiştir. Bu çerçevede, İslami finans ya da faizsiz bankacılık modeline son dönemde artan alakanın diğer nedeni de İslami finansın, ekonomik sisteme ahlak öncelikli bir alternatif olma olasılığıdır (Yanpar, 2014: 21).

1.3. Katılım Bankacılığının Temel İlkeleri

Katılım bankacılığı faaliyetleri ve ürünlerinin İslam hukuku esaslarına uygun olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, İslam-i hukuk ölçüleri çerçevesinde oluşturulan sınırların ve malî işlemler ya da ürünler için öne çıkan temel prensiplerin katılım bankalarının faaliyet felsefesini oluşturduğunu söyleyebiliriz. İslam iktisat düşüncesi bu temel ilkeleri Hz. Muhammed'in (S.A.V.) hayatından ve Kur'an-ı Kerim'den alır.

Bu ilkeler:

- Ahlakın temel alındığı bir iktisadi ilişki esastır.
- Her türlü faiz kesin olarak yasaktır.
- Ticaretin bir varlığa dayalı olması esastır. Reel ve gerçek ticaret ekonomik faaliyet alanıdır.
- Para bir ölçüm, değişim veya saklama aracıdır. Normal bir mal gibi alım satıma konu bir emtia değildir.

İslam hukuku ekonomik açıdan, ortaklık yada ticaret ile yapılan servet artışını onaylar. Para İslam hukuku açısından sadece satın alma gücünü gösterir.

- Ortaklığa ve ticaret yapmayı esas alan bu düzende oluşan riski taraflar beraber paylaşırlar. Fon toplama ve fon kullandırım işlemlerinde kar/zarar paylaşımı esastır.
- Piyasayı yanıltacak gerçeği yansıtmayan müdahaleler yasaktır. Bu nedenle karaborsacılık hoş görülmez.
- Belirsizlik ile (garar ve cehalet) yapılan malül işlemler yasaktır.
- Sözleşmelerle şartları açıkça ifade edilmiş esaslara uyulması gerekir. Bununla birlikte sözleşmelerde belirtilen şartlar İslam hukuku esaslarına uygun olmalıdır.
- Sözleşmeler işlemlerin en önemli hukuki boyutu olup ayrı ayrı işlemlerin sözleşme yükümlülükleri net şekilde açıklanmalıdır.
- Tüm işlem ve finansal ürünler İslam hukuku esaslarına uygun olmalıdır.
- Sosyal adalet dikkate alınmalıdır. İstismar ve adaletsizliğe sebep olan tüm işlemler yasaklanmıştır (Özsoy, 2012: 109).

1.4. Katılım Bankacılığının Tarihi Gelişimi

1.4.1. Dünyada Katılım Bankacılığının Tarihi Gelişimi

Tarihçiler faizsiz bankacılık örneklerinin Babilde M.Ö. 2123-2081 tarihleri arasında “Hammurabi Kanunları” ile bilinen Hammurabi döneminde ortaya çıktığını belirtse de, günümüz Katılım Bankacılık modeline emsal oluşturacak bir yapının mevcudiyetine geçmişte ve yakın tarihimize kadar rastlanmamaktadır. Fikri seviyede de Pakistanlı Muhammed Uzeyr tarafından ilk defa 1955 yılında dile getirilmiştir. 1963 yılında modern manada ilk katılım bankası “Mit Gamr” ismiyle Mısır’da kurulmuştur.

Katılım Bankacılığının fikri alt yapısının hazırlandığı tarihler 1960’lı yıllar olarak ifade edilebilir. Bunun sebepleri ise o tarihlerde Katılım bankacılığının temel bireysel bankacılık hizmetlerini dahi yeterli ölçüde karşılayamaması, finansal ürün ve hizmetlerinin yetersiz olması, coğrafya olarak Körfez ve Ortadoğu coğrafi bölgesinin dışına çıkamamış olmalarıdır.

Faizsiz Bankacılık faaliyeti yapan kurum sayısında 1970’li yıllarda önemli bir değişiklik olmamakla beraber ticari bankacılık faaliyetleri de sunmaya başlayarak ürün

yelpazelerinde ilerleme sağlamışlardır. Bu dönem faizsiz finansın gerçek anlamda kendisini göstermeye başladığı bir çıkış dönemi olarak nitelenebilir. Cidde de 1973 yılında birçok Müslüman ülkelerin ekonomi bakanlarının da katıldığı bir konferans düzenlemiştir. Bu konferansta sermaye fazlası olan Müslüman ülkelerin, bu fazlalarını ve diğer kaynakları Avrupa Ülkeleri ya da diğer Kapitalist ekonomiler yerine kendi içlerinde değerlendirmeleri gerektiği belirtilmiş ve bunun için bir niyet deklarasyonu yayınlanmıştır. Bununla beraber İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank),1975 yılında Müslüman ülkelerin katılımıyla Müslüman devletlerde ki toplumsal refahın yükselmesi ve ekonomik gelişime katkı sağlamak amacı ile İslam hukuku prensiplerine uygun olarak faaliyet gösterecek çatı bir bankanın kurulması düşüncesi ile kurulmuştur (Özsoy, 2012:65).

1975 yılında Katılım Bankacılık için önemli bir başlangıç olacak, Dubai İslam Bankası reel manada tam kapsamlı dünyanın ilk katılım bankası olarak kurulmuştur. Büyük sermaye gruplarının da Katılım Bankacılığına ilgi duymaya başlaması ile bugünkü büyük katılım bankalarının önemli bir kısmı 1970’li yılların sonlarına doğru kurulmuştur. Bu dönemde Ortadoğu ve körfez pazarlarının dışına açılmaya da başlayan Katılım bankalarının sınırları Asya Pasifik’e kadar yayılmıştır. Bu dönemde Katılım Bankacılığı sunulan finansal ürün ve hizmetlerde de diğer bankalardan ayrılmaya başlamıştır. Tekafül- İslami Sigortacılık sistemi yeni bir ürün olarak sisteme dâhil olmuş, proje finansmanları, leasing, İslami Menkul Kıymetleştirme gibi ürünler bu dönemin ürünleridir. Bu ürünlere bağlı olarak aynı dönemde Katılım Bankalarına ek olarak Tekafül sigorta şirketleri, İslami Menkul Kıymet şirketleri de İslami finans sektörüne dâhil olmuşlardır.

1990’da “İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu” (AAOIFI), bir grup faizsiz finans şirketinin Cezayir’de bir araya gelmesi ile kurulmuştur. 1991’de Bahreyn’de onaylanan AAOIFI ile İslami finansal hizmetler yine İslami açıdan belli standartlarla tanımlanmış olup, dünyanın farklı coğrafyalarında diğerlerinden bağımsız olarak Katılım Bankacılığı veya İslami finansal hizmetler yapan şirketleri sundukları ürün ve hizmetlerde İslami açıdan çelişkilere yer vermemek adına, belirli ortak ilke ve prensiplerde buluşturarak İslami Finans modelinin gelişiminde önemli konuma sahip olmuştur.

2000’li yıllardan ise Faizsiz Bankacılığının gelişme döneminin olduğu yıllar olarak bahsedebiliriz. Katılım bankacılığı ya da diğer adıyla Faizsiz Bankacılık, bu dönemde

ilk defa sınırlarını Amerika ve Avrupa'ya kadar uzatmıştır. İslami finansal ekonomiye varlık yönetim şirketleri ve faizsiz yatırım bankalarının da katılmasıyla beraber finansal çıktı ve hizmetlerde çeşitlilik artmış, bu tarihe kadar hiç girilmemiş alanlara girilerek farklı yenilikçi ürün ve hizmet ortaya konulmuştur. Bir taraftan yeni katılım bankaları kurulurken aynı zamanda mevcut katılım bankaları da hızla büyümüşlerdir. Bu büyüme faaliyetleri ile beraber düzenleme ve denetleme yapan kuruluşlara karşı taleplerde artmıştır. Bu ihtiyaçlar nedeni ile 2002 yılında Malezya'da "İslami Finansal Hizmetler Kurulu" (IFSB) kurulmuştur. Böylelikle evrensel manada katılım bankacılığının standartlaşması hızlanmıştır. Avrupa ülkelerinde katılım bankacılığının gittikçe daha çok yaygınlaşması ve alaka duyulması ile 2006 yılında "Avrupa İslami Yatırım Bankası" kurulmuştur. Katılım bankacılığının dünyada hızla ilgi görmeye başlaması ile birlikte 2008 yılında Afrika ülkesi Gambia, 2010 yılında Türkiye ve 2014 yılında Hong Kong sukuk ihraçları yaparak dikkat çekmişlerdir (Özsoy, 2012: 65).

1.4.2. Türkiye'de Katılım Bankacılığı Tarihi Gelişimi

Faizsiz Bankacılık uygulamalarının dünyada belirgin bir biçimde yayılıyor olması, Türkiye'deki sermaye sahiplerinin de dikkatini çekmiştir. Bilhassa dünyadaki Faizsiz Finans Kurumlarının başarılarının 1970'lerden itibaren gözle görülür yükselişleri, nüfusunun büyük bölümü Müslüman olan Türkiye de de faizsiz bankacılık yapılması hususunu daha sık gündeme getirmiştir. Ancak Türkiye'de faizsiz bankacılık yapılabilmesi için mevcut kanun ve mevzuatlar alt yapı olarak yetersizdi. Bu durumu aşabilmek için 16 Aralık 1983 Tarih ve 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Faizsiz Finans Kuruluşlarına faaliyet izni tanınmıştır. Böylece Türkiye de de Faizsiz Finans Kuruluşları için yasal zemin hazırlanmış oldu. O dönemde Türkiye'de "Özel Finans Kurumu" olarak anılan bu kuruluşlar dünyada "İslami Banka" olarak adlandırılmaktaydılar. Bu kararname ile T.C Merkez Bankasının görüşünün alınması kaydı ile Başbakanlık, özel finans kurumlarının kuruluş, tasfiye, organ ve faaliyetlerine ilişkin esaslarda yetkili kılınmıştır.

Yapılan bu yasal düzenleme ile özel finans kurumlarının kurulabilmesinin önündeki engeller aşılmış olmakla birlikte, kurulacak Katılım Bankasının faaliyete başlaması ve ilgili düzenleme görevlerinin yetkili bir kamu kurumuna bağlanması gerekiyordu. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının 25.12.1984 tarihli resmi gazetede yayımlanan tebliği ile tüm bu işlemler cari ve katılım hesapları dâhil kar zarara katılım esaslarını içeren düzenlemeler için Merkez Bankasını yetkilendirdi.

25 Şubat 1985 tarihinde Özel finans kurumlarının (Katılım Bankaları) yasal statüsü tamamlandı. Bu sürecin tamamlanmasından sonra 1985 yılında Albaraka Türk ve Faisal Finans ülkemizde kurulan ilk katılım bankaları olarak faizsiz bankacılık faaliyetlerine başlamışlardır. Peşi sırada birçok yatırımcıda bu sektöre yatırım yapmak istemiştir. Bu gelişmelerin ardından sırayla çok sayıda özel finans kurumu daha kurulmuştur. Bunlar Kuveyt Türk Finans Kurumu (1989), Anadolu Finans Kurumu (1991), İhlas Finans Kurumu (1995) ve 1996 tarihinde de Asya Finans Kurumu faizsiz bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. 19 Aralık 1999 tarihine kadar Özel finans kurumlarının kuruluş ve faaliyetleri, 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenmekteydi. Kanundaki yerleri banklardan ayrı tutulmakla birlikte Özel finans kurumları neredeyse tüm bankacılık hizmetlerini sunmaktaydılar. Banka olarak tanımlanmadıkları için hem ülke içerisinde hem de ülke dışında finansal işlemlerinde sıklıkla sorunlar yaşıyorlardı. Bu sorunların çözülebilmesi için 1999 Tarih ve 4491 sayılı Kanun ile özel finans kurumları da 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına ve resmî olarak banka statüsüne alınmışlardır. 2001 yılında “Faisal Finans Özel Finans Kurumu” ortaklık yapısında ve isminde değişikliğe gitmiş ve unvanını “Family Finans Kurumu” olarak değiştirmiştir. Henüz gelişim aşamasında olan Özel Finans Kurumları 2001 yılında itibarlarını sarsacak önemli bir gelişme ile karşı karşıya kaldılar. Faizsizlik esası ile çalışan bu kurumlar itibarlarını düzeltmek için yıllarca çaba sarf etmek zorunda kaldılar. (TKBB, 2019)

2001 yılında “Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu” tarafından ‘İhlas Finans Kurumu’nun faaliyetleri durdurulmuş ve bankacılık ruhsatı iptal edilmiştir. Bu sebeple toplumda özel finans kurumlarının itibar ve imajı hakkında birtakım endişeler oluşmuştur. Katılım bankaları oluşan bu olumsuz algıyı değiştirebilmek için yıllarca uğraşmak zorunda kaldılar.

Özel finans kurumlarının isminde “Banka” ibaresinin geçmemesinin oluşturduğu türlü karışıklığın önüne geçebilmek adına 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile “Özel Finans Kurumu” ismi “Katılım Bankası” olarak değiştirilmiştir. Katılım Bankaları bankacılık kanununa dâhil edilmiş olsalar da unvanlarında “banka” ibaresinin olmaması çeşitli karışıklıklara neden olabiliyordu.

Katılım bankası 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre şu şekilde tanımlanmıştır. “Katılım Bankaları özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bu

nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eder." Netice itibarıyla finans kurumları ismen değişim, çalışma usul ve esasları ise korunmuştur.

2005 yılı sonuna gelindiğinde ise Family Finans Kurumu ve Anadolu Finans Kurumu birleşme yoluna giderek bu tarihten itibaren faaliyetlerine Türkiye Finans Katılım Bankası unvanı ile devam etmişlerdir. Birleşme ile yakaladığı büyümesi dikkat çeken Türkiye Finans Katılım Bankası'nın %60 hissesi 2008 yılında Suudi Arabistan kökenli The National Commercial Bank (NCB) tarafından satın alınmıştır. Katılım bankaları arasında koordinasyon ve işbirliğini geliştirmek amacıyla Özel Finans Kurumları Birliği 2006 yılında Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) unvanını almıştır (Özsoy 2012: 83). Katılım bankacılığının büyümesi adına kamu iradesi de 16.02.2015 tarihinde Ziraat Katılım Bankası A.Ş. ve 25.06.2015 tarihinde Vakıf Katılım Bankası A.Ş olmak üzere 2 katılım bankası ile sektöre yatırım yapmıştır. (TKBB, 2019)

Ocak- 2019 Tarihi itibarı ile Türkiye'de Faizsiz Bankacılık esaslarına göre çalışarak Katılım Bankacılığı faaliyetinde bulunan mevcut 6 Katılım Bankası şekil 1.1 de gösterilmiştir.

Tablo 1.1: Türkiye'de Katılım Bankaları

Banka Adı	Kuruluş Tarihi
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	01.01.1984
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	01.01.1989
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	28.12.2005
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	25.06.2015
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	16.02.2015
Emlak Katılım Bankası A.Ş.	01.03.2019

Kaynak: TKBB, 2019.

1.5. Katılım Bankacılığında Fon Toplama Yöntemleri

Dünyadaki diğer faizsiz bankalarında olduğu gibi Katılım bankaları da iki hesap türü üzerinden fon toplamaktadırlar. Bu fonlar mevduat veya katılım fonu olarak adlandırılmaktadır. Bunlardan Katılım Fonları belirli vadeler için oluşturulan vadeli hesapları içeren kâr ve zarara katılma hesaplarıdır. Mevduatlar ise bankalarının vadesiz hesaplarını içeren özel cari hesaplar ve Katılma hesaplarını içermektedir. Katılım hesapları ismi birçok ülkede yatırım hesabı olarak da kullanılmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) banka statüsünde olduklarından Katılım Bankalarını da denetlenmektedir.

1.5.1 Özel Cari Hesaplar

Konvansiyonel Bankalarda olduğu gibi Katılım bankalarında da açılabilen, müşterinin dilediği zaman mevduatını tamamen veya kısmen geri çekilebilme özelliğine sahip ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir kar ya da zarar sağlamayan hesaplar, özel cari hesap olarak adlandırılır. Bu hesaplar katılım bankasının da onayı ile tüm para cinslerinde (Usd, Euro vs.) ve Türk Lirası cinsinden olabileceği gibi hatta kıymetli maden (platin, altın, gümüş) cinsinden de olabilmektedir. Katılım bankalarındaki özel cari hesapların kullanımı İslami esaslara uygun ürün ve hizmetlere yönelik olmalıdır. Mudiler katılım bankasındaki cari hesaplarındaki bakiyelerinin tamamen veya kısmen diledikleri zamanda çekebilirler.

Mevcut durumda mudilerin tasarruflarını bu cari hesaplarda değerlendirmelerinin sebepleri; İslami esaslara göre çalışarak faizsiz bankacılık faaliyeti yapılan bir finansal ortamda tasarruflarını korumak, kısa vadeli likidite yönetimlerini bu hesaplar vasıtası ile yapmak, ticari faaliyetlerindeki finansal hareketlerini bu hesaplar ile yönetmek gibi bankacılık faaliyetleri olarak sıralayabiliriz.

Özel cari hesaplardaki mevduatın yönetilmesi Katılım Bankasının sorumluluğunda olup bu hesaplarda vade olmaz. Bu kaynakların yönetiminden ortaya çıkacak riski de getirileri de katılım bankası üstlenir. Özel cari hesaplar için hem konvansiyonel bankalar hem de katılım Bankaları ciddi bir rekabet içerisindedirler. Bu rekabetin nedeni, cari hesapların bankaların kaynak maliyetini azaltıcı bir tarafının olmasıdır. Bu sebeple cari hesaplardan daha fazla pay alabilmek için ürün çeşitlemesi ve hizmet kalitesi açısından ciddi bir rekabet içerisindedirler.

Özel Cari Hesapların Özellikleri:

- Katılım bankası bilançosu ve hesaplarında katılma hesaplarından bağımsız olarak ve farklı esaslarla takip edilir.
- Döviz, Türk Lirası veya kıymetli maden (Altın, Platin, Gümüş,) olarak açılabilen bu hesaplar, farklı muhasebe hesaplarında izlenir.
- Mudilere Özel cari hesap açabilmeleri için bir alt veya üst limit şartı aranmamaktadır.
- Bu özel cari hesapların bankacılık sistemi içerisinde işletilmesinden oluşacak kâr veya zarar katılım bankasına aittir.

- Özel cari hesap sahipleri için ticari hesaplar hariç kişi başı 100 bin TL'ye kadar olan kısım Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında teminat altındadır. Katılım bankasının tasfiyesi durumunda mevzuata göre devlet ve personel alacaklarından sonra öncelikli hakka sahiptirler.

1.5.1.1. Cari Hesapların Havuz Sistemindeki Yeri ve İşleyişine

Özel cari hesaplara diğer bankalarda olduğu gibi Katılım bankalarında da herhangi bir kâr payı dağıtımı yapılmamaktadır. Kar dağıtımının yapılmıyor olması katılım Bankalarının özel cari hesaplarından oluşan fon kaynaklarını atıl tuttuğu yani değerlendirmedeği anlamına da gelmemektedir. Katılım bankaları özel cari hesapları hem bankacılık usullerine hem de İslami finans esaslarına uygun olmak kaydı ile dilediği şekilde kullanma hakkına sahiptir. Bu kaynakları bütün katılım bankaları likidite yönetiminde etkin bir şekilde işleterek gelir elde etmektedir.

Süreç şöyle işlemektedir; öncelikli olarak mevduat sahipleri özel cari hesaplara mevduatlarını yatırır. Katılım bankası bu hesaplarda oluşan parayı belirli ihtiyat oranlarını da dikkate alarak öz kaynağı gibi değerlendirilip finansal ihtiyaçları olan gerçek ve tüzel kişilere faizsiz enstrümanlar ile fon kullanır. Bu kredi kullandırma işleminin neticesinde yapılan tahsilatlar ile oluşan kârlar katılım bankasının bilançosuna geri döner (Özsoy, 2012:137).

Katılım bankası cari hesapları riski kendisinde olmak üzere fon kaynağı olarak kullandığı için eğer kâr elde etmişse, oluşan bu kardan cari hesap sahiplerine herhangi bir kar payı dağıtımı yapmaz. Ülkemizde gerçek kişilerin tüm bankalardaki 100.000 TL ye kadar olan mevduatları devlet garantisi altındadır.

Katılım hesaplarının işleyişi ise, mevduat sahipleri fonlarının değerlendirilmesi amacıyla katılma hesabı açtırarak mevduatlarını bu hesaplara yatırır. Ardından bu mevduatları, katılım bankası çeşitli faizsiz finansman ürünleri ile müşterilerine kredi kullanır. Bu sürecin neticesinde fonlardan oluşan kâr veya zararlar fon ile katılım bankası arasında paylaşım oranları esas alınarak dağıtıldıktan sonra, mevduat payına düşen tutardan ilgili yasal giderler (genel karşılık, TMSF primi) düşüldükten sonra oluşan net kâr ise katılma hesapları sahiplerine (mudilere) katılım ve paylaşım oranlarına göre dağıtılır. Hesabın vadesi bitmeden mudiler kendilerine düşen kâr paylarını alamazlar. Bunun için vade sonunu beklemelidirler (Özsoy, 2012:137).

1.5.2. Katılma Hesapları

Elindeki mevduat ya da diğer finansal kaynakların değerlenmesini bekleyen mudiler tarafından katılım bankalarına yatırılan tasarruflarının bu bankalar eliyle faizsiz finansal ürünler vasıtası ile işletilmesi sonucunda oluşacak kâr veya zarara ortak olmak esasına dayanan, aynı zamanda mevduat sahibine önceden belirlenmiş bir gelir veya kar ödenmeyen, yatırılan anaparanın da kısmen veya tamamen geri ödenmesini garanti etmeyen fonlardan oluşan hesaplardır. Katılım hesapları bu temel özellikleri ile katılım bankacılığı sisteminin fon kaynağının temelini oluştururlar.

Mevduat sahipleri ya da mudiler hesaplarına para yatırarak bankaya fon sağlarken, katılım bankası da finansal yeteneklerini ortaya koyarak bu kaynakları finansal ürünlerde değerlendirirler. Taraflar arasındaki imzalanan sözleşme kâr ve zarara ortak olma sözleşmesidir. Kâr payı esası ile çalışan böyle faizsiz bankacılık sistemlerinde, yatırım yapılan proje ya da projelerin zarar etme olasılığı da vardır. Bu nedenle fonlarını faizsiz esaslarla çalışan Katılım Bankalarının katılım hesabına yatıran müşterinin vade sonunda ne kadar kâr payı alacağı kesin olarak bilinemez. Bu sistemde bir ticari faaliyete ortaklık söz konusu olduğu için hesap sahibinin vade sonunda anaparasının tamamını veya bir kısmını dahi geri alabileceği garanti edilemez (Özsoy, 2012:137).

Katılma hesaplarının nitelikleri;

- Hesabına para yatıran müşterilere sabit gelir taahhüdünde bulunulmaz, anaparanın garanti edilemez. Bankanın sorumluluğu ve Katılma hesap sahibinin talep hakkı geçerli vade sonunda “birim hesap değeri” kadardır. Vade sonunda faydasına oluşan kâr payı gelirleri, vergi mevzuatına açısından mevduat geliri olarak tanımlanmaktadır.
- Merkez Bankası tarafından Katılma hesaplarının hangi vadelerde açılabilmesi ve çeşitlerini belirlenmektedir. Buna tespitlere göre katılma hesapları, bir aydan kısa olmamak kaydıyla kırık vade diye tabir edilen ara vadeli (örneğin 45 gün, 160 gün gibi) hesaplar açılabilmesi gibi, 1 ay vadeli, 3 aya kadar vadeli (3 ay dâhil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dâhil), 1 yıla kadar vadeli ve 1 yıl ve daha uzun vadeli (1 ay, 3 ay, 6 ay ve yıllık kâr payı ödemeli) olarak da açılabilir. Bunların yanı sıra her katılma hesabının döviz cinsi bazında (TL, USD, Euro, Altın vs.) muhasebeleştirilmesi ve işletilmesi ayrı olarak gerçekleştirilir.

- Katılma hesaplarında toplanan fonlar “birim hesap değeri” ne göre muhasebeleştirilir ve banka hesaplarında gösterilmesi zorunludur.
- Bankadan alacaklı üçüncü şahısların katılma hesaplarında toplanan fonlar üzerinde hiçbir hakları bulunmamaktadır. Üçüncü şahısların bankadan talep hakları sadece; bankanın sermayesi, ihtiyat ve dağıtılmamış olan kârlar üzerindedir.
- Katılma hesaplarının çalıştırılmasından dolayı oluşan masraflar bankaya aittir.
- Katılma hesaplarında toplanan fonların işletilmesi sonucu doğacak kâr ve zarara katılma oranları, katılım bankaları tarafından serbestçe belirlenir. Serbestçe belirlenen bu oranlar, uygulamaya konulmadan önce uygulanacak azami oran Merkez Bankası’na bildirilir ve şubelerde halkın görebileceği şekilde ilan edilir. Katılım bankasının zarara katılma oranı, kâra katılma oranının yüzde 50’sinden az olamaz.
- Cari hesaplarda birçok değişik para cinsi ile fon toplanabilirken, katılma hesaplarına fon kabulü katılım bankasının açmış olduğu fonlarla sınırlıdır.
- Katılma hesaplarının işletilmesinden doğan kâr veya zarar, para cinsi bazında her vade grubunun toplam katılma hesapları içindeki ağırlığı oranında, yönetmelikteki günlük birim değeri hesaplama tablosuna uygun olarak bu hesaplara dağıtılır.

Faizsiz bankacılık prensiplerine göre çalışan ve içerisinde risk unsuru bulunan, özel cari hesap ve Katılma hesaplarının dışında Katılım Bankalarındaki fon toplama usullerinden birisi de “Kar ve Zarar Paylaşımıdır. Bu hesap bir tür ortaklık akdi olup fon tutarı itibariyle büyük veya küçük bir yatırım olabilir. Bu akdin içerisinde ortaklığın ne şekilde oluşacağı, tarafların kârdan veya zarardan hangi oranlarda paylaşacakları ortaklık için büyük önem taşımaktadır. Sermaye veya mevduat sahipleri olan yatırımcılar, bir finans kurumuna müracaat ederek bu kaynağını İslami finans araçlarında değerlendirmek isteyebilirler. Katılım bankası “işletmecî ortak” vasfı ile vadesi ve tutarı belirlemiş olduğu kâr ve zarara katılma paylaşım oranlarına göre bu mevduatı kabul eder ve işletir. Vade sonunda elde edilen kâr veya zararı ise baştan belirlenen paylaşım oranlarında müşterisi ile paylaşır ve müşterisinin hesabına kar veya zarar olarak yansıtır.

Katılım hesapları hakkında merak edilen hususlardan birisi de katılma hesabı sahibinin parasının bir bölümünü veya tamamını hesap vadesi dolmadan geri çekmek istemesi

durumunda mevduatın durumunun ne olacağıdır. Katılım bankasının onayı ile hesap vadesinden önce çekilen katılma hesaplarında mudiye, hesabın bağlı olduğu vade grubunun paranın çekileceği tarihte kâr göstermesi durumunda o tarihe kadar hesap sahibince yatırılmış olan tutar kadar (ana parasını) , vade grubunun zarar göstermesi durumunda ise birim hesap değeri üzerinden hesaplanarak ödeme yapılır.

Katılım Bankalarında diğer bir yöntem de “Havuz (Fon) Sistemi” olup, her katılım Bankasının kendi bilanço yapısı ve ihtiyaçlarına göre farklı döviz cinslerine göre de belirleyebileceği, yapısı ve işletilmesine göre farklı hesapların bir arada bulunduğu hesap gruplarına havuz veya fon denir.

Tasarruf sahiplerinin havuzun içine yatırdıkları mevduatların tamamı havuz (fon) sisteminde diğer mevduatlarla birlikte yönetilir. Böylelikle katılım bankalarına yatırılan bazı hesapların atıl kalması, bazı fonların zarar etmesi önlenmiş olur. Her tasarruf sahibine, kullandırılan kredilerden sağlanan kârlar veya zararlar katılım bankası tarafından belirlenmiş havuzdaki ağırlığına ve paylaşım oranına göre dağıtılır.

Faizsiz Bankacılık uygulamaları veya güncel ifade ile Katılım bankacılığı uygulamalarında Genel Fon Havuz yapısı ve Özel Fon Havuz yapısı olmak üzere iki tür havuz yapısı vardır.

1.5.3. Özel Fon Havuzları

Katılım bankaları, faizsizlik esaslarına uygun olmak kaydı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca belirlenen hesap vade ve türleri ile sınırlı olmaksızın vadesi üç aydan kısa olmamak şartı ile önceden belirlenmiş projelerin veya diğer yatırımların fonlanması için müstakil hesaplarda fon toplayarak özel fon havuzları kurabilirler.

“Özel fon havuzları” ismi ile bilinen bu fon havuzları genel fon havuzlarına kıyasla daha statik bir yapıdadır. Fona girişi ve çıkış tarihleri başlangıçta belirli olup müşterinin bu tarihlere riayet etmesi beklenir, kâr payı dağıtımı günlük olarak yapılamaz. Özel fon havuzları belirlenen finansman süresinin sonunda Katılım bankası tarafından tasfiye edilir (Özsoy, 2012:147).

1.5.4. Genel Fon Havuzları

Özel fon havuzlarının aksine Genel fon havuzları ise dinamik bir yapıya sahiptir. Havuza farklı zamanlarda fon girişi ve çıkışı olabildiği için yapılarının esnek olduğunu

söyleyebiliriz. Bu sebeple Havuz bakiyesi de sürekli değiştiğinden günlük olarak kâr payı hesaplamalarının izlenmesi önemlidir.

1.6. Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri

Özel finans kurumları ya da diğer adları ile Katılım Bankaları faaliyetlerinde öz sermaye dışında biriken fonlar ile oluşan likit, reel ekonomik faaliyetler içinde gerek işletmelerin gerekse şahısların gerçek ticari faaliyetlerinin finansmanı maksadı ile kullandırılmaktadır. Katılım bankalarının finansal ürünleri farklılık göstermekle birlikte bu fon kullandırım ürünlerinin İslami bankacılık açısından ve bankacılık mevzuatı açısından tanımlandığı metodolojik isimleri vardır. Katılım bankaları bu ana fon kullandırım metotları içerisinde ürün yelpazelerini çeşitlendirirler.

1.6.1. Katılım bankacılığı Bankacılık Kanuna Göre Fon Kullandırma Yöntemleri

19.10.2015 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanuna istinaden hazırlanan Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliğin 19. Maddesi ilgili kanunun 48.'inci Maddesinin ikinci fıkrasına göre kredi sayılacağı belirtilen finansman yöntemlerine ilişkin usul ve esaslar şu şekildedir:

1.6.1.1. Kurumsal Finansman Desteği

Finans kurumu ile ticari faaliyetleri için fon kullanacak işletme arasında yapılacak sözleşme kapsamında, işletmelerin ihtiyaç duydukları her türlü menkul kıymet, gayrimenkul, hammadde, hak veya hizmet bedellerinin satıcıya ödenmesi yöntemi ile işletmelerin vadeli olarak borçlandırılmasıdır.

Bireysel Finansman Desteği: Gerçek kişilerin ticarete konu olabilecek ihtiyaçları için, doğrudan satıcılardan sağladıkları her türlü mal veya hizmet bedelinin, katılım bankasınca satıcıya ödenmesi yoluyla alıcının vadeli olarak borçlandırılması işlemidir.

1.6.1.2. Kar Zarar Ortaklığı Yatırımı

Gerçek ve tüzel kişilerin tüm ticari faaliyetlerinden veya proje bazlı olarak belirli bir faaliyetinden veya belirli bir parça malın satışından oluşacak kar ve zarara katılmak için Katılım Bankalarınca bu kişilere fon kullandırılması işlemidir. Taraflar, yani bu fonu kullanacak olan gerçek ve tüzel kişilerle katılım bankası arasında “Kar-Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi” düzenlenerek bu yöntem ile fon kullandırılır. Katılım Bankası, fon kullandırdığı gerçek veya tüzel kişilerin kar ve zararına, bu sözleşmede belirlenen nispette katılır. Bankaların varsa alacağı teminatlar ile kar ve zarardan alacağı pay”Kar-

Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi” ve açıkça gösterilir. Bu sözleşmelerde, proje karlılığının dışında, önceden belirlenmiş tutarda kar garanti edilmesine dair hükümler faizsizlik prensiplerine uygun olmadığı için yer alamaz.

1.6.1.3.Finansal Kiralama

Katılım Bankası tarafından temin edilen Taşınır ve taşınmaz malların 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununun ilgili hükümleri dikkate alınarak ihtiyaç sahibi işletmelere bedelleri ve çerçevesi sözleşme işe belirlenerek kiraya verilmesidir.

1.6.1.4. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Katılım bankası ile fona ihtiyaç duyan ticari işletmeler arasında yapılan yazılı bir sözleşme kapsamında, mal karşılığı vesaik mukabilinde fon kullandırılması işlemidir.

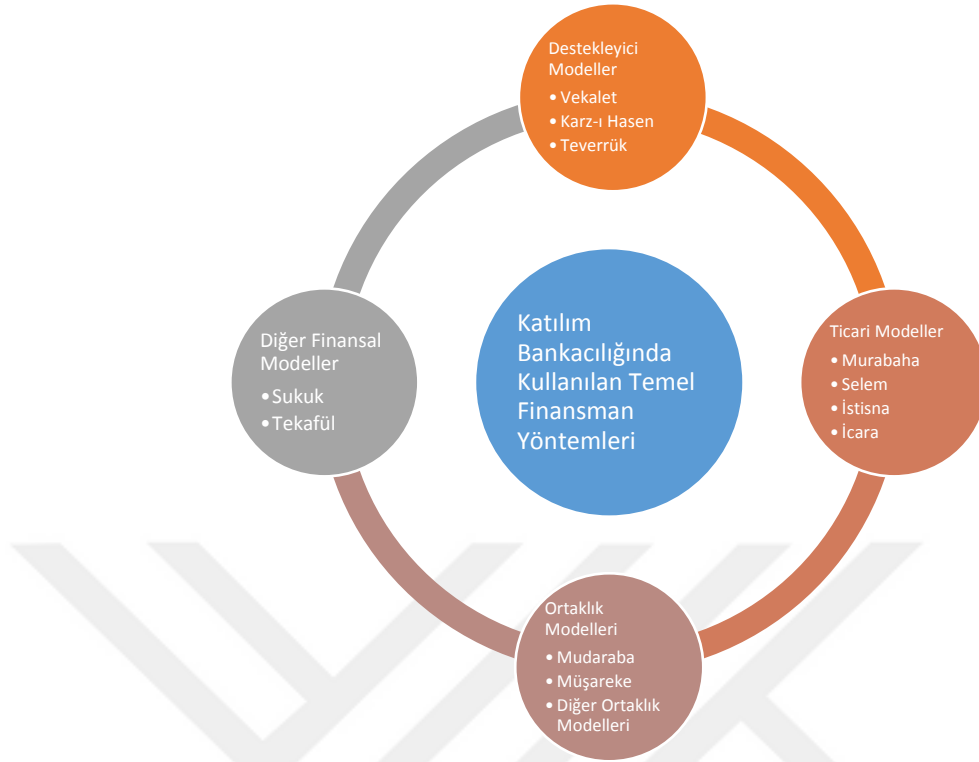
1.6.1.5. Ortak Yatırımlar

Katılım Bankaları tarafından gelişim potansiyeli olan ancak kaynak ihtiyacı bulunan şirketlerin sermayelerine ilgili kanunun 56'ncı maddesinin birinci fıkrasındaki sınırlamalarda dikkate alınarak ve edinilecek ortaklık paylarının yedi yıl içerisinde halka arz edilmesi şartı ile iştirak edilmesidir. Sermayeye iştirak edilen şirketin yönetimi, yapılacak yatırımlar, tarafların hak ve yükümlülükleri ve halka arz esaslarını belirten hükümlerin yapılacak sözleşmede belirtilmesi zorunludur.

1.6.2. İslam Ekonomisi Açısından Fon Kullandırım Yöntemleri

Katılım Bankalarının kullandığı temel finansman ürünleri şekil 1,1 de gösterildiği gibi çok çeşitlilik göstermektedir. Fakat bu ürünler çağdaş katılım bankacılığı uygulamalarında kullanılan nihai ürünlerin (kredi kartı, fon kullandırım, konut kredisi, leasing, sigorta vb.) temel akitlerini oluşturmaktadır. Tüm çağdaş katılım bankacılığı ürünleri İslami akitler açısından dayanaklarını bu ana finansman türlerinden almaktadırlar. Bu ana modeller genel anlamda dünyada kabul gördüğü ve temel konumuzu oluşturmadığından fihhi açıdan değil günümüz katılım bankacılığında uygulanması açısından tanımlanacaktır.

Şekil 1.1: Katılım Bankacılığında Kullanılan Temel Finansman Yöntemleri

1.6.2.1. Murabaha (Maliyet Beyanıyla Satış)

Günümüzde katılım bankacılığında sahip olunan kaynakların %90'ını aşan kısmı murabaha yöntemi ile kullanılmaktadır. Konut kredileri, taşıt kredileri, firmalara sağlanan üretim destekleri ve birçok ürün murabaha temeline dayalı finansman yöntemi ile kullanılmaktadır.

Murabaha, "malı kar ile satma" anlamına gelmektedir. Banka'nın, müşterilerinin ihtiyaçları doğrultusunda bir mal veya hizmeti satıcısından peşin fiyatına alıp üzerine kendi karını ilave ederek müşterilerine vadeli olarak satması işlemi, katılım bankacılığında murabaha işlemi olarak adlandırılır. Bu sebeple murabaha işlemi genellikle "peşin alıp vadeli satma" işlemi olarak da ifade edilmektedir (Özsoy, 2012:163).

Murabaha yönteminin uygulanması ana hatları ile şu şekilde gerçekleştirilir. Öncelikle bir ürün ve bulur ve satıcısı ile arasında peşin fiyatı dikkate alınarak ön anlaşma sağlanır. Daha sonra müşteri bir katılım bankasına gelerek bu ürün veya hizmeti satın alma talebi ile müracaatta bulunur ve müşteri ile katılım bankası arasında limit tahsis sürecinin akabinde teminat şartları, hedef kar oranı ve ödeme planı üzerinde anlaşmaya varılır. Bu anlaşmanın akabinde katılım bankası tarafından satıcıya sipariş formu gönderilir veya

süreçlerin daha kolay yönetimi maksadıyla istenildiği durumda katılım bankası tarafından müşterisine mal satın alımı için vekâlet de verilebilir. Satıcı malı müşteriye teslim eder ve faturayı müşteriye gönderir ve katılım bankası da bu fatura ve mal teslimine istinaden satıcıya mal bedelini peşin olarak yapar. Müşteri ise malın bedelini önceden belirlenen vadede katılım bankasına öder (Özsoy, 2012:164).

Faizsiz bankacılık esasları dikkate alınarak murabaha işleminde ve katılım bankacılığında her türlü fon kullandırım süreçlerinde tarafların dikkat etmesi gereken hususlar ise şöyle sıralanabilir.

- Gerçek bir ticaretin olması (ürün veya hizmetin fiziki varlığı)
- Ticaretin sonlanmamış olması ya da ticaretin başında katılım bankasına müracaat edilerek prensipte anlaşılması
- Ticarete konu ürün veya hizmetlerin İslam hukuk ve esaslarına uygun olması

1.6.2.2. Mudaraba

İslam ekonomisi esaslarına göre bir tarafın sermaye (para) diğer tarafın ise emek, bilgi ve deneyimi ile ortak olunan bir iş veya ticaret modeli olarak tanımlanmaktadır. Mudarabe ile gerçekleştirilecek projenin tüm giderleri sermaye sağlayan tarafça üstlenilmekte, yönetim ise emeği sağlayan girişimci/mudarib tarafından gerçekleştirilmektedir. Tamamen güvene dayalı bir ortaklık modeli olan Mudarabe karın daha önceden belirlenen ve anlaşılan bir pay üzerinden ortaklar arasında dağıtılması, zarara ise sermaye sahibi tarafından katlanılması esasına dayanmaktadır (Yanpar, 2014:88).

Bir Mudarabe sözleşmesinin beş temel özelliği bulunmaktadır (Usmani, 2002).

1. Sermayenin tamamı taraflardan biri tarafından karşılanır.
2. Sermaye sağlayan tarafın işin yönetimine karışma hakkı yoktur.
3. Zarar oluşması durumunda tamamını sermayeyi sağlayan taraf üstlenir.
4. Sermayeyi koyan tarafın sorumluluğu koyduğu sermaye ile sınırlıdır.
5. Ortaklığın tek sahibi sermayeyi koyan taraftır. Emek sağlayan tarafın oluşacak kardan payını istemek dışında ortaklık içerisindeki varlıklar üzerinde hakkı yoktur.

“Katılım Hesapları” Mudarabe işlemlerine Katılım bankacılığı uygulamalarında verilebilecek en güzel örnek olarak belirtilebilir. Mudarabe uygulamasında İslami bankacılık esasları açısından ülkemizde ve dünyada daha çok fon kullandırım yöntemi

olarak da uygulama alanı bulması beklenirken maalesef bu gelişim sağlanamamıştır. Mudarabe uygulamasının uygulama alanı bulamamasının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz (Özsoy, 2012:176).

a) Vade uyumsuzluğu

Mudarabe ürünü fon kullandırım açısından bir yatırım finansmanıdır ve yatırım finansmanları minimum 3 yıl olmak üzere uzun vade gerektirir. Ancak katılım bankalarında toplanan mevduatlar kısa vadelidir.

b) Yasal Altyapı

Ülkemizde mudarabe için yeterli yasal altyapı bulunmamaktadır.

c) Teknik Nedenler

Mudarabe yönteminin fon kullandırım yöntemi olarak uygulanması teknik olarak diğer finansman yöntemlerine göre çok daha zahmetli olup daha karmaşık teknolojik yatırımlar gerektirebilir.

d) Kayıt Dışı Ekonomi

Ülkemizde kayıt dışı ekonominin oldukça ciddi boyutlarda cereyan etmesi, hem ortaklıklarda rekabeti ve ölçülebilirliği zorlaştırmakta hem de faaliyetlerin mudarib (sermayedar) tarafından eksiksiz bir şekilde belgelendirilmesini fazlasıyla güçleştirmektedir.

1.6.2.3. Müşareke (ortaklık)

Müşareke sözleşmesi esasen iki ya da daha fazla kişinin ticaret yapmak ve buradan elde edilecek karı paylaşmak üzere kurdukları bir adi ortaklık türüdür. Müşareke sözleşmesinin İslam hukuku açısından geçerli bir sözleşme olabilmesi için İslami açıdan bir sözleşmede aranan tüm şartları taşıması gerekir (Yanpar, 2014:90).

Müşareke Finansmanının aşamaları (Özsoy, 2012:178);

- Katılım Bankası ve müşteri (iş ortağı arasında) bir iş ortaklığı sözleşmesi imzalanır ve proje başlatılır.

- Katılım bankası projeye sadece sermaye sağlarken iş ortağı projeye hem emek hem sermaye sağlamak zorundadır.
- Proje sonunda kar elde edilirse ortaklık sözleşmesine göre pay edilirken, ortaya zarar çıkması durumunda bu zarar başlangıçta konulan sermaye oranında dağıtılır.

Müşareke Ortaklığının Katılım Bankacılığında Uygulanması

Katılım bankaları, katılma hesaplarında biriken mevduatı ya doğrudan kendi işletirler. Bu ortaklıklar süre, amaç ve içeriğine göre farklılık gösterir (Bayındır,2005:3).

a) Bankanın Kendisinin Şirketler Kurarak Sermayeyi Değerlendirmesi

Bazı Katılım Bankaları, kendileri şirketler kurarak biriken sermayeyi yatırıma dönüştürürler. Bu tür firmaların finansmanı ve yönetimi her aşaması ile bankanın sorumluluğunda olur; yöneticiler oluşan sermaye ve likiditeyi banka adına çalıştırır. Tarım, turizm, ithalat, sanayi, inşaat, ticaret veya hizmet gibi farklı sektörlerde getirisi yüksek, risk oranı az projelere yatırım yapılır. Projede, öz kaynak kullanılmayıp yalnızca mevduat hesaplarından faydalanılmışsa, banka hesap sahipleri açısından bilgi, deneyim ve emek katkısında bulunarak sermayeyi çalıştıran işletmeci (mudârib) durumunda olur. Mudilerin katılım hesapları ile birlikte öz kaynaktan da faydalanılmışsa banka hem işletmeci hem de sermayedar konumunda kabul edilir ve kâr ve zarar bu durum dikkate alınarak dağıtılır. Projenin gerçekleştirilmesi sürecindeki masraflar düşüldükten ve yasal kesintiler çıkıldıktan sonra, kâr veya zarar belirlenir (Bayındır, 2005:4).

b) Bankanın Başkalarıyla Kurduğu Ortaklıklar Aracılığıyla Sermayeyi

Katılım Bankaları diğer yatırımcılarla ortaklıklar kurarak da sermayeyi değerlendirebilir. Banka, bir finans kurumu olarak finansman desteği talebinde bulunan gerçek veya tüzel kişilerin, bütün yahut bir kısım faaliyetine ya da belirli bir parti malın alım-satımından ibaret işlemine kâr ve zarara katılma şeklinde ortak olabilir. Bankanın diğer işletmelerle kurduğu ortaklıklar sürekli olabileceği gibi belirli bir süreyle sınırlı da olabilmektedir (Bayındır, 2005:5).

Dünyada ve ülkemizde daha öncede belirttiğimiz nedenlerden ötürü Mudarabe ve Müşareke uygulamaları katılım bankacılığı alanında yeterli uygulama alanı bulamamıştır. Bu yöntemler daha uzun vadeli yatırımları gerektirdiğinden ve daha riskli enstrümanlar olduğundan diğer bazı gerekçelerde öne çıkarılarak göz ardı edilmiştir.

Ancak bu uygulamalar reel ticaretin gelişmesi ve İslam ekonomisinin büyümesi açısından daha sağlıklı bulunmaktadır.

1.6.2.4. Azalan Müşareke

Katılım bankası ile müşterisi arasında oluşan ortaklık sözleşmesi belirli bir süre boyunca Müşareke sözleşmesine göre devam eder. Bu sürenin bitiminde müşteri ortaklığa konu ürüne veya projeye sahip olmak istediği durumlarda katılım bankasının payını devreler halinde satın alır. Sözleşmedeki payı giderek azalan katılım bankasının kardan alacağı pay da buna bağlı olarak azalır (Özsoy, 2012:179).

1.6.2.5. İcare ve Finansal Kiralama

İcara, sözlük anlamı ile kiralama manasına gelmektedir ve özellikleri itibari ile leasing ya da finansal kiralama modeli olarak da ifade edilebilir. Katılım Bankacılığı açısından icara, bir katılım bankasının gayrimenkul, makine donanım veya İslam hukukuna uygun her türlü taşınır taşınmaz varlığı yine İslam hukuku esaslarına uygun yöntemlerle satın alarak bu varlıktan düzenli kira geliri elde etmek maksadı ile müşterisine kiralamasıdır. İcara faizsiz bankacılık esaslarına göre sadece, menkul ya da gayrimenkullerin kiralama sözleşmesi değildir. Bununla beraber iş ve hizmet sözleşmelerini de kapsamaktadır. Katılım bankaları İslam Hukukuna uygun her türlü ürün ve hizmetlerin kiralamasını sağlayabilirler. Burada dikkat edilmesi gereken öncelikli husus müşterisinin kiralamak ya da satın almak istediği mal veya hizmeti önce katılım bankasının kiralamış ya da satın almış olmasıdır (Özsoy, 2012:181).

Kira sözleşmesi sahip olunan varlıkların mülkiyet hakkı saklı kalmak kaydı ile kullanımı ile oluşacak menfaatini makul bir bedel karşılığı kullandırmak olarak tanımlanabilir. Bu sözleşme ile malik malın mülkiyetini devretmeden kira geliri elde eder. Ancak mülkiyet doğan bütün sorumluluklar ve riskler mal sahibine ait olur. Bu sözleşmede kiracı ise mülkiyet için yüksek bedellere katlanmadan hem maldan faydalanmak suretiyle işini görmüş, aynı zamanda mülkiyetin sorumluluk ve risklerini üstlenmemiş olur. İcara sözleşmeleri emek gerektiren süreçler içinde yapılabilmektedir. Böylece herhangi bir hizmete muhtaç olanlar belli bir periyodik ve süreli bedelle hizmet alımı yapabilmektedirler. Güvenlik veya temizlik hizmet sözleşmeleri, servis hizmetleri buna örnek gösterilebilir.

Sözleşmeye konu yararlanılan varlık; taksi, minibüs, otobüs hattı, konut, araç ve iş makinesi, fabrika, arsa gibi menkul ya da gayrimenkul faizsiz bankacılık esaslarına

uygun her türlü mal olabilir. ”Bir malın kendisini tüketmeden yararlanılabiliyorsa o mal kira sözleşmesine uygundur. Bir maldan yararlanmak için malın kendisini tüketmek gerekiyorsa o mal üzerine kira sözleşmesi yapılamaz”. Örneğin tüketildiği için tüm gıdalar kiralamaya konu edilemez. Ancak kullanımı ile tükenmediğinden konut, araç, arazi, makine, kitap ve mobilya kiralanabilir. Sözleşmede kiranın nasıl, ne zaman, hangi aralıklarla ödeneceği belirlenmiş olmalıdır (Aktepe, 2013:111).

Leasing sözleşmesinde taraflar yatırımcı (müşteri), leasing şirketi (Katılım Bankası) ve üreticidir.

- Yatırımcı ya da katılım bankası müşterisi ihtiyaç duyduğu ürünü belirler satıcı arasında ön satış anlaşması yaparak, ürünün fiyat tespitini yapar.
- Daha sonra katılım bankasına müracaat ederek bu ürünün satın alınarak kendisine kiralanabilmesi için leasing şirketi (katılım bankası) ile finansal kiralama sözleşmesi imzalar.
- Katılım Bankası üretici ile irtibata geçerek o ürünü satın alır ve satıcıya mal bedelini peşin olarak öder,
- Satıcı ürünü müşteriye sevk ederken faturayı da katılım bankasına yollar
- Malın mülkiyeti katılım bankasına geçer, katılım bankası malı daha sonra müşterisine kiralar.
- Katılım Bankası müşterisi ise kiralama sözleşmesi ile anlaşılan taksitler halinde ödemesini gerçekleştirir. Ödemeler bittiğinde ise ürün sembolik bir bedelle karşılığında müşterinin uhdesine geçer.

Süreçlerden de anlaşılacağı üzere müşterinin menfaatinden istifade ettiği ürünün mülkiyet hakkı finansal kiralama sözleşmesinde belirtilen süre içerisinde katılım Bankası ya da leasing şirketindedir (Aktepe, 2013:112).

1.6.2.6. Selem

Selem anlamı ile “teslim etmek, teslim olmak, bedelini peşin ödemek sureti ile vadeli ürün satın almak” gibi manalara gelmekte, İslam hukuku açısından ise nitelikleri ticaretin başında belirlenmiş olan vadeli bir malın peşin bedelle satışını ifade eder. (Aybakan, 2009). Katılım bankacılığı usulleri ile de bir ürünün ticaretin başında tüm özellikleri (tonu, metresi, kg, kabuklu ya da kabuksuz olması, işlenmiş ya da işlenmemiş olması gibi) belirlenmiş olmak kaydı ile ileri bir tarihte teslim edilmesi koşuluyla peşin satılması bir selem sözleşmesidir. Bu sözleşmeye en belirgin örnek henüz hasat vakti

gelmemiş bir ürünü çiftçinin bugünden satarak bedelini peşin alması ve ürünü hasat zamanında alıcıya teslim etmesi gösterilebilir. Selem sözleşmesinde taraflar arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların önlenmesi için çıkabilecek sorunlar detaylı ve açık olarak sözleşmede ifade edilerek mutabakat yapılmalıdır.

Yukarıda belirtilen hususlar nedeni ile selem sözleşmelerinin geçerliliği belli şartlara bağlıdır.

Bu şartlar şunlardır;

- Seleme sözleşmesine konu ürün, İslam esaslarına uygun yani İslam dininin yenilmesi içilmesi ya da kullanılmasını meşru kabul ettiği mal olmalıdır.
- Taraflar arasında mal bedellerinin belirlenmiş olması gereklidir.
- Ödeme şekli peşin olmalıdır.
- Seleme sözleşmesine konu olan ürün piyasada bulunabilir olmalıdır.
- Ürünün teslim tarihi sözleşmede belirtilmiş olmalıdır.
- Ürünün teslim yerinin de sözleşmede belirtilmelidir (TKBB, 2018: 13).

1.6.2.7. İstisna (Eser Sözleşmesi)

İstisna sözleşmelerinde işveren ve yüklenici olmak üzere iki taraf vardır. İşveren ihtiyaç duyduğu belirli nitelikte yapım gerektiren ürünleri yükleniciye sipariş eder. Taraflardan biri (müstasni') diğer bir ifade ile yüklenici üretim aşamasında ihtiyaç duyulan malzemelerin karşılanmasından da sorumludur. İstisna sözleşmesinde önemli olan ürünün istenilen niteliklerde olmasıdır. Yüklenicinin bu ürünü kendisinin üretme şartı aranmaz, o dilerse bu ürünü başkasına da yaptırabilir. Yüklenici bu ürünün üretimi için taahhütte bulunur. Ancak taraflar isterse bu hususu da şarta bağlayabilirler. Sipariş edilen ürünün üretilmemesi durumunda yüklenici taahhüdünü yerine getiremediği için maddi bir hak talep edemez. İstisna sözleşmelerinde de üretilecek ürünün, fiyatının, niteliklerinin, teslim tarihinin ve miktarının da belirtilmiş olması gerekir. Mal belirtilen niteliklere uygun üretilmemişse işveren muhayerlik hakkına sahip olur. Yüklenici ürünün kusurlarından ve oluşacak zararlardan sorumludur (Aktepe, 2013:119).

İşveren tarafından nitelikleri detaylı bir şekilde ortaya konan bir ürün ya da ürünlerin sipariş aşamasında fiyatının ve teslim vadesinin belirlenmesi ile yüklenicinin bu ürünü üretmeyi taahhüt ettiği sözleşmeler istisna kapsamına girer.

İstisna sözleşmelerinin selem sözleşmelerinden ayıran en belirgin farklılık ise selem sözleşmelerinde mal bedelinin sipariş ile beraber peşin ödenmesidir. İstisna

sözleşmelerinde mal bedelinin peşin ödenmesi şartı aranmaz bu durum taraflar arasında belirlenebilir. Ancak üretim fiyatının sipariş aşamasında belirlenmiş olması gerekir.

İstisna Finansmanının Aşamaları;

- Katılım bankası müşterisi ihtiyaç duyduğu ürünü ve niteliklerini belirleyerek, buna uygun bir yüklenici ile ön anlaşmaya varır.
- Müşteri bu ürünün alınması ve siparişi için katılım bankasına müracaat eder
- Katılım bankası ile müşterisi arasında sözleşme yapılır
- Katılım bankası yükleniciye belirtilen nitelikteki ürünlerin belirtilen fiyat ile üretimi siparişi verir ve yükleniciye ödemeyi taahhüt eder.
- Katılım bankası mal bedelini müşterisi ile yaptığı sözleşme mucibince peşin ödeyebileceği gibi üretimden sonra da satıcıya ödeyebilir.
- Üretimi tamamlanan ürünler yüklenici tarafından müşteriye teslim edilir.
- Nihayetinde ürününü teslim alan müşteri katılım bankası ile yaptığı sözleşmeden kaynaklanan borcunu anlaşılan vadelerde katılım bankasına öder (Özsoy, 2012:187).

1.7. Katılım Bankacılığında Diğer Faaliyetler

1.7.1. Sukuk İhracı

Sukuk, İslam esasları ve katılım bankacılığı prensiplerine uygun ürünleri içerisinde barındıran bono ya da tahvil karşılığı İslami Finansal Sertifika olarak ifade edilebilir. Bu sertifikaları diğer bankacılık ürünlerinden olan tahvil ve bonodan farklılaştıran temel fark içeriğinin bir varlığa dayanması ve bu varlıklardan sağlanan gelirin karşılığı olarak ortaya çıkmasıdır. Türkiye de katılım bankaları son dönemlerde kendilerine likidite oluşturmak ve fon toplamak maksadı ile sukuk ihraçları yapmışlar ve bu yöntemle önemli miktarda kaynak sağlamışlardır. İhraççısı hem yeni müşteri kazanımı hem de iyi bir fon toplama yöntemi olan sukuk, yatırımcısı içinde daha az risk ile daha fazla getiri fırsatı sunmaktadır.

İslam ekonomisinde başlangıçta İslami bono/tahvil olarak bilinen sukuk, çağımızda İslami finans piyasalarının vazgeçilmez bir likit kaynağı haline dönüşmüştür (Yanpar, 2014:203). Ekonomideki yerini İslam ekonomisi standartları kuruluşu olan AAOIFI'nin Mayıs 2003 'de sukuk standartlarını yayınlaması ile almıştır. AAOIFI ye göre sukuk; "dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalardır".

Türkiye’de 2010 yılı Ağustos ayında ilk Sukuk uygulaması Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından dış yatırımcılar için ihraç olarak 3 yıl vadeli ve 100 milyon USD olarak çıkarılmıştır.

Şekil 1,2 ve 1,3 de de görüleceği üzere daha sonra bu örnekler artmış ve sukuk iç piyasada nitelikli yatırımcılar içinde cazip bir yatırım aracına dönmüştür.

Tablo 1.2: Katılım Bankalarının 2010-2018 Yılları Arası Sukuk İhraçları

01.01.2010- 12.10.2018 Katılım Bankalarının Sukuk İhraçları					
Yurtiçi Ve Yurtdışı İhraç Tutarları					
Yurtiçi İhraçlar (TL Cinsi)		Yurtdışı İhraçlar (USD)			
₺31.604.628.871		\$4.275.817.800			
1.960.000.000 MRY 'lik yurtdışı ihraçları için ihraç tarihlerindeki MRY/DOLAR kurları baz alınarak çevrilmiştir.					
Bankalar	İhraç Miktarları (TRY)	İhraç Miktarları (USD)	Miktarları	TL Toplam İhraç Tutarı	Cinsinden
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	₺3.350.000.000	\$890.000.000		₺5.561.581.000	
Asya Katılım Bankası A.Ş. (2010 - 2016)	₺654.230.824	\$0		₺654.230.824	
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	₺10.654.704.800	\$2.036.704.000		₺15.551.889.800	
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	₺6.395.600.000	\$1.349.113.800		₺9.147.227.000	
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	₺6.098.994.047	\$0		₺6.098.994.047	
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	₺3.689.000.000	\$0		₺3.689.000.000	
Toplam İhraç Tutarı*	₺30.842.529.671	\$4.275.817.800		₺40.702.922.671	

Kaynak: TKBB, 2019.

*Katılım bankalarının iştiraki olan varlık kiralama şirketleri üzerinden ihraç edilen "1.588.510.000 TL" tutarındaki ihraçlar hesaplamalara dâhil edilmiştir.

Tablo 1.3: Katılım Bankalarının 2018 Yılı Toplam Sukuk İhraçları

Yurtiçi İhraçlar (TRY)	Yurtdışı İhraçlar (USD)
₺14.951.094.047	\$90.000.000

Kaynak: TKBB, 2019.

1.7.2. Tekafül(Sigorta)

Yardımlaşma ve dayanışma temelinde işleyen ve İslam Konferansı Örgütü Fıkıh Konseyi'nin 1985 yılında aldığı fiki kararlar da uygunluk verilen, gerçek veya tüzel kişilere ait her türlü emtia, gayrimenkuller, üretim tesisi, araçlar, makineler, hatta kişilerin kendi sağlıkları da dâhil olmak üzere zarara uğrama ihtimali olan tüm varlıklarının toplumsal hayatta karşılaşılabileceği risklerin katılım paylarına göre bertaraf edilebilmesi amacı ile geleneksel sigorta ürününe alternatif olarak sunulan İslami sigorta olarak ta bilinen ürün tekafüldür.

1.7.2.1. Tekafül' ün Temel Esasları

Tekafül Sigorta sistemi gerçek veya tüzel kişilerin karşılıklı yardımlaşmalarını içeren bir sistem olduğu için "Karşılıklı Sigortalar, Karşılıklı Üyelik Sigortaları ve Yardımlaşma Sigortaları" isimleri ile de anılmaktadır. Karşılıklı sigortaları ise şu şekilde tanımlayabiliriz; gerçek veya tüzel kişilerin sahip oldukları mal varlıklarının karşılaşılabileceği maddi zararları karşılamak maksadı ile kanuni bir mecburiyet olmaksızın, bir araya gelerek, bu zararların karşılanmasını taahhüt etmeleridir

Türkiye'de karşılıklı sigortacılığın, sigortacılık faaliyetinde bulunmak için kurulan kooperatifler vasıtası ile yapılabileceği şeklinde kanuni bir zorunluluk bulunduğu için, bu maksatla kurulmuş tek karşılık sigorta kooperatifi "Sınırlı Sorumlu Birlik Sigorta Kooperatifi" unvanı ile yıllar önce faaliyetine başlamıştır. Fakat bu çizgisini uzun süre koruyamamış ve karşılıklı sigortacılık faaliyetini bırakarak, ticari sigortacılık çizgisi ile faaliyetini sürdürmüştür (Dalgın, 2002:214-216).

Katılım Sigortacılığı ile Geleneksel sigortacılık arasındaki farklar şu şekilde belirtilebilir (Katılım Sigortacılığı ile Geleneksel Sigortacılığın Farkları, 2019).

Tablo 1.4: Katılım Sigortacılığı ile Geleneksel Sigortacılık Arasındaki Farklar

Katılım Sigortası	Geleneksel Sigorta
Karşılıklı dayanışma esaslıdır.	Ticari faktörler esastır.

Katılımcılar arasında karşılıklı risk paylaşımı gerçekleşmektedir.	Sigorta şirketine risk transfer devredilir.
Faaliyet sonucunda Risk Fonunun kazancı yine Risk Fonuna aittir.	Faaliyet sonucu kazanç Şirket ve sermayedarlara aittir.
Yatırımlar Katılım Finans esaslarına göre değerlendirilir.	Yatırımlar için kısıtlama bulunmaz.
Risk Fonu'nun sahibi katılımcılardır. Ancak katkı primleri yardımlaşma ve dayanışma amaçlı bağlı niteliğindedir.	Şirketin sahibi sermayedarlardır.
Danışma Komitesi tarafından onaylanmayan faaliyet alanları katılım sigortacılığı kapsamına dâhil edilmez, bunlar için teminat sağlanmaz.	Danışma Komitesi onayı aranmaz.
Faaliyetler, mevcut yasal düzenlemelerde belirlenen esaslar yanı sıra Danışma Komitesi görüş ve denetimine tabidir.	Faaliyetlerin denetimi sadece mevcut yasalar kapsamında gerçekleştirilir.
Faaliyetlerden kaynaklanan olası zarar, Risk Fonu'nu yöneten Sigorta Şirketi tarafından geri alınmak kaydıyla Likidite İmkânı sağlanarak karşılanır.	Geleneksel Sigortacılık faaliyetinden kaynaklanan olası zarar sermayedarın sorumluluğundadır.

Türkiye’de tekafül esaslarına göre Katılım Sigortacılığı faaliyeti yapan şirketler ise şöyle sıralanabilir,

- **Bereket Sigorta A.Ş:** 1995 yılında kurulan Bereket Sigorta, 13.01.2017 tarihinde imzalanan satış ve hisse devir sözleşmesi ile Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri’ ne devredilmiştir. Katılım sigortacılık esaslarına göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Ortaklık yapısı ise; Türkiye Tarım Kredi Kooperatifler Merkez Birliği %76.31, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Personeli Sosyal yardım Vakfı %9.9, Diğer %13.79
- **Ziraat Sigorta A.Ş.** 11 Mayıs 2009 da kurulmuş olup geleneksel sigortacılık faaliyetlerinin yanında 25 Aralık 2015 tarihi itibarıyla Katılım Sigortacılığı esaslarına uygun hayat dışı sigorta ürünleri ile katılım sigortacılığına başlamıştır.
- **Neova Sigorta A.Ş.** 16 Aralık 2009 Tarihinde Katılım sigortacılık esaslarına göre kurulmuştur. Tüm sigortacılık faaliyetlerini bu çerçevede yapmaktadır.
- **Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş:** Aralık 2013 Tarihinde emeklilik ve hayat sigortacılık alanında Katılım Sigortacılık prensiplerine uygun olarak faaliyetlerine başlamıştır. Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş ve Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş iştirakidir.

- **Doğa Sigorta A.Ş: Şubat** 2014 tarihinde sigortacılık ruhsatlarını alarak genel sigortacılık faaliyetine başlamıştır. Haziran 2015 yılından itibaren de genel sigortacılık faaliyetlerinin yanında Katılım Sigortacılığına da başlamıştır.

Türkiye de katılım sigortacılığı gelişimini sürdürmekte olup şekil 1.5 den de anlaşılacağı üzere sigortacılık faaliyetlerinde alabileceği daha çok yol bulunmaktadır. 2018 yılında ülkemizde üretilen toplam primlerin ancak yüzde 5 lik bir kısmı katılım sigortacılık şirketleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1.5: 2018 Yılı İtibariyle Sigorta Şirketleri Toplam Prim Dağılımları

Sigorta Faaliyet Alanı	Toplam Prim Üretimi	Pay
Genel Sigorta	42.100.500.000 TL	%95
Katılım Sigortacılığı	2.125.150.750	%5
Toplam	44,225,650,750	%100

1.7.3. Karz-ı Hasen

Karz-ı Hasen, kelime manası olarak güzel borç anlamına da gelen karz-ı hasen gerçek ya da tüzel kişilerin ihtiyacını karşılamak maksadı ile karşılığında bir ücret veya bedel talep etmeksizin ödünç olarak verilen borç paradır. Fıkhi olarak uygulamada hiçbir surette şarta ve anlaşmaya bağlanmaksızın borçlu ödeme vaktinde kendisi isterse borç tutarından bir miktar fazla ödeyebilir. Borcun geri ödeme vadesinin ise borçlunun ödeyebileceği zaman dikkate alınarak belirlenmesi beklenir. Günümüz katılım bankacılığı uygulamalarında ise bu süre katılım bankasının likidite durumu ve süreçlerin yönetimi dikkate alınarak en fazla bir haftalık süre içerisinde müşterilerinin geçici ihtiyaçları herhangi bir kar payı talep edilmeden uygulanmaktadır.

Vekâlet: Ticaret hukukunda da yaygın bir uygulama olan vekâlet sözleşmeleri bir kişinin kendi yetki alanında bulunan bir işlemin yapılabilmesi için yerine bir başkasını vekil tayin etmesidir. Katılım bankacılığında bu uygulama işlem süreçlerinin kolaylaştırılması amacıyla yaygın kullanılmaktadır.

1.7.4. Diğer Bankacılık Faaliyetleri

Katılım bankaları diğer mevzuat bankalarının müşterilerine vermiş oldukları hizmetlerin tamamına yakınına sunmakla beraber katılım bankalarının sundukları bankacılık faaliyetleri şöyle sıralanabilir:

Temel Bankacılık Faaliyetleri

- Bireysel ve şirket hesap açılışları
- Havale ve Eft işlemleri
- Çek karnesi ve Bloke çek düzenlenmesi
- Döviz Alım-satım İşlemleri
- Kredi kartları
- Vergi – SGK ödemeleri
- Fatura ödemeleri

Fon kullandırım İşlemleri

- Kurumsal finansman desteği (firmaların alımlarına yönelik finansal ihtiyaçlar için)
 1. Murabaha
 2. Leasing
 3. Yatırım kredileri
 4. Arsa ve inşaat kredileri
 5. İthalat finansmanı
 6. İhracat desteği/exim kaynaklı krediler
- Bireysel finansman desteği
 1. Taşıt kredisi
 2. Konut kredisi
 3. Arsa kredisi
 4. Diğer ürün alımına yönelik talepler

Gayri Nakdi Krediler

- Teminat Mektupları
- Akreditif İşlemleri

Dış Ticaret İşlemleri

- Harici Garantiler
- Yurtdışı gelen /giden para transferleri

Diğer Faaliyetler

- Sigorta
 1. Bireysel Emeklilik Sigortası

2. Sağlık Sigortası
3. Dask
4. Yangın
5. Trafik ve Kasko

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYEDE KOOPERATİFÇİLİK

2.1. Kooperatiflerin Tanımı

Kooperatifçilik faaliyeti, insan ve toplumsal yaşamla başlayan, zaman içerisinde aynı ekonomik veya toplumsal kaygıları paylaşan insanları beraber hareket etmeye zorlayan ve şartların etkisi ile yardımlaşma içerisinde sorunlarına çözüm üretme yöntemleridir. Ana hatları ile bu çerçeveden baktığımızda, tarihinin insanlık tarihi ile aynı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bilimsel açıdan bakıldığında aynı mana etrafında kooperatifin birçok tanımı ile karşımıza çıkmaktadır. Bir kısmı aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

Piyasa mekanizması içindeki kooperatifler, hem mal ve hizmetlerinin sunumunda ve talebinde sermaye birikimini sürekli hale getirerek hem üyelerinin rekabet olanaklarını arttırmak hem de birbirleriyle ilişkili olarak ulusal ekonomik kalkınmayı sağlamak için “üretim ve bölüşüm” süreçlerinde yaşanan darboğazın üstesinden gelerek, pazarlık gücünü arttırmak amacıyla rekabeti koruma ve piyasaların (özellikle tarımsal piyasaların) işleyişini düzenleme konusunda etkin faaliyetlerde bulunan kuruluşlardır (Çıkin, 2007).

“Kooperatif; hiç bir şekilde ticari niteliğe sahip olmayan, gerek faaliyetinde, gerek elde ettiği sonuçlarda iktisadilik karakterinin hâkim bulunduğu, eşitlik ilkesinin bütün kapsamıyla uygulandığı, sermayenin bir hâkimiyet aracı olarak kullanılmadığı, giriş ve çıkışta serbesti ilkelerine dayalı, işlemlerinin büyük çoğunluğunu ortakları ile yapan, kendisi ile en çok iş gören ortağın kendisinden en çok yararlandığı, değişir ortaklı ve değişir sermayeli, dayanışma temeli üzerine oturmuş, güçsüzlüğün ve zayıflığın aşılabilmesi için güçlerin aktif bir şekilde birleştirilmesi amacını izleyen, kazanç paylaşmaya yabancı bir kişiler topluluğudur.” (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2005:948).

‘Uluslararası Kooperatifler Birliği’ (ICA)’nın yaptığı tanımlamaya göre kooperatif; “ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır.”

2.1.1. Kooperatiflerin Hukuki Tanımı

Fransa Kooperatifler Kanunu’na göre kooperatifler; “Konuları, belirli bazı malların ve bazı hizmetlerin maliyet fiyatını ve gereğinde satış fiyatını; karları maliyete eklenen

müteşebbis veya aracılarn gördükleri işleri yapmak suretiyle kendi ortakları lehine ve bu ortakların müşterek çabalarıyla düşürmek; ortaklarına sağladıkları veya ortakların üretip tüketiciye sattıkları mal ve eşyanın kalitesini düzeltmek olan şirketlerdir” (Mülayim, 2003).

Kooperatifçilik faaliyetleri ile dünya’ya rol model oldumuş devletlerden biri olan Almanya’nın mevzuatında ise kooperatifler; “Müşterek bir organizasyon faaliyeti ile üyelerinin tarımsal ve finansal ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan sınırsız üye veya ortaklı şirketler” olarak tanımlanmaktadır (Mülayim, 2003).

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu kooperatifleri, “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar” diye tarif eder.

2.1.2. Kooperatiflerin Ekonomik Tanımı

Türkiye’de Prof. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu kooperatifi şöyle tanımlanmıştır: “Üretim, kredi, tüketim ve konut temine gibi başlıca ekonomik ihtiyaçları sağlamak amacıyla kendi arzu ve iradeleriyle bir araya gelen, bu ihtiyaçları karşılamak için kendi ekonomik gayretleriyle bir işyeri ve işletme vücuda getiren insanların birleşme teşebbüsüne kooperatif denir.”

Prof. Ziya Gökalp Mülayim ise kooperatifleri; “Bireylerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir” biçiminde ifade etmektedir.

Ünlü Alman kooperatifçi, kooperatif işletmeciliği biliminin babası olarak kabul edilen Prof. Henzler’e göre kooperatifler; “Konut kooperatifleri dışında, ortak sayıları sınırlı olmayan, ekonomilerini belirlenen temel sözleşme uyarınca, birlikte yükümlenen ekonomik araçlarla kendilerine özendirme görevi verilen bireyler topluluğudur.” (Üner, 1992).

2.2. Kooperatifçilik İlkeleri

2.2.1. Rochdale İlkeleri

1844'te İngiltere'nin kuzeyinde, Rochdale kasabesindeki pamuk fabrikalarında çalışan 28 esnafla bir grup ilk modern kooperatif işletmesi olan Rochdale Equitable Pioneers Society'ni kurdu. Düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşulları karşı karşıya kalan dokumacılık yapan bu insanlar geçim sıkıntısı içerisinde yüksek gıda ve eşya fiyatlarını karşılayamıyorlardı. Bu düşük kazanç içerisinde kısıtlı kaynaklarını bir araya getirerek ve birlikte çalışarak temel ihtiyaçlarını daha düşük fiyatlara karşılayabileceklerine karar verdiler. Başlangıçta, kurdukları mağazalarında satılık sadece dört ürün vardı: un, yulaf ezmesi, şeker ve tereyağı. Öncüler, her müşterisini kooperatif üyesi yaptı ve onları da hissedar yaparak kar paylaşımlarına da dâhil ettiler. Tüm bu düşüncelerini geleneklerinden alıyorlardı ve içerisinde buldukları zorlu ekonomik şartlar onları bir arada tutuyordu. Dürüstlük, açıklık, saygı ilkelerinin başında geliyordu. Başlangıçta kooperatif haftada sadece iki gece açık kalmakla birlikte üç ay içinde büyümüş olan kooperatif haftada beş gün açık kalmak zorundaydı (Uluslararası Kooperatifler Birliği [ICA], 2019).

Rochdale ilkeleri aşağıda verilmiştir (Uluslararası Kooperatifler Birliği [ICA], 2019):

- *Açık Üyelik*
- *Demokratik Kontrol (Bir kişi bir oy)*
- *Ortaklara işlemleri oranında kar payı dağıtılması*
- *Peşin satış - Eğitimin geliştirilmesi*
- *Sınırlı sermaye faizi*
- *Siyasi ve dini tarafsızlık*

Rochdale Öncüleri ihtiyaç duydukları başlangıç sermayesini kendi tasarruflarından karşılamış. Kooperatif satışlarından elde ettikleri birikimlerini de sermayeye dâhil ettiklerinden dolayı kooperatifleri başarılı sonuçlar almıştır. Rochdale Öncülerinin uyguladığı bu kendi finansmanını sağlama yöntemi, Kooperatifçilik Hareketinde de hem ekonomik hem de güvenli bulunduğu için tüm bir metot olarak yerini almış ve gelenekselleşmiştir. İnsanlarda olduğu gibi işletmelerde de sermayenin yeterli olması ve kendi finansal çözümlerini üretebiliyor olmak rekabetçi ekonomilerde bağımsızlığının,

büyümenin ve özgürlüğün teminatını oluşturmaktadır. Ayrıca kooperatif üyelerinin kendi koydukları sermayelerinin risk altında olması fikri onları çalışma ve sorumluluklarını yerine getirme hususunda daha canlı tutmakta hatta denetim mekanizmasını da daha iyi işletmektedir (ICA, 2019).

Kooperatiflerin üyelerine sağladıkları ekonomik ve diğer faydalar içinde buldukları şartlara göre farklılık arz edebilir. Bu faydalar vade avantajı olabileceği gibi para, mal ya da hizmet şeklinde de olabilir. Bazı durumlarda kooperatifler topluluğun kendisine fayda sağlarken bazen de üyelerine bireysel faydalar sağlayabilir. Faaliyetler sonucu oluşan birikimlerin nasıl, ne kadar ve ne oranda tahsis edileceğine karar verilmesi durumlarında üyelerin basiretli olması gerekmektedir (ICA, 2019).

Rochdale öncülerinin kooperatif Hareketinde, teorik olarak kooperatif mağazasının fazlaları ya da birikimleri kooperatifin kalkınması ve büyümesi için kullanılması koşuluyla bölünemez ve dağıtılamazdı. Kooperatif sermayesine katılmak zorundaydı. Ancak bu kuralın uygulamada herhangi bir standartta bağlı olmadan net fazlanın üyeler arasında dağıtımını daha yaygındır. Eşit oranda dağıtım, sermayedeki hisse oranlarına göre dağıtım, mağazadan yapılan satın alma tutarlarına göre dağıtım gibi farklı yöntemlerle dağıtım yapılabilmekteydi. Rochdale Öncüleri, dağıtım yapılmamasını büyüme için daha doğru bulsalar da karşı karşıya kaldıkları zorlukları dikkate alarak daha çok sayıda üye katılımı sağlamak düşüncesi ile kooperatiflerin üyelerine kısa veya orta vadede getiri sağlaması gerektiğini, böylece üye sayılarını arttırabileceklerini de düşündüklerinden karların dağıtılmasına karar verdiler (ICA, 2019).

2.2.2. 1995 İlkeleri

1995 yılında yani Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA) 100.kuruluş yılında (1995) Manchester şehrinde yapılan Genel Kurul Toplantısında kabul edilen kooperatif ilkeleri, kooperatiflerin üyelerini bir araya getiren kendi değerlerini uygulamaya koyarken temel esaslar için gerekli aldıkları kurallardır. Bunlar; (Kooperatifçilik İlkeleri, 2019).

2.2.2.1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi

Kooperatiflere üyelik bireyin gönüllü katılımı ile olur ve aranan temel ölçü üyelerin kooperatifin sunduğu hizmetlerden yararlanabilecek herkesin katılımına açık olmasıdır. Bunun dışında cinsel, sosyal, ırksal, siyasi ve dinsel ayrımcılık gibi hususlar kabul edilemez.

2.2.2.2. Üyeler Tarafından Gerçekleştirilen Demokratik Denetim

Birim kooperatif kuruluşlarında üyeler eşit oy hakkına sahiptir (her üyeye bir oy hakkı). Diğer düzeydeki kooperatif kuruluşlarında ise oy hakkı demokratik bir yaklaşımla düzenlenir. Kooperatifler, üyeleri tarafından denetime açık kuruluşlardır. Seçilmiş kooperatif yöneticileri kooperatif üyelerine karşı sorumludurlar.

2.2.2.3. Üyelerin Ekonomik Katılımı

Üyeler, kooperatiflerinin sermayesine kooperatif ana sözleşme esaslarına göre adil bir şekilde katkıda bulunurlar ve yönetimde demokratik olarak söz sahibi olabilirler. Bu sermayenin bir bölümü genellikle kooperatifin ortak mülkiyetidir.

Çoğunlukla üyeler, üyeliğin bir daha önceden alınmış kararlar çerçevesinde taahhüt edilmiş bir paylaşım esasları ile sermaye üzerinden sınırlı miktarda kar elde edebilirler. Üyeler gelir fazlasının, "en azından bir kısmı taksim olunamaz kaynaklar" temin etmek yöntemi ile kooperatiflerini geliştirmek için ayırabilir, kooperatifle yapmış oldukları ticari faaliyetlerle orantılı olacak şekilde üyelerine kar paylaşımı ve üyelerin de onayladığı başka faaliyetlere finansman sağlamak gibi amaçlardan biri ya da tamamı tercih edebilir.

2.2.2.4. Özerklik ve Bağımsızlık

Kooperatifler özerk, kendi kendine yeten ve üyeleri tarafından yönetilen organizasyonlardır. Kooperatifler, her türlü dış kaynak arayışlarında yada sermaye artırımını gerektiren durumlarda bunun kooperatiflerin özerk ve bağımsız yapısını koruyacak ve üyelerinin demokratik haklarını sürdüreceği bir şekilde yaparlar

2.2.2.5. Eğitim, Öğrenim ve Bilgilendirme

Kooperatifler, üyeleri başta olmak üzere faaliyetlerinden etkilenen tüm paydaşlarına kooperatiflerinin faaliyetlerine daha etkin bir şekilde katkı sağlayabilmeleri maksadı ile eğitim ve öğretim imkânları sunarlar. Kooperatifler müşterileri ve üyeleri dahi tüm kamuoyunu kooperatif faaliyetleri, şekli ve yararları konularında bilgilendirirler.

2.2.2.6. Kooperatifler Arasında İşbirliği

Kooperatifler, yerel kooperatifler, ulusal kooperatifler, bölgesel ve uluslararası kooperatifler ile birlikte iş birliği yaparak üyelerine daha etkin ve geniş bir alanda hizmet eder ve kooperatifçilik hareketini büyütebilirler.

2.2.2.7. Topluma karşı sorumlu olma:

Kooperatifler, içinde buldukları toplumun bir parçası olduklarından faaliyetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen toplumun diğer üyelerine karşıda sorumlulukları vardır. İçerisinde buldukları toplumların kalkınmalarına katkı sağlarlar.

2.3. Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi

Barınma, güvenlik, yiyecek, sağlık gibi temel ihtiyaçların sağlanması zorunluluğu ve hepsinin tek başına sağlanmasının oluşturduğu güçlükler ilk çağlardan beri insanların birlikte hareket etmesi ve yardımlaşma içerisinde bulunmasını zorunlu kılmıştır. İşte bu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri sistematik olmasa da kooperatifçilik faaliyetlerinin İlk çağlara dayandığını göstermektedir.

Eski zamanlarda insanlar beden gücü ile yapılabilecek işler öncelikli olmak üzere tarlaların ekimi ve ürün hasadı için dayanışma içerisinde hareket ederek ya da ortak alanlar (süthane, değirmen, fırın) inşa etmek sureti ile maliyetlerini azaltacak ortak faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Bugünkü modern kooperatiflere benzeyen birleşmelere eski dönemlerde özellikle tarım alanında sıklıkla rastlanmaktadır. Kapitalist kimliği içerisinde en az bulunduğu sektör tarihin her döneminde tarımsal sektördür. Bu hususa, eski tarihlerden bu yana varlığını sürdüren İtalya, Fransız Alpleri ve İsviçre de bulunan ortak süthaneler örnek gösterilebilir. Bununla beraber, Slav ülkelerindeki ortak toprak işleme kooperatiflerinden “zadruga” ve Rusya’daki “Mir”ler tarihte çok eski zamanlara da yapılan kooperatif benzeri işletme örnekleridir (Güvenç, 2015:20).

Türk örf, adet ve ananelerini de önemli bir parçası olan dayanışma ve yardımlaşma kavramları sayesinde çok eskiye dayanan kooperatif örneklerini görmekteyiz. Bunlara ortak çamaşırhaneler, fırınlar, imece uygulamaları, ortak çobanlık faaliyetleri gösterilebilir (Fındıkoğlu, 1953).

2.3.1. Kooperatifçiliğin Genel Tarihçesi

Dünya’da çağımızdaki modern anlamda kooperatifçilik faaliyetleri on dokuzuncu yüzyılın ortalarında İngiltere de başlamıştır. İngiltere’de Robert Owen (1771-1858) ve Dr. William King (1786-1865) fikirleri ve gayretleriyle tüketici hareketinin ortaya

çıkmasına öncülük etmişlerdir. 1844'de başlayan Rochdale Pioneers öncüleri ise bu gayretlerin ilk meyvesi olmuştur (Çıkın ve Karaca, 1994: 26).

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Rochdale denemesiyle İngiltere'de tüketim kooperatifçiliği şeklinde başlayan faaliyetler, aynı zaman dilimi içerisinde yine tüketim kooperatifçiliği türünde Fransa'da ve kredi kooperatifçiliği olarak da Almanya'da görülmüştür. Daha sonra kooperatifçilik hareketi İsveç, Danimarka ve İsviçre'de de uygulama alanı bulmuştur. Günümüzde ise ekonomik yapısı Bugün kendi ekonomik bünyesi içerisinde kooperatifçiliğe az da olsa yer vermemiş ülke yoktur diyebiliriz

Fransa'da Charles Fourier (1772-1837), Louis Blanc (1881-1882) ve Philippe Bucher (1796-1865 ve daha sonra Charles Gide (1847-1932) üretim ortaklığı fikrini geliştirmişlerdir. Üretim ortaklığı o dönemde kooperatifçilik hareketini çok etkilemiş olmasına rağmen önemli ölçüde yaygınlaşmamış bir tür kooperatiftir (Çıkın ve Karaca, 1994: 26).

Tarımsal kooperatifçilik faaliyetlerinin modern manada başlama yeri ise Almanya'dır. Frederich Wilhelm Raiffeisen (1818-1888) ve Wilhelm Haas (1839-1913) kredi, alım ve daha sonra satış-pazarlamayı da içerisine dâhil neredeyse eksiksiz bir kırsal kooperatif modelini birkaç yıl gibi kısa zamanda kurmuşlardır (Çıkın ve Karaca, 1994: 26).

Aynı dönemde Avrupa'nın diğer ülkelerinde de farklı kooperatif oluşumları görülmüştür. Kent, küçük esnaf ve sanatkârlar arasında kooperatifçiliğin bu denli başarılı olmasında ise, Alman Herman Schulze –Delits (1808-1883) in halk bankalarını ve kooperatif alım örgütlerini kurmasının etkisi çok büyüktür. Avrupa'da bu ilk kooperatifleri harekete geçiren güdüler, dini inançlar, yoksulluk la mücadelede kendilerine düşen vicdanı sorumluluk, dönemin siyasi akımları olmuştur (Çıkın ve Karaca, 1994: 27).

Göçmenler vasıtası ile kuzey ve güney Amerika'ya yayılan bu fikirler Kanada da ve Amerika'da özellikle Raiffeisen'in kredi kooperatifleri, papaz Tompkins, Dr.Coady, E.Fienne ve R.Bergengren gibi öncülerin gayretleri ile toplumda karşılık bulmuş ve benimsenmiştir (Çıkın ve Karaca, 1994: 27).

Aslında kapitalizm ve emperyalizme ilkesel olarak uygun olmayan kooperatifçilik faaliyetleri, Almanya ve İtalya'daki kredi kooperatiflerini rol model alan İngiliz

sömürge yönetimi tarafından 20.yüzyılın başında Hindistan'a tanıtılmış, bu vesile ile de kooperatifçilik Asya ülkelerine de yayılmıştır.

Toplumsal gelişim ve dönüşümle beraber kooperatifçilik faaliyetleri de daha sistemli ve daha planlı hareket haline gelmiştir. Dünyada kooperatifçilik hareketinin bu dönüşümü incelendiğinde şu sonuçlara varabiliriz

- 1) Zamanla tüm ülkelere yayılan kooperatif hareketleri modern anlamda ilk Avrupa'da başlamıştır.
- 2) Kooperatifçilik 1920 yılından sonra daha hızlı bir gelişme göstermiştir.

Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin çoğunluğunda (%80) kooperatifçilik birinci ve ikinci dönemde başlarken, Orta ve Güney Amerika, Asya, Afrika ve Avustralya ülkelerinin çoğunda ise (%60) dördüncü (1918-1945 arası) ve 1945 sonrası yani son dönemlerde başlamıştır. Bu durum kooperatifçilik hareketinin gelişimi ile doğru orantılıdır.

Diğer bir ifade ile gelişmiş ülkelerde kooperatifçilik 1. ve 2. Dönemlerde başlamışken az gelişmiş ülkelerde 3. Dönemde (1900-1917) başlamış ancak 1920 den sonra daha da yoğunluğun arttığı söylenebilir. Kooperatifçiliğin toplumsal gelişime katkısı açısından önemli bir tespit olduğu kanaatindeyiz (Çıkın ve Karacan, 1994:26).

2.4. Dünyada Gelişmiş Kooperatifçilik Faaliyetleri

Dünya'da kooperatifçilik hareketlerini kronolojik açıdan ele aldıktan sonra kooperatifçilik faaliyetleri anlamında önemli gelişmelerin yaşandığı ülkeleri ve buralarda kooperatifçiliğin gelişimini inceleyebiliriz

2.4.1. İngiltere'de Kooperatifçilik

Dünya da günümüz modern anlayışa göre ilk kooperatif faaliyeti kapitalizmin etkin olduğu İngiltere de 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

O dönemi Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülayim şöyle ifade etmektedir. “Öyle ki, o zaman İngiltere’de kapitalistler tarafından tekelleştirilen sermaye ekonomik hayata ve üretimin dağıtımından elde edilen gelire tamamen hâkimdi. Bu suretle emek, hakkının çok düşürülmüş olmasına engel olamamakta ve sermaye karşısında aciz bir durumda bulunmaktaydı” (Mülayim,2013:34).

İşte bu zor şartlar içerisinde İngiltere de ilk kooperatif denemesini **Robert Owen (1771-1858)** yapmıştır. Genç yaşta bir fabrikaya ortak olan Owen, fabrikasında, o günün

koşullarında egemen olan kapitalist salt ekonomik yaklaşımın yanında insan odaklı ve sosyal bir yaklaşımı da uygulama teşebbüsüne geçmiştir (Mülayim,2013:35). Kooperatifçilik hareketinin modern anlamda fikir babası olarak da kabul edilen ve ilk “kooperatif” terimini kullanan Owen “ bir makina nasıl yağlamakla daha iyi iş görürse, işçide iyi bakıldığı takdirde iyi randıman verir” düşüncesine sahipti. Fabrikasında çalışan işçilerin pahalı ve kalitesiz ihtiyaç malzemeleri aldıklarını görünce, onların bu ihtiyaçlarını daha ucuza ve daha kaliteli malzemeler ile sağlayabileceğini düşünen Owen kendi işletmesinin işçileri için bir tüketim mağazası-tasarruf sandığı meydana getirmiştir. Bunun da ötesinde içerisinde buldukları kapitalist ekonomik şartlar düşünüldüğünde diğer ortaklarına rağmen zor alınabilecek bir kararla çalışanların iş saatlerini 16 saatten 10 saate indirmiş ve 10 yaşından küçük çocukların çalışmasına müsaade etmemiştir. Ayrıca işçiden türlü gerekçelerle alınan para cezalarının kesilmesini de kendi fabrikasında sonlandırmıştır (Çıkın ve Karacan, 1994:27- 28).

Dr. William King 'de o dönem İngiltere'sinde işçi sınıfın yaşadığı sıkıntı ve sefaleti görmüş ve bu konu için harekete geçmiştir. 1828'de işçilerden toplanan haftalık taksitlerle başlangıçta tüketim kooperatifleri, ardından da üretim kooperatifleri kurmuş buralardan elde edilen karlarla kooperatif adına arazi satın alma, büyük sanayi tesisleri kurma fikirleri üzerinde durmuş, icraata da geçirmiş ve 250 kadar tüketim mağazası açmıştır. Ancak planladığı ve istediği sonuçlara ulaşamamıştır (Çıkın ve Karacan, 1994:28).

2.4.1.1. Rochdale Öncüleri

İngiltere'de Owen ve King 'in kooperatif denemeleri istenen sonuçları verememiş ancak sonradan yapılacak hareketlere iyi bir tecrübe olmuşlardır. Bu denemeler sırasında karşılaşılan sorunlar dikkate alınarak yeni kooperatifçilik hareketlerine öncülük etmişlerdir.

İngiltere de bu hareketlere iyi bir örnek de Rochdale öncüleridir. 21 Aralık 1844 tarihinde İngiltere'nin Manchester şehrinde bir dokuma fabrikasında çalışan Charles Howarth adlı bir işçinin önderliğinde Her bir üye 1 İngiliz sterlini kuruluş sermayesi vererek toplam 28 İngiliz sterlini ile işe başlamışlardır. Başlangıçta aylık kirası 10 sterlin olan bir dükkân tutarak ve sadece un, şeker, yağ, sabun ve mum satmışlardır.

Rochdale öncüleri birinci yılın sonuna geldiklerinde iyi sonuçlar almışlar toplam üye sayıları 74 e sermayeleri ise 180 İngiliz Sterlinine ulaşmıştır. Bu sonuçlar İngiltere'nin

bir çok kentinde dikkat çekmiş ve 1844-1849 arası yaklaşık beş yıllık süreçte Rochdale'lileri örnek almış yüze yakın tüketim kooperatifinin daha kurulduğu anlaşılmaktadır (Fındıkoğlu, 1953:38).

Owen ve Dr. Kingden farklı olarak Rochdale 'deki 28 işçinin kooperatif hareketinin başarılı olmasını Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülayim Rochdale öncülerinin aynı zamanda kendi kooperatifinin müşterisi olmalarına bağlamaktadır. Bu şekilde kooperatif yaşayan bir organizmaya dönüşmekteydi. Owen ve Dr. King denemelerinde işçilerin ekonomik gücünün iyileştirilmesini gaye edinmişlerdi. Fakat bu, iyiliksever zenginlerin özverileri olmadan gerçekleşemezdi. Neticede Owen ve Dr. King 'in kooperatiflerinde, kendileri, mağazaların müşterisi değildiler. Rochdale öncüleri kooperatiflerinin hem kurucu üyeleri hem de müşterileri olmuşlardı (Mülayim, 2013:39).

Başlangıçta üyelerinin ihtiyacı olan temel ihtiyaç maddelerinin temini amacı ile hareket etmiş olsalar da öncülerin kuruluş amaçları daha geniş kapsamlı olmuştur.

Bu amaçlar:

- 1) Üyelerinin ihtiyaçları olan zorunlu temel tüketim ürünlerini temin etmek
- 2) Ortakların barınma - konut ihtiyaçlarını sağlamak
- 3) Üyelerinin çocuklarının eğitimleri için okullar açmak,
- 4) İhtiyaç duydukları temel ihtiyaç maddelerinin üretim imkânlarını araştırmak.
- 5) Ortaklara istihdam oluşturmak için üretim olanakları oluşturup bunun için arazi temini ve buralara işletmeler açmak (Mülayim,2013:39).

Rochdale öncüleri önceki başarısız girişimlerden ders alarak kooperatiflerinin başarılı olması için bazı ilkeler benimsemişlerdir. Bunlar (Fındıkoğlu, 1953: 15).

- 1) Dükkânlarında temel ihtiyaç duyulan ürünlerin daha kalitelisinin piyasa fiyatı ile satılması. Böylelikle üyeleri bu ürünleri alabilmek için tasarruflarından kısma ihtiyacı duymayacaktır.
- 2) Her üye kooperatiften yaptığı satın almalara ya da diğer bir ifade ile kooperatif karına sağladığı katkı ölçüsünde fiyat farkı alır
- 3) Ürün bedelinin peşin ödenmesi
- 4) Demokratik yönetim: Ortakların katılım paylarına göre değil bir üye bir oy ilkesine göre yönetilmektedir. (Bu ilke bugünde kooperatifçilik ilkeleri arasında önemini korumaktadır.)

- 5) Kooperatif üyeleri arasında dinsel veya siyasi yaklaşımları açısından ayırım söz konusu değildir. Tarafsızlık etkin ve önemlidir.
- 6) Kooperatif yönetimi, üyelerinin tasarruflarını yatırılabilmeleri için fırsatlar oluşturmali ve üyelerine dışardaki faizden daha cazip getiri sağlamak için çalışmalıdır.

1844 yılında Rochdale öncüleri ile başlayan bu kooperatif hareketi başarıya ulaşması ile dünyada günümüz modern kooperatifçiliğın temellerini oluşturmaktadır.

2.4.2. Fransa’da Kooperatifçilik

Fransa’da kooperatifçilik faaliyetleri İngiltere’nin aksine üretim kooperatifçiliğın alanında ön plana çıkmıştır. Bu alanda hem dünyada hem de Fransa’da önemli fikir insanlarından birisi de Fourier dir.

Fransa da başlı başına kooperatif hareketinin dünyada ise üretim kooperatifçiliğının öncüsü olarak kabul edilen Fourier göre dünyada yaygın durumda olan kapitalist ekonomi oluşturduğu rekabet koşulları ile güçlüler güçsüzleri yok etmekte ve giderek tekelleşme ekonomileri ve toplumsal yaşamı kuşatmaktaydı. Ancak insanların kendi istekleri ile bir araya gelerek oluşturacakları dernekler bu durumu düzeltebilir insanların zararına çalışan bu rekabeti ortadan kaldırabilir. “phalanstere” olarak bilinen üretim ortaklıkları kurulmalıdır. Bu ortaklıklar sonucu elde edilen üretim fazlaları ise şu şekilde dağıtılmalıydı. 5/12 si emeğe, 4/12 si sermaye ’ye ve 3/12’side yönetim faaliyetleri için kullanılmalıydı. (Çıkın ve Karacan, 1994:31).

Fransa’da tarımsal kooperatifçiliğın geçmişinin XII. yüzyıla kadar uzandığını söyleyebiliriz. Jura dağlarında ve Alplerin eteklerindeki köylerde gravyer peyniri üreten “fruitiere”ler kooperatifçiliğe çok benzeyen bir toplumsal hareket şeklidir. Şarap ve süt sektörlerinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar ilk modern kooperatif hareketlerinin bu sektörlerde ortaya çıkmasını sağlamıştır. 19. Yüzyılın son dönemlerine gelindiğinde ise tarımsal teknikler ilerlemiş, ürün pazarları artmış olup birinci dünya savaşı öncesi yıllar tarımsal kooperatifçilik için önemli gelişmelere tanık olmuştur (Çıkın ve Karacan, 1994:32).

2.4.3. Almanya’da Kooperatifçilik

Günümüz modern kooperatifçilik faaliyetlerinin öncü ülkelerinden biri de Almanya’dır. Üretim Kooperatifçilik hareketleri Fransa da, tüketim kooperatifçiliğın İngiltere de öne çıkmış, Almanya ise kredi kooperatifçiliğın hareketine öncülük etmiştir. Almanya’da

Hermann Schulze Delitzsch ve Frederich Wilhemm Raiffeisen kooperatifçilik alanında önemli çalışmalara imza atan iki kişidir.

2.4.3.1. Hermann Schulze Delitzsch

Almanya da Leipzig yakınlarında Delitzsch kasabasında 1807 de doğan Hermann Schulze Delitzsch, 1848 yılında Berlin Millet Meclisine seçilmiştir. O dönemlerde esnaf büyük endüstrilerle rekabette zorlanmakta önemli miktarlarda kredi ihtiyaçları oluşmaktaydı. Bunları gözlemleyen Schulze, öncelikli olarak esnaf grupları başta olmak üzere marangozları ve ayakkabıcıları kooperatif çatısı altında toplamaya karar verir. Bu düşünce ile esnafların ihtiyaç duydukları hammaddeye ulaşımını kolaylaştırmak için hammadde tedarik kooperatifi kurdu. Daha sonra ise esnafların ihtiyaç duydukları finansmana ulaşabilmeleri için esnaf kredi kooperatifi kurdu. Tüm bunları yaparken iş insanları ile işbirliği yaparak bir “Esnaf Kredi Bankası” ve bir de tüketim kooperatifi kurdu. Kısa zaman içerisinde Almanya da Schulze Delitzsch’in oluşturduğu modelde kredi kuruluşlarının sayısı artmaya başladı. Bununla beraber Victor A. Huber isminde bir kooperatif teorisyeni de Schulze Delitzsch le birlikte çalışıyordu. Berlin üniversitesinde lisan Profesörü olan Huber, kooperatifçilik faaliyetleri ile beraber toplumda oluşan hareketlerine karşı bazı güvensizlikleri giderebilmek için yazıları ile destek oluyor diğer taraftan da Berlin’de kurduğu yapı kooperatifi ile sisteme katkı sağlıyordu (Çıkın ve Karacan, 1994:33-34).

1846 yılında Schulze Delitzsch çalışmalarının neticesinde Berlin de ilk “Alman Kooperatif Bankası” kurulmuştur. 1859 yılına gelindiğinde ise bu tarihe dek kurulmuş tüm küçük esnaf kooperatifleri “Alman Küçük Sanat ve İktisat Kooperatifleri Birliği” çatısı altında toplanmış, 1867 yılında ise Prusya da 1870 yılında tüm Almanya’yı kapsayacak olan bir kooperatif kanunu kabul edilmiştir. Bu kanuna göre kooperatif ortaklarının sorumlulukları sınırsızdır. Schulze Delitzsch 1883 yılında öldüğünde “Alman Küçük Sanat ve İktisat Kooperatifleri Birliği” ne üye 922 kooperatif ve 470.000 üye sayısına ulaşmıştır. Devlet desteği yürüyen kooperatifçilik düşüncesine her zaman karşı olan Schulze bu çerçevede geliştirilmiş üretim kooperatiflerini sürekli eleştirmiştir (Çıkın ve Karacan, 1994:33-34).

2.4.3.2. Frederich Wilhemm Raiffeisen

Günümüz Avrupa’sında modern kooperatif uygulamalarında dahi önemli bir yeri olan Raiffeisen 1818 yılında doğmuştur. Uzun bir süre (20 yıl kadar) Ren bölgesinde

belediye başkanlıkları yapmış daha sonra emekli olarak ticarete başlamıştır. İlk kooperatif faaliyetini ise belediye başkanlığı yaptığı dönemde Weyerbusch da yaptı. O dönemde zorluklar içerisinde bulunan köylülere yardım etmek maksadı ile varlıklı birkaç aile ile beraber “Geçim Komitesi” kurmuştur. O seneki sıkıntıların atlatılması için köylülere hububat ev patates temin etmiş ilkbaharda ise tohum almıştır. Bu sayede o dönemdeki sıkıntılar atlatılabilmıştır (Çıkın ve Karacan, 1994:33-34).

Raiffeisen çiftçilerin ekonomik güçlükler içerisinde verdiği mücadeleyi görüyordu ve bu durumun borçlanmadan kaynaklandığını biliyordu. “geçim Komitesi” deneyimi ona bir araya gelmenin ne kadar faydalı olduğunu göstermişti. Raiffeisen 1864 yılında Schulze 'un tecrübelerinden de istifade ederek köylünün kooperatif vasıtası ile kalkınması için kurulan ortaklıklara nihai halini vererek “İkraz Sandıkları Birliği” ne dönüştürdü. Büyüme ile birlikte sermaye ihtiyacı oluşunca, 1872 yılında Kooperatif Bankaları, 1877 yılında ise Merkez Banka kuruluşunu gerçekleştirdi. Ölümünden sonra bu bankanın merkezi Berlin'e taşındı ve Raiffeisen'in ismi verildi. Raiffeisen 1888 yılında öldüğünde ise 1877 yılında kurduğu birlik 30 kooperatifi bir federasyon iken, 1888 yılında kooperatif sayısı 400'ü geçmişti (Çıkın ve Karacan, 1994:33-34).

Günümüzde Almanya'da 7.500'den fazla kooperatif, yaklaşık olarak 22 milyon üye ve 800.000'den fazla çalışanı ile faaliyet yürütmektedir. Bir diğer ifadeyle nüfusun %25'i bir kooperatifin üyesidir. Almanya'da kooperatifler, beş sektörde gruplandırılmış olup, bunlar Enerji Kooperatifleri, Yapı kooperatifleri, Tüketici Kooperatifleri, Küçük ölçekli sanayi ürün ve hizmet kooperatifleri, Kırsal Raiffeisen Kooperatifleri ve Kooperatif bankaları.

Almanya'daki çiftçiler bir veya daha fazla kooperatifin üyesidir. perakendeci tacirlerin %75'i, Zanaatkârların %60'ı, ile kasap ve fırıncıların %90'ı kooperatif ortağıdır. Almanya'da kooperatifçilik faaliyetleri sadece bu geleneksel sektörlerde değil bilgi işlem, sağlık, medya, eğitim, teknoloji ve enerji gibi farklı sektörlerde de faaliyet göstermektedir. Mesela; serbest çalışan mali müşavirlerin %65'ten fazlası bir kooperatifin üyesidir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015:18).

Şekil 2.1: Almanya’da Kooperatif örgütlenmesi

Kaynak: DGRV, 2019.

2.4.3.3. Ulusal Üst Konfederasyon Olarak DGRV

Alman Kooperatif sektörünün çatı örgütüdür ve tasarruf ve kredi, tarım, küçük ölçekli sanayi hizmetleri ve ürünleri, yerel ve ulusal kooperatif girişimleri, federasyonlar, dernekler ve uzmanlaşmış kooperatif organizasyonları gibi tüm kooperatiflerin ulusal konfederasyonudur. DGRV çatısında kurulmuş dört farklı ulusal federasyon vardır. Bunlar kendilerine bağlı üye kooperatiflerin menfaatlerini korumak için onlara danışmanlık, bilgi sağlama, koordinasyon, ve lobi faaliyetleri konusunda destek sağlamaktadırlar.

2.4.4. İsrail’de Kooperatifçilik

Dünya’da ekonomik sistemi sosyalist olmamakla beraber, tarımsal kooperatif işletmecilik faaliyetlerini sosyalist ilkeler temeline bağlı kalarak başarılı bir şekilde uygulayan tek ülke İsrail’dir (Dinler, 2000).

Bu ülkede 1909 yılında 12 kişi tarafından temel ihtiyaçların karşılanması üretim ve tüketimi kolektif anlayışa dayalı olan ve birlikte yaşama kültürü çerçevesinde kurulmuş Kibbutzlar vardır. Kelime manası ile “halk topluşması” olan Kibbutz, üyelerin birlikte yaşadıkları, üretimin ve tüketimin ihtiyaçlar ölçüsünde ortaklaşa yapıldığı bir kolektif yaşam organizasyonudur. Zamanla daha da büyüyen bu kolektif yapıda devletin mülkiyetindeki araziler 49 yıllığına Kibbutzlara kiralanmaktadır. Her bir Kibbutz organizasyonunda yaklaşık olarak 500 ile 1000 kişi yaşamaktadır. Tüm üyelerin veya paydaşların katılımı ile kendi içlerinden yöneticilerini genel mecliste seçerler. Kibbutz da temel ihtiyaçlar esas olduğundan ücretli işçi çalıştırılmamakta, üretime yönelik tüm ihtiyaçlar üyeler tarafından aynı olarak karşılanmaktadır (Dinler, 2000).

Bununla beraber İsrail de, Kibutzlardan farklı olarak, toprak mülkiyetinin üyelere ait olduğu ve aile işletmelerinden meydana gelen köy yaşamını yansıtan ‘Moşav Ovdim’ler de bulunmaktadır (Turan, 1994).

2.4.5. ABD’ de Kooperatifçilik

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise ilk kooperatif işletmesi ABD’nin bağımsızlığını kazandığı 1776 yılından önce, 1752’de diğer kooperatif hareketlerinde olduğu gibi yardımlaşma ve dayanışma temeline dayanan bir sigorta faaliyeti şeklinde kurulmuştur. Avrupa’dan gelen göçmenler vasıtası ile kooperatifçiliğin tanındığı Amerika’da Avrupa modelleri uygulanmıştır. New Jersey Güney Toronto’da 1810 yılında peynir üretim kooperatifi kurulmuş, Connecticut, Goshen’de de süt kooperatifi kurulmuştur. Bu ilk kooperatif model ve uygulamaları başarılı olamamış, zaman içerisinde kendine özgü Kuzey Amerika Modelini oluşturmuştur (Rehber, 2011: 36).

Amerika’da etkili çiftçi örgütlerinden Grange, 1867 yılında itibaren faaliyete başlamıştır. Kooperatifçilik hareketlerindeki başarısız gidişat 1870-90 tarihlerine kadar sürmüş olup, 1895-1920 yılları arası ise kooperatifçilik açısından çok sayıda hububat siloları, sütçülük kooperatifleri ve depolama ofislerinin faaliyete başladığı dönemdir (Rehber, 2011:36).

Günümüz Amerika’sında ise kooperatifçilik hareketinin zaman içerisinde önemli gelişmeler gösterdiği görülmektedir.

Bu ülkede kooperatifçilik faaliyetleri:

- *Çocuk bakımı,*
- *Defin ve anma töreni hizmetleri,*
- *Ekipman, donanım ve tarım girdileri,*
- *Elektrik, telefon, internet, uydu ve kablo tv. Hizmetleri*
- *Gıda ve market hizmetleri,*
- *Hukuki ve profesyonel hizmetler,*
- *Konut,*
- *Kredi ve bireysel finansal hizmetleri,*
- *Personel yönetimi ve toplu satın alma gibi işletmecilik hizmetleri,*
- *Sağlık,*
- *Sigorta,*
- *Tarımsal ve diğer ürünlerin pazarlanması*

Şeklinde çok çeşitli sektörlerde örgütlü bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Kooperatifçilik faaliyetlerinin daha etkin olduğu başlıca sektörlerin ise; tarım, tüketim, konut, tarım kredisi, sigorta, kredi, hizmet, elektrik üretimi ve iletişim sektörleri olduğu söylenebilir.

Günümüz Amerika'sında her üç kişiden biri kooperatif üyesidir. Bununla birlikte ülke genelinde aktif 70,000 kooperatif işletmesi bulunmaktadır ve bu kooperatifler 75 milyar dolar ücret ve 650 milyar dolar gelir üretmektedir.

2019 verilerine göre Amerika'da 110 milyon Amerikalı kredi birliklerinin üyesidir. Bu rakamın içindeki 2 milyon çiftçi, ABD süt arzının %80'ini sağlayan tarım kooperatiflerinin üyesidir.

Kooperatifçiliğin üretim ve rekabete sağladığı katkıları göstermesi açısından önemli bir veride 42 milyon Amerikalı kullandığı elektriğini, elektrik kooperatiflerinden almaktadır.

2.4.6. Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi

Türkiye kooperatifçilik hareketinin ilk uygulaması 1863 yılında Mithat Paşa tarafından o tarihte Rumeli topraklarında ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde bulunan Şehirköy (Pilot) kasabasında "Memleket Sandıkları" ile başlamıştır.

Memleket Sandıkları uygulamasının başarılı olması ile 1867 yılında "Memleket Sandıkları Nizamnamesi" çıkarılmış ve bu vesile ile memleket sandıkları ekonomik açıdan bir devlet politikası olarak tüm ülkede aktif hale gelmiştir. Zaman içerisinde Memleket Sandıkları öncelikle Menafi Sandıklarına dönüştürülmüş, daha sonra tüm varlık ve sermayesi ile Ziraat Bankasının kuruluşuna dâhil olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı neticesinde Osmanlı Devleti yıkılmış ardından verilen kurtuluş savaşı mücadelesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Ancak bu süreçler içerisinde toplum ekonomik olarak yoksul duruma düşmüştür. Bu durum yardımlaşma ve dayanışma duyguları ile kooperatifçilik ruhunu yeniden gündeme getirmiştir. Cumhuriyetin ilanından önce de "kooperatif Şirketler Kanunu" tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı kanunlaşmasa da gerek Mustafa Kemal Atatürk tarafından gerekse de ondan sonra gelen liderler tarafından her fırsatta kooperatifçiliğin önemine değinilmiş ve bu konuda toplumsal bir bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra yapılan kanuni düzenlemelerle de kooperatifçilik hukuki bir düzene oturtulmuştur (Hazar, 1990).

Bu yeniden bir yapılanma sürecine giren ülke ekonomisinin ağırlığı tarım sektöründen oluşmaktaydı. Tarım sektörü ise 1930larda yaşanan krizden etkilenmiş bu sebeple çiftçilere finansman oluşturma ve ürünlerini pazarlama hususlarında çeşitli faaliyetler başlatılmıştır. Türkiye’de bu konularda çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar; 1935 tarihli 2834 sayılı “Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun” ile 2836 sayılı “Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu” düzenlenmiştir. Tarım sektörü dışındaki diğer kooperatifler için ise Kooperatifler Kanununun çıkarılacağı zamana kadar Türk Ticaret Kanunu hüküm ve esasları uygulanmıştır. 1960’lı yıllara gelindiğinde ise ekonomik problemler devam etmekte hatta derinleşmekteydi. Bu durum yeni atılım ve planlamalar, çeşitli ekonomik düzenlemeler gerektiriyordu. Bu gerekçelerle 1956 senesinde yürürlüğe geçen 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda “Ticaret Şirketleri” ile ilgili kısmın son bölümünde (Md. 485-502) kooperatiflerle ilgili düzenlemelere de değinilmiştir. Devletin ilk defa 1961 Anayasasında kooperatifçilikle ilgili hükümler (Md. 51 ve 52.) koyması kooperatifçiliğe verdiği önemi göstermektedir. Daha sonraki yıllarda ise yıllık planlar ve kalkınma planlarında da kooperatifçilik sürekli yer bulmuştur. Hem devletin kooperatiflere verdiği önemin sonucu hem de sektörde yaşanan yaklaşık 25 yıllık gelişmeler sonucu kooperatiflerin kendi kanunların bu gelişmeler doğru olan ihtiyacı arttırmıştır. Netice de ise 1969 yılında “Kooperatifler Kanunu” hayata geçmiştir. Sonraki yıllarda da devletin kooperatifçilik faaliyetlerine olan destekleri devam etmiş 1982 anayasasını 171. Maddesinde ki hüküm ile devlete sektörün gelişmesi için gerekli tedbirlerin alınma görevi verilmiştir.

Kooperatifler Kanunu’nu ile sektörde belirgin bir büyüme ve çeşitlilik görülmüş olup; konut kooperatifleri, tarımsal amaçlı kooperatifler, kredi ve kefalet kooperatifleri ile tüketim ve konut kooperatiflerinin sayıları artmış, ulaştırma sektöründe faaliyet gösteren kooperatifler ile tevzi kooperatiflerin de kurulması ile kooperatifler çeşitlenmiştir. Bunun dışında sektörün çatı örgütlenmesi kanunlaştırılmıştır. Aynı dönemlerde devlet desteği ile özellikle tarım sektöründe, satış kooperatif ve birlikleri, pancar ekici kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri çeşitli yatırımlar yaparak sanayi tesisleri kurmuş, bu işletmeler daha sonra büyük işletmelere dönüşecek olan kooperatiflere bağlı ticari ortaklıklar ortaya çıkmıştır.

2.4.6.1. Günümüz Türkiye’sinde Kooperatifçilik

Kooperatifçilik hareketlerinin ortaya çıkmasında savaşlar ve finansal sebeplerden de olsa gerekçeleri ne olursa olsun toplumların içerisinde buldukları ekonomik

buhranların yardımlaşma ve dayanışma duygularını tetiklemesi ve insanların birlikte hareket etmelerinin zorunlu hale gelmiş olması önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu buhranlardan çıkışlar içinde hükümetler toplumsal kalkınma için kooperatif ve benzeri oluşumları teşvik etmiş ve desteklemişlerdir.

Ancak geçen son çeyrek yüzyıla baktığımızda ise gelişen ekonomik koşullar, globalleşen ekonomik faaliyetler ve hızla yenilenen teknoloji ile devletler veya kamu idareleri ekonomik ve sosyal alanda etkilerini bilinçli bir şekilde azaltmaya başlamış, ekonomik organizasyonları serbestleştirmiştir. Günümüz de zihniyet olarak kendi kendisine yetebilen kooperatifler bu ekonomik dönüşüm içerisinde kendisine yer bulabilmiş ve başarılıda olmuştur.

Ekonomideki bu hızlı değişim ve gelişmelerle beraber devletlerin kooperatiflere olan bakış açılarının geliştirilmesi ve kooperatifçiliğin dünyadaki bu gelişmelere ayak uydurabilmesi için uluslararası kooperatif örgütleri ve bölgesel kuruluşlar yoğun çalışmalar yapmışlardır.

Dünya ekonomisindeki bu gelişmelerin yanı sıra gelişen ekonomiler arasında yer alan Türkiye’de kendi ekonomik sorunlarına yapısal çözüm arayışları içerisine girmiştir. Ekonomik ve sosyal refahın yükseltilmesi, işsizliğin azaltılması, üretimin arttırılması, yeni pazarların bulunması ve rekabet gibi unsurlar da dikkate alındığında tüm bunlara önemli çözüm fırsatları sunan kooperatifçilik faaliyetlerinin de esaslı bir şekilde ele alınmasını zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda ülke kooperatifçiliğinin dünyadaki paydaşlarını yakalayabileceği çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’nin dokuzuncu kalkınma planı ve orta vadeli plan gibi makro politikalarda ifade edilen hususlar dikkate alınarak “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (TÜRKOSEP)” uygulamaya alınmıştır.

Bu strateji çalışmasının içerisinde kamu yönetimi ve sektörün tüm temsilcileri yer almıştır. TÜKOSEP’te Türkiye kooperatifçiliğinin günümüzdeki görünümü, yapısal durumu, potansiyeli kapsamlı bir şekilde ele alınmış olup kooperatifçilik alanında lider uluslararası kuruluşlar ile örtüşen vizyon ve ilkeler tespit edilmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2014).

17Ekim 2012 tarihinde bu stratejinin ortaya konması ile 2012-2016 tarih aralığında bu stratejilerin planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi için görevli ve sorumlu kurum ve kuruluşları belirleyen eylem planı da ortaya konmuştur. Kooperatif hareketi ve

faaliyetlerinin öneminin kavranarak devamlılığı sağlayacak kooperatifçilik ilkeleri temelinde, sektörün imaj dâhil yapısal problemleri ele alınarak çözüm önerileri getirilmiştir. Bu strateji belgesinin önemli bir özelliği de kamu otoritesinin ve sektör temsilcilerinin mutabık kalarak sektörün sorunlarına kalıcı çözüm önerileri sunması bakımından kooperatifçilik hareketleri açısından reform niteliği taşıyor olmasıdır. Bu belgeden hareketle birçok kooperatif üst kuruluşları da kendi strateji belgesini yayınlamıştır. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü yeni kurulacak kooperatifler için örnek ana sözleşmeler hazırlamış, sektörün nitelik bakımından büyümesine önem verilmiş olup bu amaçla gerekli mevzuat çalışmaları yapılmış, eğitim çalışmaları, kamu hizmetleri için teknoloji kullanımı ve sektör analizleri için doğru istatistik veri temini konularında çalışmalar yapılmıştır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015).

Türkiye’de kooperatifçiliği sürdürülebilir büyüme çerçevesinde geleceğe taşımak adına uygulamaya alınan TÜKOSEP, 2012-2016 tarih aralığında ki yılları içermektedir. Bu kapsamda ülkede mevcut kooperatifçilik sektörünün sorunları tespit edilerek ortaya konmuş sonrasında ise çözüm önerileri tartışılarak içerisinde 36 hedef barındıran stratejik hedefler belirlenmiştir. Bunlar,

Stratejik hedefler:

- 1. Daha iyi hizmet sunulması için; ilgili Kamu teşkilatları ve bu teşkilatların hizmet sunum tarzları yeniden yapılandırılacak (üç faaliyet).*
- 2. danışmanlık, Eğitim, bilgilendirme ve araştırma faaliyetleri geliştirilecek, (dokuz faaliyet).*
- 3. Kooperatifler arası koordinasyon olanakları ve örgütlenme kapasiteleri arttırılacak (yedi faaliyet).*
- 4. kredi ve finansmana ulaşım olanakları ile Sermaye yapısı güçlendirilecek, (altı faaliyet).*
- 5. İç ve dış denetim sistemleri bütünü ile yeniden yapılandırılacak, (iki faaliyet).*
- 6. Kurumsal ve profesyonel yönetim kapasitesi arttırılacaktır (beş faaliyet).*

7. Uluslararası esaslar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak Mevzuat altyapısı geliştirilecektir (dört faaliyet).

Günümüzde ise; Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) verilerine göre yaklaşık 82 milyonluk nüfusa sahip Türkiye’de yaklaşık 7,5 milyon kooperatif üyesi bulunmakta ve rakam nüfusun yaklaşık %9 unun kooperatifçilik faaliyetlerine katıldığını göstermektedir. Dünyanın birçok ülkesinde ekonomik krizlerde ayakta durması ve üyelerinin temel ihtiyaçlarını kendi bünyesinde çözümlemesi ile önemini koruyan kooperatifçilik ülkemizde de sosyal ve ekonomik açıdan önemini sürdürmektedir. Dünya da tarımdan eğitime, inşaattan enerjiye, tekstilden esnaflığa neredeyse tüm sektörlerde üyelerinin finansman ihtiyaçlarını çözen, ekonomilerine üretimde istikrar ve istihdam sağlayan kooperatifçilik Türkiye ekonomisi içinde önemini korumaya devam edecektir.

2.5. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kooperatiflerin ortak çıkarlarını korumak, kuruluş faaliyetlerini gerçekleştirmek, bu faaliyetleri organize etmek ve ilgili kuruluşlarla iletişimi sağlamak, dış ülkelerle ilişkilerini düzenlemek, dış pazar ya da yeni pazar arayışlarında bulunmak üzere birçok faaliyetlerin yapılması ile merkez birlikleri, birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatif Birliği biçiminde çatı organizasyonların oluşturulması ancak “1163 sayılı Kooperatifler Kanunu”nun yürürlüğe girmesi ile olmuştur. 1969 yılında bu kanunun yürürlüğe girmesiyle kooperatifler ilk olarak kooperatif birliklerini daha sonra da merkez birliklerini oluşturmak sureti ile örgütlenmişlerdir. 1163 sayılı Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihten yaklaşık 22 yıl sonra Türkiye Milli Kooperatifler Birliği (TÜRKİYE KOOP) (30 Aralık 1991) kurulmuştur. TÜRKİYE KOOP un ana sözleşmesi gereği kendisine kooperatif merkez birlikleri ve kooperatif birlikleri ortak olabilir (Türkiye Milli Kooperatifleri Birliği, 2019).

Türkiye Koop üyesi Merkez Kooperatif Birlikleri şunlardır (Türkiye Milli Kooperatifleri Birliği, 2019):

- *Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği*
- *Tarım Kooperatifleri Merkez Birliği*
- *Tüm Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri Merkez Birliği*
- *Tüm Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği*

- *Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği*
 - *Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği*
 - *Türkiye Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri Merkez Birliği*
 - *Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği*
 - *Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği*
 - *Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği*
 - *Türkiye Yapı Kooperatifleri Merkez Birliği*
- Türkiye Koop'a üye olan kooperatif birlikleri ise;*
- *Marmara Bölgesi Küçük Sanayi Siteleri Yapı Kooperatifleri Birliği*
 - *Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği*
 - *Tüm Eczacılar Üretim, Temin ve Dağıtım Kooperatifleri Birliği*

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, Avrupa Kooperatifleri Birliğinin Uluslararası Kooperatifler Birliğinin ve Uluslararası Çalışan Örgütünün de üyesidir. Kooperatifler için uluslararası çalışmalar yürüterek organizasyonlar düzenlemektedir. Ortakları olan merkez birlikleri ve birliklerden belirli periyotlarda alınan aidatlar ve bazı ödemeler Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin gelirlerini oluşturmaktadır.

Gerek ekonomiye sağladıkları katkı ve gerekse de sektörel olarak üstlendikleri sorumlulukları ile Türkiye'de belirgin kooperatifler;

- Eczacı kooperatifleri,
- İşletme kooperatifleri,
- Kadın girişimi kooperatifleri
- Kredi ve kefalet kooperatifleri,
- Sigorta kooperatifleri,
- Tarımsal faaliyet gösteren kooperatifler,
- Tüketim kooperatifleri,
- Ulaştırma kooperatifleri,
- Üretim kooperatifleri
- Yapı kooperatifleri
- Yenilenebilir enerji kooperatifleri

2.6. Kooperatifler ile Şirketler Arasındaki Farklar

Kooperatifler ile şirketler benzer ekonomik faaliyetler içerisinde bulunabiliyor olmakla beraber aralarında önemli yapısal farklılıklar bulunmaktadır.

Bunlar;

- *Şirketlerde temel amaç; kar maksimizasyonudur. Daha fazla hacim ve daha fazla kar, kooperatiflerde amaç; üyelerinin daha iyi hizmeti daha düşük maliyetlerle alabilmesi.*
- *Şirketlerde, şirket ortakları ile müşterileri farklı kişiler olduğu halde, kooperatiflerde hissedarlar ile ve hizmetten alanlar aynı kişilerdir.*
- *Şirketlerde sermaye önemli ve öncelikli olduğu halde, kooperatiflerde ise insan unsuru daha önceliklidir. Bu durum, şirketlerin sermaye ortaklığı, kooperatiflerin şahıs ortaklığı şeklinde olmasını da izah etmektedir.*
- *Şirketlerin hissedarları hisselerini alıp satabilirler, oysa kooperatif ortaklık payları satılamaz.*
- *Şirketlerde sınırlı sermaye ve değişik kar söz konusu olduğu halde, kooperatiflerde değişir ortak sayısı ve değişir sermaye söz konusudur. Kooperatifin bu özelliği nedeni ile her yeni ortak kooperatifin sermayesinin değişmesini sağlar.*
- *Şirketlerde hissedarlar sahip oldukları pay oranında şirketin yönetiminde ve kararlarda söz sahibidirler. Kooperatiflerde bir üye bir oy demektir. Sahip oldukları payların yönetimde önemi yoktur.*
- *Şirketlerde yedek akçeler hisse senedi sahiplerine ait olduğu halde, kooperatiflerde çıkan ve çıkarılan ortak yedek akçeler üzerinde bir hak iddiasında bulunamazlar (Özmen, 2014:27).*

Kooperatiflerin Ekonomik ve Sosyal Hayata katkıları şöyle sıralanabilir:

- Kooperatiflerin amaçlarından birisi de üyelerinin üretim girdi maliyetlerini azaltmak olduğundan onlara sağladıkları mal veya hizmeti maliyet fiyatının çok az üzerinde bir fiyatla satıp, kooperatif için ihtiyaç duyduğu işletme masraflarını karşıladıktan sonra elde ettiği kazancı yine ortakları arasında pay eder. Üyeler hem girdi maliyetlerini azaltır hem de kooperatif kazancından pay almış olurlar.
- Üyeleri olan üreticilere ürünlerini pazarlayabilecekleri piyasa sağlarlar ve fiyatlarla alakalı pazar güvencesi verirler. Kooperatif dışından gelen teşvik ve

desteklerin üyelere eşit dağıtılmasını sağlayarak dengesizliği azaltır ve adaleti sağlar

- Üyelerine tasarruf alışkanlığı kazandırır ve bu tasarrufları ekonomiye kazandırır.
- Kooperatifler üyelerine sundukları bazı pazar araştırmaları ve yaptığı üretim testleri ya da önerileri ile üretim ve üretim sonrası kayıpları azaltırlar.
- Depolama, işleme, standartlaşma ve taşıma konularında etkin rol alarak, Pazar dalgalanmalarını kontrol altına almak suretiyle üreticilerin piyasa ağırlığını arttırabilirler
- Üreticileri sigorta kapsamına alırlar
- Kooperatifler; ürünlerin satış dönemlerini, miktarlarını, stoklama imkânlarını, rekolteyi, fiyatları ve diğer piyasa hareketlerini daha iyi izleyerek değerlendirme yapabilirler. Yeni fikirlerin oluşması ve müteşebbislerin ortaya çıkmasına katkı sağlayabilirler.
- Kooperatiflerin üreticilerden aldıkları bir pazarlık gücü vardır, piyasa çalışmaları ile talep oluşturma ve bu talebe göre üretim planlaması yaparlar, tüm bu opsiyonlar onlara piyasa denetimi konularında öncelik verir.
- Üretimin her aşamalarında oluşabilecek ileri teknoloji fırsatlarını araştırmak sureti ile üyelerini yönlendirerek üretim maliyetlerini düşürür ve bu vesile ile üreticinin gelirinde önemli artışlar sağlarlar.
- Makineleşme ile sanayinin de gelişimine fayda sağlarlar
- Az gelişmiş kırsal bölge halkının ekonomik kalkınmasına katkı sağlayarak göçün önlenmesinde önemli fayda sağlarlar (Üstün ve Aydın, 2014: 17).

Bugün içinde bulunduğumuz dünya da kooperatifçilik faaliyetini özetlediğimizde şunları söyleyebiliriz. Dünya çapında 100'den fazla ülkede 800 milyon kooperatif üyesi var. Kooperatifler tarafından 100 milyondan fazla iş sağlanmaktadır. Kredi kooperatifleri, kırsal ve ticari kooperatifler, üyelerinin tüm dünyadaki ortak çıkarlarını teşvik ediyor ve böylece bölgelere değerli bir katkı sağlıyorlar. Bölgesel ve yerel ekonomiyi destekliyorlar ve buralarda önemli istihdam sağlıyorlar.

Dünya genelinde nüfusun önemli bir bölümü bir kooperatif üyesidir. Bazı örnekler vermek gerekirse;

- Arjantin'de 9,1 milyon üyesi bulunan yaklaşık 18.000 kooperatif var.

- Kanada'da her üç vatandaş bir kooperatifin üyesidir.
- Kolombiya'da, nüfusun yüzde 8'inden fazlası (3,3 milyondan fazla kişi) kooperatifin üyesidir.
- Kosta Rika'da yaşayanların% 10'undan fazlası bir kooperatif üyesidir.
- Finlandiya'da yaklaşık 1,5 milyon insan kooperatif üyesidir. Bu, tüm Finlandiya'daki hanelerin% 62'sine tekabül etmektedir.
- Japonya'da üç aileden biri kooperatifin üyesidir.
- Kenya'da kooperatifin her beşinci üyesi (5,9 milyon kişi) ve 20 milyon Kenyalı'nın geçim kaynağı doğrudan veya dolaylı olarak kooperatiflere bağlıdır.
- Hindistan'da 240 milyonun üzerinde insan bir kooperatifin üyesidir.
- Malezya'da, 5,5 milyon kişi ya da başka bir ifadeyle nüfusun% 20'si bir kooperatif üyesidir.
- Singapur'da her ikinci sakin (1,6 milyon kişi) kooperatifin bir üyesidir.
- ABD'de, nüfusun %25'i bir kooperatif üyesidir.

Buraya kadar ulaştığımız bilgiler çerçevesinde kooperatifçilik hareketi için şunları söyleyebiliriz.

- Kooperatifçilik hareketi toplumların zor zamanlarında dayanışma ve yardımlaşma temelinde ortaya çıkmış gönüllülük esasına dayanan sosyal ve ekonomik örgütlenmedir.
- Tarım sektörü ile kendisini göstermiş ancak gelişen ve değişen ekonomik koşullarda farklı sektörlerde kendisine yer bulmuştur.
- Başlangıçta üyelerinin temel ihtiyaçlarını gidermeyi amaçlamış olmakla beraber zaman içerisinde makroekonominin unsurlarından birisine dönüşmüşlerdir.
- Her geçen gün artan rekabet koşulları ve globalleşen ekonomide üyelerinin emeklerini koruma ve üyelerine rekabet fırsatı sunmaktadır.
- Kamunun yaptığı düzenleme ve verdiği teşvik ve desteklerle toplumsal bir harekete dönüşmüş olmakla beraber, toplumsal refaha da önemli katkı sunmaktadır.

- Küçük sermayeleri bir araya getirerek büyük sanayi ve üretim tesisleri kurma olanağı sunarak üyelerine büyüme fırsatı sunmakta. Makroekonomik ihtiyaçlarında giderilmesine katkı yaparak da katma değer sağlarlar
- Gelişmiş ekonomilerde nüfusun önemli oranda bir kooperatife üye olduğu ve bu vesile ile ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağladığı görülmektedir.
- Gelişmiş ülkelerde kooperatifçilik faaliyetlerinin daha organize, kurumsal ve disiplinli bir yapıya sahip olduğu söylenebileceği gibi, diğer bir yaklaşımla kooperatifçiliğin geliştiği ülke ekonomilerinin de geliştiği söylenebilir.
- Kooperatifler son dönemlerde yakın geçmişte yaşanan ekonomik krizlerden başarıyla çıkan kuruluşlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOOPERATİF BANKACILIĞI

3.1. Kooperatif Bankacılığı Tanımı

Tüm ekonomilerde para yani finans, bankalar tarafından ya da onlar vasıtası ile yönetilmektedir. İşletmeler faaliyetlerini yürütürken finansman ihtiyaçlarını dış kaynaklar ile sağlarlar. Gelişen finansal sistem içerisinde bankalar işletmeler için en önemli dış kaynak seçeneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bankaların belirli öz kaynakları olmakla beraber bireylerin tasarruflarına da talip olarak daha büyük bir finansal yapıyı yönetirler. Tasarruf sahiplerinin birikimleri açısından en güvenilir ve kurumsal seçenek olarak gözüken bankalar ellerindeki bu imkânlar ile paranın yönetimi konusunda etkin bir rol oynamakta, bu kaynakları yönetirken de kar ve öncelikleri kendi yönetim felsefelerine göre değişkenlik göstermektedir. Zaman zaman bazı sektörlerle (hem o sektörler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarından hem de stratejik olarak) gerekli finansman desteğini sağlamamaktadırlar. Kooperatiflerde gelişim süreçleri içerisinde bankacılık karşısında bu sektörlerden olduğundan, ihtiyaç duydukları finansmana çoğu zaman ulaşamamışlardır. Her geçen gün daha önemli olan finansman ihtiyacı kooperatifleri çözüm arayışına yöneltmiş ve kendi bankacılık modellerini ortaya çıkarmıştır. Dünya da kooperatifçiliğin geliştiği ülkelerde kooperatif Bankacılığının da etkin bir şekilde uygulandığını görmekteyiz.

Kooperatif Bankacılığı, yeterli finansal büyüklükte olmayan birey ya da işletmelerin birlikte hareket etmek sureti ile dayanışmalarından doğan güçle ortak ekonomik amaçlar ve varlıklarını sürdürebilmek düşüncesi ile kurdukları organizasyonların ya da üst örgütlerinin paydaşlarına ödünç vermek ve onları borçlandırmak, bu süreçleri yasalara uygun olarak planlamak, yönetmek, ortaklarının gelir durumlarına göre geri ödeme planları oluşturmak ve ihtiyaç duyulması halinde kolaylıklar sağlamak maksadı ile kurulan yasal müesseselerdir (Tayşi, 1998: 79).

Franz Helm tarafından 1976 tarihinde Kooperatif bankacılığının başka bir tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre, “kooperatifler finansal sorunlarını çözebilmek için, aralarında işbirliği ve güç birliğine yönelerek kendi finansal kurumlarını kurabilirler. Kooperatif bankaları, ortaklarına işletme sermayesi ve ıskonto kredisi vermek, ekonomik gelişmelere ilişkin bilgi verip finansal konularda danışmanlık yapmak

dışında, mevduat toplamak, tahvil çıkartmak gibi normal bankacılık işlemlerini de yerine getirirler” (Helm, 1979:176).

Ziya Gökalp Mülayim ise kooperatif bankalarını şöyle tanımlamıştır. “kooperatif ve üst örgütleri tarafından oluşturulan, onlara kredi veren, onlar tarafından yönetilen ve işletilen bankalardır. Kooperatif bankası bir kooperatif kuruluşu olduğu için kredi verdiği kooperatifleri ve üst örgütleri denetlemesi özdenetim olarak değerlendirilmekte ve demokratik yönetim ilkesi zedelenmemektedir” (Mülayim, 1995: 22).

3.2. Kooperatif Bankalarının Temel Özellikleri

Avrupa kooperatif bankaları birliğine göre ve kooperatif Bankacılığının dünyada ki gelişmiş uygulamalarına bakıldığında kooperatif bankacılığının ortak temel özellikleri şöyle sıralanabilir;

3.2.1. Yerel Ekonomi ile İç İçe

Kooperatif bankaları, Avrupa toplumundaki kilit aktörlerdir. Yerel düzeyde finansmana erişim sağlarlar ve kıtanın uzak bölgelerinde bile yaygındırlar. 53.000'den fazla satış noktası ile müşterilerine yakın ve benzersiz ilişkiler sunar. Avrupa kooperatif hareketi ayrıca 19. Yüzyılda oluşumundan bu yana sorumluluk geleneğini ve sosyal uyum geleneğini yansıtmaktadır. Geniş kapsamlı satış ağları ve üyelik yapısı genellikle onları kendi bölgelerindeki ana işveren ve vergi mükellefleri yapar. Kooperatif bankaları Avrupa'da yaklaşık 719.000 kişiyi istihdam etmektedir.

3.2.2. Kendi üyelerinin / müşterilerin mülkü

Müşteriler, nispeten küçük yatırımlarla kooperatif bankalarının üyeleri / sahipleri olabilirler. Sonuç olarak, iş dünyasında doğrudan söz sahibi ve yönetişim, strateji ve risk yönetimi süreçlerinde yer alıyorlar. Kooperatif bankalarının ana işi, üyeleri için değer yaratma ve ana bankaların kar maksimizasyonu yaklaşımına karşı uzun vadeli bir güven ilişkisidir.

3.2.3. Bir kişi = Bir Oy

Kooperatif bankaları, Raiffeisen ve Schulze-Delitzsch gibi modernliği, yeniliği ve hareketin kurucularının geleneklerini bir araya getiriyor. EACB Tüzüğünde bulunan, bir kişinin temel prensibi = bir oy kullanma ile ilgili ülkelerin bankacılık ve kooperatif mevzuatına uymaktadırlar. Paydaşlarının veya üyelerinin farklı tecrübe ve deneyimli yapısı verimlilik ve sağlam yönetişimi sağlar: üyeler kooperatifi işin her düzeyinde

denetleyerek kontrol eder. Bu, kurumun riskini en aza indirir, kredibilitesini belirler ve müşterilerin ihtiyaçlarına anında cevap vermesini sağlar.

3.2.4. Güçlü iş uygulamaları ve esnek yapılar

Kooperatif bankaları genellikle yüksek bir kapitalizasyon seviyesine, perakende işinden elde edilen istikrarlı gelirlere ve çeşitlendirilmiş bir kredi portföyüne sahiptir. Batı Avrupa'daki en büyük kooperatif bankacılık gruplarının Kredi notlarının AA ve AAA arasında olması bu durumu yansıtmaktadır. Paydaşlar ve bankalar kriz sonrası bir araya gelerek yeni ortamın zorluklarıyla yüzleşerek mevcut ihtiyaç ve beklentilere cevap verecek iş modelleri geliştiriyorlar.

3.2.5. Reel ekonomiyi finanse etmek

Kooperatif bankaları müşterilerine yakınlığı sayesinde istikrarı arttırmaktadır. Müşterilerine ve üyelerine iyi ve kötü zamanlarda kredi vermeye devam ederler. Reel ekonomiyi finanse etmede kilit oyuncular: İtalya, Fransa, Almanya ve Hollanda'da kooperatif bankalarının kredilerdeki pazar payı% 25 ile% 45 arasında değişmektedir. Aynı pazarlarda KOBİ'ler toplam kooperatif bankaları müşteri portföyü 'nün % 20 ila% 50'sini temsil etmektedir.

3.2.6. Sosyal sorumluluk alanında öncü olmak

Kooperatif bankaları kendi kendine yardım, sorumluluk ve dayanışmayı teşvik ederler. Toplumun ortak yararına vurgu yaparlar. Tarihsel olarak, makul oranlarda finansmana erişimi sınırlı olan üyeleri için finansmana erişimi geliştirmek amacıyla kurulmuşlardır. Kooperatif bankalarında, işsiz personellerin eğitilmesi maksadıyla uzun vadeli mikro finans ve finansal okuryazarlık eğitimi gibi bir dizi programda yer almaktadır. Ayrıca geleneksel olarak topluluklarının gelişimini, kültürel sponsorluk ve sorumlu vatandaşlık yoluyla da teşvik ediyorlar. Kooperatif bankaları, fonlar ve tasarruf hesapları gibi Sosyal Sorumlu Yatırım (SRI) ürünleri için pazar liderleri arasındadır. Günümüzde, yeşil finansman giderek daha fazla önem kazanıyor; müşteriler, çeşitli yatırım çözümleriyle de çevrenin korunmasına katkıda bulunabilirler (EACB, 2019).

Kooperatifler bankalarının kendine özgü değerleri vardır: Bu değerler kooperatiflerin bankacılık yapma biçimlerine dâhil edilir ve bu da toplumsal sorumluluk konusundaki güçlü bağlılıklarını pekiştirir ve açıklar. Bunlar;

Güven: Kooperatif bankacılığının temel taşı olan Güven, bir banka ile müşterileri arasındaki ilişkinin anahtarıdır. Kooperatif bankaları için bu, operasyonlarının

müşterilerin menfaatlerine hizmet edecek şekilde ayarlandığı anlamına gelir. Bu mümkündür, çünkü kar maksimizasyonu birincil hedef değildir.

Yönetişim: Müşteriler ve kooperatif bankaları üyeleri, bankanın yönetim yapısında kurullara, üyelik konseylerine vb. Katılım yoluyla temsil edilir. Bu, üyelerin çıkarlarının öncelikli olmasını sağlar. Üye olarak müşteriler bankaların politikalarını etkileyebilir ve yerel düzeyde, onlar şube hizmet ve sponsorluk faaliyetleri hakkında önerilerde bulunurlar. Üyeliğin getirdiği çeşitlilik, fikir birliğine dayalı bir yaklaşım gerektirir ve yalnızca bir üye veya kooperatifin menfaatlerine odaklanmayı önler.

Esneklik: Kooperatif bankaları daha az risk iştahına ve uzun vadeli bir yatırım faaliyetleri yönelimine sahiptir. Ayrıca daha yüksek sermaye rezervlerini de sağlayabilirler. Yerel bağları sayesinde, yerel koşulların beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate alarak değişen koşullara uyum sağlayabilirler. Bu özellikleri sayesinde diğer bankalara göre kendilerini daha fazla yenileyebilir ve gelişirler.

Yakınlık: Yerel kooperatif bankaları, yoğun şube ağları sayesinde genellikle iyi bir fiziksel yakınlığa sahiptir. Topluluğun bir parçası olarak, müşterilerini anlıyor ve dillerini konuşuyorlar.

Sosyal sorumluluk: Müşterilerinin ve üyelerinin ekonomik ve sosyal ortamını iyileştirmeyi ve finansal hizmetler sunmayı amaçlayan Kooperatif Bankaları doğal olarak girişimlerde bulunurlar. Kooperatif bankalarının çoğu projesi üyeler tarafından alınan küçük ölçekli yerel girişimlerdir. Banka kazançlarının bir kısmı ekonomik girişimleri teşvik etmek ve yerel toplumu dâhil etmek için ayrılmıştır. İyi bir ekonomik ve sosyal iklim müşterilere ve dolayısıyla bankaya fayda sağlar. Bu nedenle sosyal sorumluluk müşteriye yatırım yapmak anlamına gelir.

Kooperatif bankaları, finansal fon sağlamanın yanı sıra üyelerin ve çalışanların finansal eğitimler başta olmak üzere birçok sosyal hizmetlerine ücretsiz erişim sağlayarak da onları destekliyor.

Dayanışma: Kooperatif bankaları geleneksel olarak bireysel seviyedeki girişimciliği teşvik etmiş ve sonuçta toplumun ortak yararını etkilemiştir. Dahası, işbirlikçi bankalar, yerel ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. Bir taraftan ekonomik ihtiyacı olan diğer insanlar ve şirketler için sermaye sağlanmak sureti ile; yerel

bileşenlerin birbirlerine destek olma şansı oluşurken. Diğer taraftan, kooperatif bankacılık sistemleri birbirleri ile temerrüt halinde karşılıklı teminat sağlar

3.3. Dünyada Uygulanan Kooperatif Bankacılığı Modelleri

Dünyada kooperatif bankacılığı uygulamalarının gelişmiş örnekleri incelendiğinde hem kurumsal yapıları, hem de yönetim yaklaşımları ve organizasyon şemaları bakımından iki farklı model karşımıza çıkmaktadır. Birinci model, kooperatiflerin ortak olduğu, anonim şirket olarak kurulan ve geniş şube ağlarına sahip olan, bu yapıları ile de özel bankacılık uygulamalarına benzeyen İngiliz Kooperatif Bankacılığı modelidir. İkinci model ise, kooperatiflerin ortaklık yapısında daha hâkim olduğu organizasyonun üst kuruluşu olarak kooperatif merkez bankasının bulunduğu, hem yerel bankalar ve onların şubeleri hem de bankacılık şubeleri ile hizmet veren Alman modelidir

3.3.1. İngiliz Kooperatif Bankacılığı Model

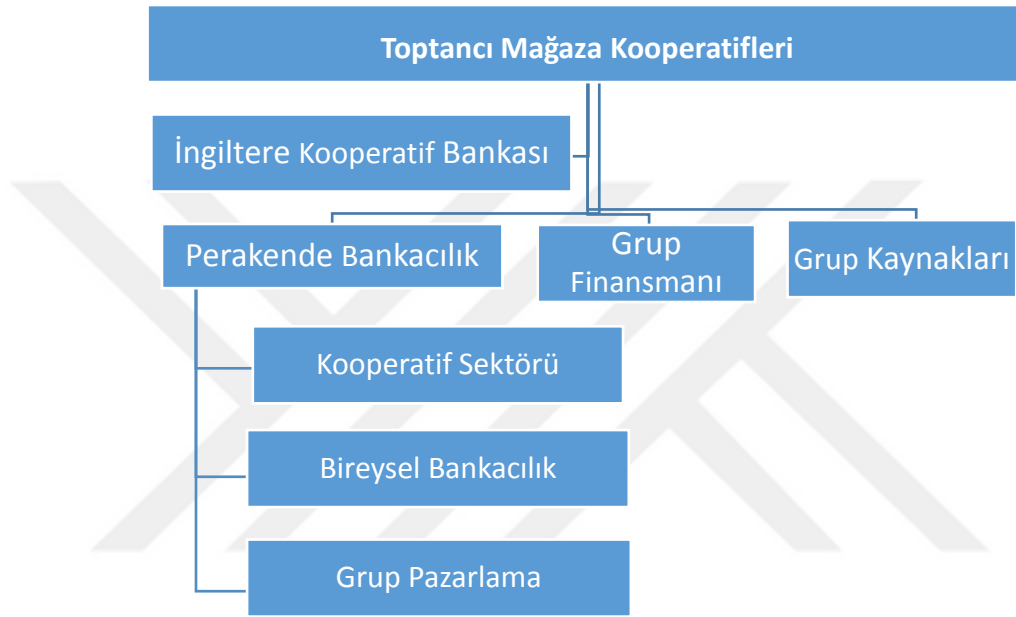
Ticari Bankacılık esasları model alınarak geliştirilen İngiliz kooperatif bankacılığı birçok açıdan Alman Kooperatif Bankacılığı modelinden farklılık göstermektedir. Bu yapılanmanın 1993 tarihinden sonra bu yapılanma modelini hız kazandığını söyleyebiliriz. İlk kooperatif bankası bütün kooperatifleri aynı çatı altında birleştiren ve onların gelişimleri için çalışmalar yapan “Toptancı Mağaza Kooperatifleri” (CWS) tarafından 1975’de yılında faaliyetine başlamıştır. Kurulan bankanın hisseleri bu kurumun elindedir. İngiliz Kooperatif Bankası dünyadaki ve İngilteredeki kooperatifçilik faaliyetlerini desteklemek maksadı ile kliring (takas) bankası şeklinde, kurulmuştur. Yalnızca üyelerine değil, diğer müşterilerinde kredi ve bankacılık hizmeti sunmuştur. ‘İngiltere Kooperatif Bankası’, günümüzde çalışmalarını sürdürmektedir.

Yönetim esaslarında ve kuruluş aşamasında perakende bankacılık esaslarını benimsenmesi diğer kooperatif bankalarından İngiltere Kooperatif Bankasını ayırtıran en önemli farklılıktır. Perakende bankacılık, ticari bankacılık ve mevduat bankacılığı, olarakta isimlendirilir. Bu bankalar kısa vadeli kredi, vadeli veya vadesiz cari mevduat hesapları, açık kredi kolaylıkları, çek tahsilatı, akreditif, kambiyo işlemleri, yatırım yönetimi, havale, müşteriler namına menkul kıymet alım satımı şeklinde diğer bankacılık ürün ve hizmetlerini de benzer standartlarda yapmaktadırlar (Parasız, 2000:14). Tüm bu konvansiyonel bankacılık işlemlerini yapıyor olması İngiliz kooperatif Bankasının kooperatif niteliğini kaybettiğini düşündürmekle beraber

bankanın hisselerinin tamamının kooperatiflerin çatı kuruluşu ait olması, onun kooperatif bankası olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Dayanağını kooperatif fikri ve hareketlerinden alan kooperatif Bankası başarılı bir ticari organizasyon örneğidir. Kooperatif Bankasının organizasyon şeması incelendiğinde, yapının ticari bankacılık yapısı ile örtüşen yapıda olduğu görülmektedir (Kitson, 1996: 1022).

Şekil 3.1: İngiliz Bankacılık Modeli (Kitson 1996)

3.3.2. Alman Kooperatif Bankacılığı Modeli

Almanya’da kooperatifçilik faaliyetlerinin temelinde esnaf sanatkar ve tarım kredi kooperatifleri olarak iki ana sektörün etkin olduğunu söyleyebiliriz. Kooperatif bankaları yerel ve ulusal piyasalarda mevduat toplamak suretiyle kendi kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Buna rağmen kaynak sıkıntısı çekilmesi durumunda bir üst Kooperatif Bankasından kendilerine kaynak aktarılmaktadır. Burada sadece kaynak oluşturulması değil kullanılan bu kaynakların geri dönüşüm oranları da önem arz etmektedir.

Alman Kooperatifçilik modelinin birinci aşamasında ‘birim kredi kooperatifleri’, ikinci aşamasında ise yöresel veya yerel düzeyde kurulan ‘merkez kooperatif bankaları’ bulunmaktadır. Alman Kooperatif Bankası (DG Bankası), bu modelin çatı kuruluşu olup bölgeler arası ve bölgeler üstü bir noktaya konumlandırılmak sureti ile modeli tamamlamaktadır. Birim kredi kooperatiflerinin yasal statüleri kooperatif örgüt

biçimindedir. Bu örgütlenme biçimine örnek olarak ‘Esnaf ve sanatkârlara’ yönelik finansal faaliyetler yapan ‘Halk Bankası (Volksbanken)’, zirai faaliyetlerin gelişimi için çiftçilere finansal ürünler sunan Ziraat Bankalarını (Raiffeisenbanken) ve bunların dışında İkras Tasarruf Bankaları ve Memurlar Bankası gibi kredi kooperatifleri bu grupta yer almaktadır. Kamusal kredi kurumları, Alman finans ve bankacılık alanında kooperatif bankacılığına benzer organizasyon yapısı içerisinde faaliyette bulunan kredi kurumlarıdır. Yapıları itibari ile Birim Kredi kooperatifleri de bunlara benzemektedir. DG Bankası ve merkez kooperatif bankaları ile koordineli olarak çalışan birim kredi kooperatifleri, her türlü bankacılık faaliyetlerini yapmaktadır. Bankacılık faaliyetlerinin içerisinde ortaklarının ya da üyelerinin finansal ihtiyaçları ile uyumlu kısa, orta ve uzun vadeli kredi işlemleri ile bu faaliyetlerin kaynak tarafını oluşturan tasarruf mevduatları, döviz işlemleri ve menkul kıymetler vs. yer almaktadır. (Şahin ve Altay 1991:180-181).

Birim kredi kooperatifleri küçük hacimli işletmeler olup, bankacılık faaliyetleri sırasında karşılaştıkları sorunları çözebilmek için birleşme yoluna gitmişlerdir. Verimliliği arttırmak amacı ile yapılan bu birleşmeler sonucunda Birim kredi kooperatiflerinin bu gelişme ile sayıları azalmakla birlikte iş hacimleri artmıştır. Daha önce esnaf ve sanatkarlardan oluşan ortaklık yapısı da işçi ve memur kesimlerinin de katılımı ile çeşitlenmiştir (Şahin ve Altay, 1991: 181- 183).

Bu birleşmeler neticesinde Almanya’da birçok Birim kredi kooperatifi kapanmış, daha büyük bir kooperatif yapısını içerisinde barındıran tüzel kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Bu yeni tüzel kişiliklerin yada kooperatiflerin yatay bütünleşmesi ile de “Merkez Kooperatif Bankası” olarak adlandırılan bir üst örgütlenme ortaya çıkmıştır. Merkez Kooperatif Bankaları, kendisini ortaya çıkaran birim kredi kooperatiflerinin finansal ihtiyaçlarını çözümlleyen bankaları konumundadır. Anonim şirket statüsünde olan bu bankaların ortakları kredi kooperatifleridir. Bu bankaların faaliyetleri ise aşağıdaki gibidir (Şahin ve Altay, 1991: 183-184):

- Birim kredi kooperatiflerine danışmanlık yapmak
- Birim kredi kooperatiflerinin denetlenmesi
- Birim kredi kooperatiflerinin likidite rezervlerini yönetmek
- Dış ticaret işlemlerini ve diğer dış bankacılık hizmetlerini yürütmek
- Farklı alanlarda çalışan kooperatiflerin veya üst kuruluşlarının kredi taleplerini karşılamak

- Kredi kooperatifleri arasında ödeme trafiğinin düzenli bir şekilde dolaşmasını sağlamak ve bu işlemleri yapmak
- Kredi kooperatifleri arasında takas işlemleri yapmak ve ilgili sorunları çözmek
- Menkul kıymetlerin alım satımını yapmak
- Ortak bankalarla birlikte, büyük müşterilere ortak kredi verilmesi
- Servet ve yatırım danışmanlığı ile gayrimenkul işlemlerinde aracı rol oynamak

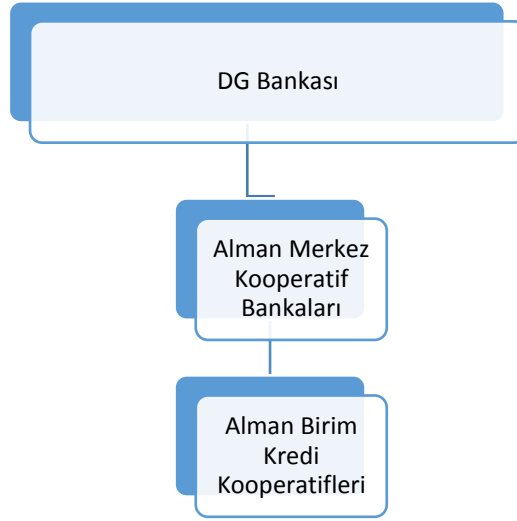
Bu faaliyetler incelendiğinde merkez kooperatif bankalarının sadece birim kredi kooperatiflerine hizmet vermediği bunun yanında diğer bankaların yaptığı faaliyetleri de yürüttüğünden herkese hizmet verdiği görülmektedir. Merkez kooperatif bankalarının sadece kaynak toplamadığı aynı zamanda kooperatif bankacılığı sektörünün bu kaynaklarının en verimli kullanımının da görevi olduğu da görülmektedir.

Alman kooperatifçiliğinin desteklenmesi Alman kooperatif bankacılığının çatı kuruluşu olan DG Bankasının yasal görevidir. DG Bankasının kooperatifçiliğin desteklenmesine yönelik kararlar alabilmesinde, sermaye yapısının içerisinde önemli ölçüde kooperatif bankalarının ve kooperatif kuruluşlarının olması belirgin bir faktördür. Bu ortaklığın sağladığı güç ile DG Bankası, birim kredi kooperatifleri ve üst kuruluşlarına her türlü bankacılık hizmeti sunabilmektedir.

Kooperatif bankacılığı uygulamalarının, Alman Bankacılık sisteminde kayda değer bir yeri olduğu gözlenmektedir. Bu kooperatif Bankacılığı modeli Hollanda'da kooperatif bankası tarafından da kullanılmıştır. İsveç kooperatif bankalarının da Alman modeline yakın bir organizasyon yapısını benimsediği söylenebilir. Alman kooperatif Bankacılığı modelinin Dünyadaki mevcut kooperatif bankaları uygulamalarının çoğunda kullanıldığı bilinmektedir.

Alman kooperatif Bankacılığı modeli şematik olarak da aşağıdaki gibidir.

Şekil 3.2: Alman Kooperatif Bankacılığı Modeli

Kaynak: DGRV, 2019.

3.4. Dünyada Gelişmiş Kooperatif Bankacılığı Uygulamaları

Dünya Kooperatifler Birliği'nin (ICA) 2018 verilerine göre; En büyük 300 kooperatif sıralamasında ilk 10'a giren kooperatif işletmeler ve buldukları ülkeler aşağıdaki listede gösterilmekte:

1. Groupe Crédit Agricole (bankacılık), Fransa
2. Groupe BPCE (bankacılık), Fransa
3. BVR (bankacılık), Almanya
4. Zenkyoren (sigortacılık), Japonya
5. REWE (perakende ticaret), Almanya
6. Group Nippon Life (sigortacılık), Japonya
7. ACDLEC—E. Leclerc (perakende ticaret), Fransa
8. Groupe Crédit Mutuel (bankacılık), Fransa
9. Zen-Noh (sigortacılık), Japonya
10. State Farm (sigortacılık), ABD (ica.coop)

Buradaki sıralamadan da anlaşıldığı üzere, ilk 10'a giren kooperatif işletmelerin 4'ü Fransa'dan, 3'ü Japonya'dan, 2'si Almanya'dan ve 1'i de ABD'den. Sektör olarak bakıldığında ise bankacılık sektöründen 4, sigortacılık sektöründen 4 ve perakende ticaret sektörlerinden de 1'er tane firma dikkat çekmektedir.

Dünyanın en büyük 300 kooperatif listesinin tamamına bakıldığında ise ; sigorta (% 32), tarım (% 35), toptan ve perakende ticaret (% 19), bankacılık ve finansal hizmetler (% 8),

sanayi ve kamu hizmetleri (% 2), sağlık, eğitim ve sosyal bakım (% 2) ve diğer hizmetler (% 2).

Bu bilgiler ışığında kooperatif bankacılığının günümüzdeki durumunu Almanya, Fransa, İngiltere Amerika ve gelişme potansiyeli olan ülkeler veya bölgeler bazında inceleyeceğiz.

3.4.1. Almanya da Kooperatif Bankaları

Almanya da Kooperatif finans birliğinin temelini, iki merkez bankası, çeşitli “birlik işletmeleri” ve bölgesel birlikler tarafından desteklenen yerel kooperatif bankaları (Volksbanken ve Raiffeisen bankaları) oluşturur. Ulusal birlik örgütü BVR (Alman Kooperatif Bankaları Federal Birliği)’dir. Yerel düzeyde halen 875 bağımsız Volksbanken ve Raiffeisenbanken faaliyet göstermekte. Bu kredi kooperatifleri 13.100 banka şubesiyle Almanya çapında varlık göstermekte ve 142.000 personel çalıştırmakta. Volksbanken ve Raiffeisen bankalarının toplam aktif büyüklüğü 935 Milyar Euro’dur. Bankalar âdemi merkezi örgütlenmiştir, kendi bölgelerinde köklü organizasyon yapısına sahiptir ve kendilerini orta sınıfın ortakları ve teşvikçisi olarak görmektedir. Bu kooperatif bankalarında üyelik günümüzde de çok etkilidir. Kredi kooperatiflerinin yaklaşık 30 milyon müşteriye karşılık 18.6 milyondan fazla üyesi vardır. Bu durum üyeleri olmayan müşterilerinde finansal işlemlerini yapabildiğini göstermek açısından dikkat çekicidir (DGRVTR, 2019).

Almanya’da kooperatif bankacılık sektöründe kooperatif bankaları, iki kooperatif merkez bankası ve diğer kooperatif finans kurumları faaliyette bulunmaktadır.

ICA 2018 Listesinde büyüklük olarak 3.sırada yer alan BVR, Almanya'daki kooperatif bankacılık endüstrisinin şemsiye organizasyonudur. Üyelerin hepsi kooperatif bankalarıdır. Bunlar;

- Volksbanken Raiffeisenbanken
- PSD bankaları
- Sparda-Bankalar
- pews
- Kooperatif özel enstitüleri
- Kooperatif merkez bankası
- Kooperatif Şirketi Finanz Gruppe
- Kooperatif denetim birlikleri

3.4.2. Fransa da Kooperatif Bankaları

Ica 2018 verilerine göre kooperatif büyüklükleri dikkate alındığında 1.ve 2. Sırayı Fransa da Groupe Credit Agricole (bankacılık) ve. Groupe BPCE (bankacılık), kooperatif bankaları olarak almaktadır. Tek başına bu veri dahi Fransa da Kooperatif Bankacılığının durumunu özetlemektedir.

Fransa'da Banque Populaire (BP), 1870'lerde fransanın güney doğu bölgesinde kurulan ilk kooperatif bankası olup, Almanya'daki Schulze-Delitzsch ve İtalya'daki Luzatti'den etkilenmiştir. Bp 20.Yüzyılın sonlarına kadar ülkede tek karşılıklı kuruluş olmasına karşılık bölgesel sınırlarını korumuştur. Fransada Crédit Mutuel (CM), 20. yüzyılın başlarına doğru Alsace-Lorraine bölgesinde Almanya'daki Raiffesine yaklaşımından etkilenen, ailelerin yada bireylerin finansal gereksinimlerini karşılamak maksadı ile kurulmuş ve ilk yerel şubesi "Caisse Locale" 1882'de faaliyetlerine başlamıştır. 1890 larda ise tarım sektörüne finansal destek sağlamak için Crédit Agricole (CA) kurulmuştur. 1885 yılında ise Jura bölgesinde İlk karşılıklı tarımsal kredi kooperatifi kurulmuştur. Bu gelişmelerin yanı sıra 1894 yılında yerel bankalar ve 1899 yılında ise bölgesel bankaların daha iyi faaliyet yapabilmeleri için yapılan yeni mevzuatlar ile kooperatiflerin yasal çerçevesi belirgin hale gelmiştir (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

1920'lerin ortalarına gelindiğinde özel bankalara devlet müdahalelerinin artmasının da etkisi ile özel sektör gerilerken, kooperatiflere olan ilgi artmıştır. İkinci dünya savaşının akabinde kamu otoritesinin uyguladığı birtakım yasal değişiklikler sonucunda bankalara yatırım faaliyetlerini devam ettirerek uzun vadeli kazanımlara yatırım yapmak üzere Yatırım Bankacılığına ya da Mevduat bankası şeklinde faaliyet göstermek kaydı ile uzmanlaşmayı zorunlu kılmıştır. Büyük ticari bankaların önemli bir bölümü ikinci Dünya savaşından sonra yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeni ile kamulaştırılmıştır. Tüm özel bankalar ve kooperatif bankaları doğrudan olmayıp, dolaylı olarak devlet kontrolüne alınmıştır. Tüm bankalara sadece savaş sonrası yıkılan

Altyapının yeniden yapılması, devlet tahvili alımında kullanılacak mevduatların toplanması gibi görevler verilmiştir. Fransa da 1947 yılında kooperatiflerin statüsüne ilişkin yapılan yasal düzenleme ile Fransız kooperatiflerinin oluşturulmasına müsaade edilmiştir (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

Her ne kadar 1950 ve 1960'larda savaş sonrası oluşan müdahalelerin etkisini azaltacak yenilikler yapılmaya çalışılmışsa da 1984 Bankacılık Kanununu yürürlüğe girene kadar kamu mülkiyeti ve kısıtlamalar geçerliliğini sürdürmüştür. 1984 Bankacılık kanunu uzmanlaşmaya bakmaksızın bütün bankaları aynı mevzuat ve esaslara tabi tutmak sureti ile yatırım ve mevduat bankacılığı faaliyetleri arasındaki eşitsizliği gidermiştir. Fransa da bankacılık faaliyetlerinin daha özel ve serbestiyet kazanması ise 1990 ve 2000'lerde 'Fransa Para ve Finans Kanunu' değişiklikleri ile olmuş ve sektörün konsolidasyonu sağlanmıştır (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

Kooperatif bankaları 1990-2010 yılları arasında hem birleşme ve satın almalar hem de coğrafik büyümelerin getirisi olarak faaliyet ölçeklerinin de büyümesi neticesinde çok önemli bir noktaya gelmiştir. CA, geleneksel bankacılıktan toptan bankacılık, portföy yönetimi ve sigorta hizmetlerine açılmış, 2003 yılında Crédit Lyonnais'in satın alınması ile de hem bölgesel hem de global anlamda en büyük bankalardan birisi olmuştur. Grup şuanda Fransız ekonomisinde reel sektöre finansman sağlayan önde gelen bankalardan birisi olup KOBİ'lere sağlanan finansmanın %30'unu karşılamaktadır (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

2004-2006 dönemleri içerisinde satın alımlarında etkisi ile Fransa kooperatif bankacılığı sistemindeki gerek şube sayısında belirgin bir artışa gerekse de aktif büyüklük açısından en büyük gelişim sağlanmıştır. Fransa'da önemle geliştirilen Kalkınma ve büyüme politikaları neticesinde Fransa kooperatif bankacılığı, Avrupa ülkelerindeki kooperatif bankaları arasında daha önemli bir konuma ulaşmıştır. 2008 sonuna gelindiğinde ise, ülkedeki tüm kredi ve mevduat yapısının yarısından fazlasını üç kooperatif bankası portföyü tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

3.3.2.1. Group Credit Agricole

Uluslararası kooperatifler Birliği (ICA) verilerine göre 2018 yılında Dünyanın en büyük kooperatifleri listesinin 1. Sırasında yer alan CA 10,1 milyon üyesi, dünya çapında yaklaşık 141.000 çalışanı ve Fransa da 52 milyon perakende müşterisi ile sektörde ön plana çıkmaktadır. CA'nın organizasyon yapısına bakıldığında yaklaşık 2065 yerel banka, 45 bölgesel banka ve bir merkez kuruluştan oluşmaktadır. Dünya çapında bir organizasyon ağına sahip Banka üyelerine yatırım fonlarından leasinge, fon toplamadan sigortacılık faaliyetlerine kadar tüm bankacılık hizmetlerini sunmaktadır. Aynı zamanda üyelerinin ihtiyaçlarına odaklanan bir çözüm ortağı konumundadır.

3.3.2.2. Group Credit Mutuel

Uluslararası kooperatifler Birliği (ICA) verilerine göre 2018 yılında Dünyanın en büyük kooperatifleri listesinin 8. Sırasında yer alan Group Credit Mutuel,10 olan Eylül 1947 yasalarına göre kurulmuş bir kooperatif Bankasıdır. Günümüzde 6 bölgesel organizasyon, 1 tanesi Tarım olmak üzere 19 federasyon ve 58'i yurtdışı olmak üzere 233 iştiraki bulunmaktadır. z kaynak yapısı 50 Milyar Euro ile Avrupa'nın en gcl sermaye yapısına sahip bankalarından olmasını sağlamaktadır. Grubun 82 bin çalışanı ile yaklaşık 32,5 milyon müşterisine hizmet vermektedir. Faaliyet konuları ise ana faaliyet alanı olan Bankasürans işlemlerinin yanında bireysel bankacılık ve sigortacılık (15 milyon poliçe) işlemleridir. Bunun dışında varlık yönetimi, yatırım kredileri ve teknolojik yatırımlarda kısmi faaliyet alanlarından (Credit Mutuel, 2019).

3.3.2.3. Group BPCE

Fransa'nın en büyük ikinci bankacılık grubu da olan BPCE aynı zamanda ICA 2018 verilerine göre dünyanın da en büyük ikinci kooperatif organizasyonudur. 105 bin çalışanı ile dünya genelinde bireyler, yatırımcılar ve şirketler dâhil yaklaşık 30 milyon müşteriye hizmet vermektedir. Yatırım bankacılığı faaliyetleri de bulunmakla beraber özellikle bireysel bankacılık ve sigortacılık alanında faaliyet göstermektedir. Günümüzde 9 milyon kooperatif yesi ile Fransız ekonomisinin %20sinden fazlasını finanse etmektedir (Credit Mutuel, 2019).

3.4.3. Hollanda Kooperatif Bankaları

Hollanda kooperatif bankaları, 19.yüzyılın sonlarına doğru, Alman kooperatif bankalarından ve Friedrich Wilhelm Raiffeisen den etkilenmek sureti ile ilk kez, ifti kredi bankaları olarak kurulmuştur. Esas maksatları kırsal nüfusun finansla ulaşımı ile yaşam standartlarını yükseltmek olan bu bankalar, krediye ulaşımın sınırlı olması nedeni ile çiftçilerin krediye ulaşımı kolaylaştırabilmek için tarımsal topluluklar tarafından oluşturulmuştur. Çiftçi Kredi Bankalarının gönüllüler tarafından ücretsiz yönetim, yerel özerklik, karların dağıtılmaması, ortakların sınırsız sorumluluğu ve sınırlı coğrafik faaliyet alanı olmak üzere beş temel ilkesi vardır (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010). Hollanda yüzölçümü açısından çok küçük olmasına rağmen Avrupa'nın en büyük ve ABD'den sonra Dünya'nın ikinci büyük tarım ihracatçısıdır. Hollanda da tarımsal üretim yaklaşık %60'ı ihraç edilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda tarım sektörüne finansal destek sağlayan en önemli kuruluş Rabobanktır.

Rabobank 20. yüzyılın başında Hollandalı çiftçilerin kurduğu küçük ölçekli kooperatif bankalarının birleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Başlangıçta tarım bankacılığını esas alırken zamanla tüm bankacılık faaliyetlerini kapsayan küresel bir kooperatif bankasına dönüşmüştür.

Rabobank Grubunun yapısı incelendiğinde ise:

Yerel iştirakler, Rabobank Netherland (ağın merkez bankası) ve Rabobank Netherland'ın çeşitli iştirakleri. Rabobank, kendi bilanço sorumlulukları olan bireysel tüzel kişiler olan 153 yerel ortak bankaya aittir. Bu grubun yapısında iki ayrı ortaklık vardır. Yerel ortak bankalar Rabobank Netherland'ın ortaklarıdır ve her ortak bankanın kendi bölgesinde ortakları bulunmaktadır. Rabobank Netherland ve ortak bankaların tamamı doğası gereği kooperatiftir. Ancak bunların iştirakleri kooperatif değildir. Hollanda yasalarına göre kurulmuş, çoğu ya da ana hissedarı Rabobank Netherland olan özel ya da halka açık şirketlerdir (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

Rabobank Netherland 'in grubun bir merkez bankası olarak grup içerisindeki rolleri şunlardır;

- Grubun tüm bankaları için bir merkez bankası vazifesi üstlenerek mevduat ve kredi akışlarını düzenleyerek likidite yönetimi
- Ortak bankalar için risk yönetimi, ürün geliştirme, hazine gibi alanlarda gruba çeşitli hizmetler sunmaktadır.
- Grubun içerisinde bulunan ortak bankaların merkezi denetim vazifesini üstlenir ve Hollanda'da bulunan Rabobank ile birlikte tüm bankaların denetçisi olan De Nederlandsche Bank tarafından yetkilendirilmiştir (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

Rabobank 2019 yılı itibari ile yaklaşık 2 milyon üyesi ile dünyada 40 ülkede 800.000 ticari olmak üzere 10 milyon müşterisine finansal hizmet götürmektedir. Yaklaşık 500 milyar Euro aktif büyüklüğü ile 2019 yılı ilk 6 ayında 1,2 milyar Euro net kar elde etmiştir (Rabobank, 2019).

3.4.4. Finlandiya Kooperatif Bankaları

Finlandiya'da ilk kooperatifçilik faaliyetleri Hannes Gebhard tarafından Raiffeisen modelinden esinlenerek 20.yüzyılın başlarında kurulmuştur. Kuruluşun ilk yıllarında Kooperatif Toplulukları İkraz Fonu Limitet Şirketi ismi ile Kamu fonlarını yerel

kuruluşlara aktaran şirketten ve kendi üyelerinin mevduatlarından kaynak sağlarken, 1920 yılında üyelerinin dışında kalan müşterilerden de mevduat toplamalarına izin verilmiştir. Kısa zaman sonra ise oluşabilecek riskleri minimize etmek ve karşılıklı verimliliği arttırmak için Kooperatif Bankaları Garanti Fonu kurulmuştur (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

Faaliyet süreleri boyunca yerel bölgelerdeki çiftçilerin küçük kredi taleplerini karşılayan Finlandiya Kooperatif Bankaları, hükümetin 1945-1950 tarihleri arasında çiftçilere dağıtılacak kredilerin Kooperatif Bankaları aracılığı ile verilmesini zorunlu kılması ile faaliyetlerini önemli ölçüde arttırmıştır. 1950 li yıllar da özellikle savaş zamanlarında sadece çiftçilere kredi sağlıyor olmalarının da etkisi ile Pazar paylarında küçülme olmuştur. 1960 sonrası ise nüfusun gelenine hizmet götürmeye başlamaları ile kentsel alanlarda da faaliyetleri artarak piyasadaki durumlarını düzeltmişlerdir (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

1980 lerin sonuna gelindiğinde ise, ekonomik açıdan Finlandiya önemli ölçüde etkileyen Sovyetler Birliğinin dağılması ile Finlandiya ekonomisi ve bankacılık sektörü zor zamanlar geçirmiş ve Ülkede devalüasyon olmuştur. Yaşanan bu kriz bankacılık sektörünün önemli ölçüde zayıflamasına sebep olmuş ancak, sektörün yeniden yapılanma süreçlerinin hızlanmasına çağdaş kooperatifçilik modelinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öncelikle küçük kooperatif bankaları birleşmiş, ardından bir konfederasyon oluşturmuşlardır. Bu konfederasyon Tasarruf Bankalarını satın alarak bu krizden daha da büyüyerek çıkmayı başarmıştır. 2010 yılı başında ise Nordea Bank AŞ, OP-Pohjola Kooperatif Grubu ve Pohjola Bank AŞ-olmak üzere bu 3 kooperatif Bankası tüm sektörün dörtte üçünü elinde bulundurmaktadır (Ayadi, Llewelly ve Schmidt, 2010).

Ekonomik krizin dağılması ile birlikte AB programlarının uygulanabilmesi için yapılan reformlarla bankacılık sektörünün iyileştirilmesi kolaylaşmıştır.

OP Bank Grubu, 1997 yılında grubun merkezi olarak kurulmuştur. Aynı zamanda, kamu otoritelerinin yönlendirmeleri ile birleşmeler ve satın almaların da olması ticari bankaların sayılarının azalmasına sebep olmuştur. Bu durum yerel Bankaları da etkilemiştir.

3.4.4.1.Op Pohjola Bank AŞ

OP-Pohjola Grubunun bir parçası olan Pohjola Bank 1902 yılında kurulmuştur. Büyük ve orta ölçekli firmalar için kurumsal bir banka olarak faaliyet göstermektedir. Banka, yurtiçi müşterilerine uluslararası düzeyde de çeşitli finansal, yatırım ve ödeme transfer

çözümleri ile yabancı müşterilere Finlandiya ve komşu bölgelerdeki iş ihtiyaçları için bankacılık hizmetleri sunmaktadır. Diğer bankacılık hizmetlerinin yanı sıra sigortacılık, konut kredileri, bireysel bankacılık, yatırım bankacılığı ve ticari bankacılık alanlarında da finansal hizmetler sunmaktadır.

Grup diğer kooperatif bankacılığı örneklerinde olduğu gibi tarımsal kredilerin beraberinde diğer bankacılık faaliyetlerini de sunarak Avrupa'nın kurumsal bankalarından birisi olmuştur. Grup güçlü finansal yapısı ile 2007 yılında yaşanan finansal krizden başarılı bir şekilde çıkabilmiştir (OP,2019).

Grup 12 binden fazla çalışanı ve 350 den fazla şubesi ile 4 milyondan fazla müşterisine finansal hizmetler sunmakta, bu faaliyetlerinin neticesinde 137 milyar Euro'yu aşan bir varlık yapısına sahiptir.

Kooperatif bankacılığı Finlandiya'nın finansal yapısı içerisinde etkin rolünü sürdürmektedir.

3.4.5. İngiltere de Kooperatif Bankacılığı

3.4.5.1. The Building Societies Association (BSA)

İngiltere de The Building Societies Association (BSA) Bina Dernekleri Birliği veya BSA aslen 1869'da kurulmuş bir kooperatif bankasıdır. Kuruluşunda İngiltere'deki 43 inşaat birliğinin yanı sıra 4 kredi birliğinin de bulunduğu bu kooperatif Bankası; İngiltere de aşağı yukarı 25 milyon civarında müşterisine hizmet veriyor. Avrupa Kooperatif Bankaları Birliği üyesi de olan BSA'nın amacı, değişen İngiltere ve Avrupa birliği mevzuatlarına uyum içerisinde bina toplumları ve diğer üyeleri için destek sağlamak ve en iyi sonuçları elde etmektir. Üyelerine çok çeşitli konularda teknik ve yasal bilgi desteği de sağlamaktadır (BSA, 2019).

Bina toplulukları üyelerine aittir. Borçlular ve tasarruf sahipleri, ipotek veya tasarruf hesabı açtığı anda otomatik olarak toplumlarının bir üyesi olurlar.

BSA yaklaşık 42.500 çalışanı ve 1.470 şubesi ile 2018 yılsonu itibari ile İngiltere genelinde onaylanmış 375.262 adet ipotekli konut işleminin %31'lik kısmına tekabül eden 116.938 morgege kredisini üyelerine sağlamıştır. Aynı dönem için İngiltere'de toplam 18.400.000.000 Euro brüt ipotekli kredinin yaklaşık %26 sına tekabül eden 715.000.000.. BSA da öne çıkan tasarruf bakiyeleri şu anda **281,7 milyar sterlin**

seviyesinde , pazardaki toplam 1,521,3 milyar sterlin olduğu dikkate alındığında pazar payı % 19'dur (BSA, 2019).

3.4.5.2. Co-operative Bank p.l.c (Kooperatif Bankası)

Co-operative Bank p.l.c, 8 Kasım 1872 de kurulan merkezi Manchester'da bulunan Birleşik Krallık ve Guernsey'de bulunan bir ticari bankadır. Co-operative Bank p.l.c, banka olarak faaliyet göstermektedir. Banka mevduat çekmekte ve ticari krediler, emeklilik ve yatırım fonu yönetimi, ipotek, sigorta ve çevrimiçi menkul kıymetler aracılık hizmetleri sunmaktadır. Kooperatif Bankası, İngiltere'deki müşterilere hizmet vermektedir.

Kooperatif Bankası, müşterilerinin görüşlerine dayanan açık bir Etik Politikasına sahip olan tek İngiltere yüksek sokak bankasıdır. Banka kendisini etik bir banka olarak pazarlar ve silah ticaretinde, küresel iklim değişikliğinde, genetik mühendisliğinde, hayvan testlerinde ve etik politikasında belirtildiği gibi terli emeğin kullanımına dâhil olan şirketlere yatırım yapmayı reddeder. Etik politikaları 1992 yılında tanıtıldı. Politika, Bankanın bankacılık hizmetleri ve fon yatırımı sağlamayacağı ve vermeyeceği işleri belirler (CO, 2019)

Kendi etik politikaları ve çalışma prensipleri olan bu kooperatif bankasının kurumsal ilkeleri vardır ve çalışmalarında bu ilkeler belirleyicidir. Bunlar;

- Müşterilerine adil davranmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için ürünlerin ve hizmetlerin tasarlanması ve geliştirilmesi süreçlerine müşterileri dâhil etmek,
- Britanya'da ekonomik ve sosyal kalkınmanın teşvik edilmesi için kooperatiflerin desteklenmesi,
- Müşterilerine yaşadıkları maddi zorluklarda yardımcı olmak,
- Şube ve müşteri hizmetleri çalışanları için ücret, prim veya ödülleri, hizmet hacminden ziyade hizmet kalitesi, iyi müşteri sonuçları ve riskin kontrolüne dayandırmak,
- Birleşik Krallık 'ta sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik eden hayır kurumlarını ve Sosyal Girişimcilik sektöründeki çeşitli kuruluşları desteklemek:
 - Hayır kurumları.
 - Kredi Birlikleri.
 - Topluluk finans girişimleri.
- Çevreyi korumak,

Faaliyetleri, faaliyetleri sağlıklı bir çevreyi destekleyen küçük işletmeleri ve kuruluşları desteklemek

- Geri dönüşüm ve sürdürülebilir atık yönetimi
- Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği.
- Sürdürülebilir doğal ürün ve hizmetler (kereste ve organik ürünler dahil).
- Ekolojik sürdürülebilirlik arayışı
 - Uluslararası kalkınmanın desteklenmesi,
 - Adil ticareti ve gelişmekte olan ülkelerde çalışan yoksullara mikro finans yoluyla finansman sağlanmasını destekleyen kuruluşları finanse etmek
 - Hayvan refahını korumak,
 - Hayvan deneyine alternatiflerin ve hayvan refahını teşvik eden tarım yöntemlerinin geliştirilmesine dâhil olan işletmelerin desteklenmesi

Bankanın bu etik politika ve ilkeleri ile çelişen kuruluşlara finansal destek sağlamaması ve iş birliği yapmaması üyelerine ve müşterilerine taahhüdüdür.

3.4.6. Amerika Birleşik Devletlerinde Kooperatif Bankacılığı

3.4.6.1. National Cooperative Bank (Ulusal Kooperatif Bankası)

Amerikan hükümetinin desteği ile 5 milyar Amerikan Doları sermaye ile 1978 yılında resmi olarak kurulmuştur. Enerji kooperatiflerinin kendi bankaları olduğu için onlar dışında her sektörden kooperatife kredi desteği sağlamaktadır. Öncelikli müşterileri konut kooperatifleri olmasına karşın sağlık sektörü ve diğer sektörler de finansman sağlamaktadır. Kredi sağladığı müşterilerinin %35'ini kısıtlı maddi olanağı olan ve diğer bankalardan kredi alamayan kooperatifler oluşturur. Kooperatifler 5 Dolar karşılığında bankada hesap açtırarak üye olabilmektedirler. Ulusal kooperatif bankasının en büyük rakibi Bank Of America olup bu onun başarısının bir göstergesidir. Bu başarısında profesyonel yöneticilerinin olması, sosyal sorumluluklarının olması, müşterilerinin aynı zamanda ortakları olması gibi nedenler etkin rol oynamaktadır. Amerika birleşik devletlerindeki diğer bankalarla aynı hukuki alt yapı ve mevzuata tabi olup sadece yapısal olarak farklılık göstermektedir. NCB ağırlıklı olarak konut kooperatifleri olmak üzere , yaşlı hizmet ve sağlık kooperatifleri, yenilenebilir enerji kooperatifleri, küçük müteşebbislerin yatırım projeleri olmak üzere diğer bankaların riskli gördüğü birçok kooperatife finansman sağlamaktadır. (GTB 2015,21)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOOPERATİFÇİLİK VE FAİZSİZ FİNANS İÇİN BİR MODEL

“KOOPERATİF KATILIM BANKACILIĞI”

Kooperatif ve kooperatif bankacılığında örneklerini incelediğimiz ülkelere bakıldığında neredeyse tamamında finansal çözümlerin nihai noktası “Faiz” e dayanmaktadır. Dünyada yaklaşık bir buçuk milyardan fazla Müslüman nüfusun bulunduğu dikkate alındığında ve Müslümanların faize bakışı göz önüne getirildiğinde işte tam olarak burada hem İslam Ekonomisi için, hem sektörel kalkınma, hem ekonomik büyüme hem de faizsiz bir araç olarak Kooperatif Katılım Bankacılığı seçeneği karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde “İslam Ekonomisi”nin büyümesi, katılım bankacılığının gelişimi ve sektörel kalkınma için alternatif bir finansal ürün olarak “Kooperatif Katılım Bankacılığı” modelini inceleyeceğiz.

Kooperatifçilik faaliyetlerinin dünya genelindeki gelişim sürecini incelediğimizde kooperatifçiliğin gelişiminin kooperatif Bankacılığı ile birlikte anlam kazandığını, kooperatiflerin finansal ihtiyaçlarının sağlanması ile kooperatiflerin gelişimlerinin ve ülkelerin ekonomik kalkınmalarının daha sağlıklı bir şekilde sağlandığı görülmektedir.

Dünyada G-20 ülkelerinin kooperatifçilik faaliyetlerine baktığımızda da Kooperatif Bankacılığı ve Mikro Finans gibi uygulamalar ile gelir dağılımında adaletin sağlanmasının yanında finansal kaynaklara ulaşamayan küçük ve orta büyüklükte firmaların kaynak ihtiyaçlarının giderildiği görülmektedir. Bu durumun G-20 ülkelerinin kalkınmasına ve ekonomik büyümelerine sağladığı katkılar yadsınamaz büyüklüktedir.

4.1. Türkiye de Kooperatiflerin Temel Finansal İhtiyaçları

Dünyada kooperatif bankacılığının oluşumu ve gelişiminde önemli etkenlerin başında finansal ihtiyaçlar gelir. Bir araya gelen birey veya esnafların finansal ihtiyaçları ise sektörel olarak farklılık arz etmekle beraber şöyle sıralanabilir;

- Hammadde alımı için kaynak ihtiyacı,
- Makine ve donanım alımları için kaynak ihtiyacı,
- Üretim tesisi kurulumu amacıyla yer alımı için finansman ihtiyacı,
- Tesis kurulumu için finansman ihtiyacı,

- Her türlü ticari faaliyetlerin gereği ana ürün tedariki için finansman ihtiyacı,
- Teknolojik yatırımlar için finansman ihtiyacı,
- Eğitim faaliyetleri için finansman ihtiyacı,
- Çiftçilik faaliyetlerinde hasat zamanına kadar yapılacak yatırımlar için vade ve finansman ihtiyacı.

Gerek dünyada gerekse Türkiye’de kooperatiflerin ortak temel finansal ihtiyaçları benzerlikler göstermekte olup bu finansal ihtiyaçlar şunlardır.

4.1.1. Yatırım ve Üretim Maliyetleri İçin Kaynak İhtiyaçları

Kooperatifler orta ve uzun vadeli kuruluşlar olup toplumların sürdürülebilir uzun vadeli ekonomik büyüme hedeflerine hizmet ederler. Tüm işletmelerde olduğu gibi kooperatiflerde de yatırımlar arazi, bina, makine donanım gibi büyük kaynak ihtiyacı gerektiren süreçlerdir. Kooperatifler bu süreçlerde kendilerini anlayacak, ihtiyaç duyacakları çözümleri sunacak finansal kurumlara ihtiyaç duyarlar.

4.1.2. Üretim ve satış döngülerine uygun vade

Tüm dünyada kooperatifçilik faaliyetleri üretim süreçlerini içerisinde bulundurduğundan hammadde tedarik sürecinden başlayarak satış ve tahsilat aşamasına kadar sektörlerine bağlı olarak farklı vadelerde finansmana ihtiyaç duyarlar. Amaçladıkları ekonomik büyümeyi ve üretimi sağlamaları için bu döngüyü anlayan ve ihtiyaç duydukları vadelerde kaynak sağlayacak finansal kurumlara ihtiyaç duyarlar.

4.1.3. İşletme Sermayesi ihtiyacı

Finansal açıdan işletmelerin temel ticaret döngüleri içerisinde ana faaliyetleri için ihtiyaç duyacakları kaynakları kendilerinin karşılaması beklenir. Ancak bazı faaliyetler uzun üretim ve pazarlama süreçleri veya stok maliyetleri gerektirdiğinden bu döngülerini olağan hale dönüştürünceye kadar zaman ve sermaye ihtiyaçları oluşur. Bu durum kooperatiflerde daha çok gözlenmekte olup sermaye ihtiyaçları daha fazla oluşmaktadır. Özellikle büyüme süreçlerinde yeni satış fırsatları, ihracat pazarları, yeni ürün satış ve tutundurulması gibi durumlarda temel faaliyetleri içerisinde sermaye ihtiyaçları oluşmaktadır.

4.1.4. Rekabetçi Finansman Maliyetleri

Kooperatifler finansal ihtiyaçlarını konvansiyonel bankalar vasıtası ile çözmek istediklerinde karşılıklarına yüksek faiz ve finansman maliyetleri çıkmaktadır. Bu durum

ürün fiyatlamalarında rekabet açısından dezavantaj oluşturmaktadır. Dünyada kooperatif bankacılık uygulamaları incelendiğinde temel amaç üyelerinin yani kooperatiflerin daha ucuz finansmana ulaşmalarıdır. Özetle kooperatifler rekabet edilebilir fiyatlama için daha uygun finansmana ihtiyaç duyarlar.

4.1.5. Teminat Yapılarının Finansal Kurumlar Tarafından Anlaşılır ve Kabul Edilebilir Olması

Ülkemizde kooperatiflerin karşılaştıkları önemli sorunlardan birisi de Banka ve Finans kuruluşları tarafından teminatlarının muteber kabul edilmemesidir. Teminatlarının kabul edilmemesi ihtiyaç duydukları finansmana ulaşmalarını zorlaştırmaktadır. Bankalar şehir merkezleri dışında, satışı zor teminatları kabul etmek istememektedir. Kooperatifler ellerindeki mülkleri değerlendirebilecek veya yönetebilecek kooperatifçiliği bilen finansal kuruluşlara ihtiyaç duymaktadırlar.

4.1.6. Olağanüstü Durumlar İçin Risk Sigortaları

İşletmeler kendi iradeleri dışında oluşabilecek doğal afet, yangın, iş kazaları ve müşterilerinden kaynaklanacak tahsilat riskleri için geliştirilen sigorta ürünlerine faaliyetlerini sürdürebilmek için ihtiyaç duyarlar. Dünyada bunun birçok örneği bulunmakla beraber Türkiye’de de tarım sigortaları, doğal afetler için sigortalar, makine kırılmaları, ihracatlar da dahil alacak sigortaları, hayat sigortaları gibi birçok sigorta türü gelişmiştir. Tekâfül esasları ile çalışan katılım bankacılığı prensipleri ile uyumlu sigortacılık faaliyetleri de bulunmaktadır. Bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerinin aynı ya da ortak çatı altında olması kooperatiflerin iş ve yönetim süreçlerini kolaylaştıracaktır

4.1.7. Sektörel Tecrübeye Sahip Finansal Danışmanlık İhtiyaçları

Geçmişten günümüze ticaretin her alanında önemli bir unsur olarak Bankacılık sektörü yerini almıştır. Tüm işletmeler gibi kooperatifler de ticari faaliyetleri içerisinde farklı bankacılık ürün ve hizmetlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Öncelikle dış ticaret faaliyetlerinde, garantörlük ve transfer işlemlerinde olmak üzere tüm finansal ürünlerde kooperatifçiliği bilen ve doğru yönlendirecek danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç duymaktadırlar.

4.1.8. Gelişen Bankacılık Hizmet ve Ürünlerinden İstifade ya da kendilerine Özel Bankacılık Ürünleri

Günümüzde bankacılık sektörü karlı olduğuna inandığı sektörlerle yönelik özel ürünler geliştirmektedir. Bu ürünlerin bir kısmı kooperatifler içinde kullanılabilir olmakla beraber, farklı sebeplerle kooperatiflere yönelik ürünler geliştirilmemektedir. Taksitlendirme seçenekleri, vade öteleme, ilave puan gibi uygulamalar, sektörlerde finansal bir araç olarak rekabet avantajı sunmaktadır. Kooperatiflerin de gerek kendi içlerinde yapacakları ticaret gerek ithalat veya ihracat işlemlerinde kendilerine rekabet avantajı sağlayacak finansal araçlara ihtiyaçları vardır.

4.1.9. Finansal Okur Yazarlık Eğitimleri

Dünyada kooperatifçiliğin gelişimi incelendiğinde; kooperatifçilik faaliyetlerinin ekonomik imkânları kısıtlı köy ve kasabalarda ağırlıklı olarak tarım sektöründe başladığı görülmektedir. Kooperatiflerin gelişimi için; Bu insanların yönettiği işletmelerin finansal sorunlarının çözümü için gerekli ihtiyaçlardan birisi de gelişen piyasalarda finansal ürünler konusunda üyelerin eğitim yolu ile bilinçlendirilmesidir.

Kooperatiflerin Diğer Finansal ihtiyaçları;

- Birim kredi kooperatiflerinin denetlenmesi, - Birim kredi kooperatiflerine danışmanlık, eğitim ve öğretim hizmetleri
- Birim kredi kooperatiflerinin likidite rezervlerini yönetmek,
- Dış ticaret işlemlerini ve diğer dış bankacılık hizmetlerini yürütmek,
- Farklı alanlarda çalışan kooperatiflerin ve / veya üst kuruluşlarının kredi taleplerini karşılamak,
- Kamu kurumları ve diğer kooperatif birlikleri veya üst düzey kuruluşlarla görüşmek ve kurulan ilişkileri sürdürmek,
- Kredi kooperatifleri arasında ödeme trafiğinin düzenli bir şekilde dolaşmasını sağlamak ve bu işlemleri yapmak,
- Kredi kooperatifleri arasında takas işlemleri yapmak ve ilgili sorunları çözmek,
- Menkul kıymetlerin alım satım işlemleri yapmak,
- Ortak bankalarla birlikte büyük müşterilere ortak krediler sunmak,
- Servet ve yatırım danışmanlığı ile gayrimenkul işlerinde aracılıkta bulunmak,

Tüm bu ihtiyaçlar farklı sektörlerde değişkenlik göstererek sayıları çok daha fazla arttırılabilir. Özellikle de kooperatiflerin esnaf, yapı, eğitim, teknoloji, sanayi, tekstil,

üretim, tarım vb. olmak üzere farklı sektörlerden oluşabileceği dikkate alındığında her bir sektörün ihtiyaçları farklılık gösterebilecektir. Türkiye’de ve Dünyada bu finansal ihtiyaçların çözümü için farklı modeller geliştirilmiş ve farklı kurumlar tesis edilmiştir.

4.2. Türkiye’de Kooperatifçiliğin finansmanında etkili olan kuruluşlar

Bugün gelinen noktada ülkemizde sadece kooperatiflere, amacına yönelik olarak yeteri kadar destek veren özel bir finansman kuruluşu bulunmamaktadır. Bir takım bankalar haricinde, alacak takibinin meşakkatli ve pahalı olmasının yanı sıra, kooperatiflerin yeterli düzeyde teminat sunamamalarından ötürü çoğu banka kooperatiflere kredi imkanı sağlayamamaktadır. Diğer taraftan da tahsis edilen finansmanın ihtiyaca yönelik olması, yürürlükteki gelişmeler göz önüne konularak kontrollü bir biçimde kullandırılması son derece önem arz etmektedir. Diğer taraftan kooperatifler uzun süreli ve düşük faizli kredi bulamamakta, dolayısıyla da yüksek faizler sebebiyle finansman bedelleri yüksek seyirlerdedir. Bu hâl kooperatif yatırım ve hizmetlerinin maliyetini de yukarıya çekmektedir.

Türkiye’de doğrudan bir kooperatif bankacılığı uygulaması bulunmamakta olup kooperatiflerin finansmanında aşağıdaki banka ve kuruluşlar aktif rol oynamaktadır.

4.2.1. T.C. Ziraat Bankası

Ziraat Bankasının temelini Memleket Sandıklarının devamı niteliğinde olan Menafi Sandıkları oluşturmaktadır. 15 Ağustos 1888 Tarihinde yazılan “Ziraat Bankası Nizamnamesi” ile Menafi sandıklarının faaliyetlerini üstlenecek daha kurumsal bir finans kurumu olarak Ziraat Bankası kurulmuştur. Menafi sandıklarına ait hisseler Ziraat Bankasına devredilmiş, farklı yerlerdeki sandıklarda banka şubesi olarak tahsis edilmiştir.

Bu düzenlemeyle beraber, Türkiyenin tarımsal finansman tarihinde yeni bir süreç başlamıştır.

Ziraat Bankası'nın kurulduğu ilk dönemdeki görevlerinden bir bölümü;

- Satılabilir gayrimenkul ipoteği karşılığı ve sağlam kefalet mukabilinde çiftçiye tarımsal kredi kullandırmak,
- Faiz karşılığında mevduat toplamak,
- Ziraat ile ilişkili sarraflık ve aracılık faaliyetlerini yerine getirmek.

1924'tarihinden sonra kabul edilen bankacılık ve zirai kredilerle alakalı tüm kanun ve mevzuatlarda Ziraat Bankasının, Tarım Kredi Kooperatiflerinin yegane bankası ve bu kooperatiflerin de Ziraat Bankasının denetimine tabi olduğunu belirtmektedir. Ziraat Bankası; sadece kredi işlemlerinde değil aynı zamanda kooperatiflere danışmanlık vazifeside yaparak fikri ve hukuki sahadaki faaliyetlerine destek olmuş, kooperatiflerin organizasyonunda ve kanunların kendisine verdiği yetki dahilinde sevk ve yönetim faaliyetleriyle de ilgilenmiştir (Güvenç, 2015).

4.2.2. Türkiye Halk Bankası

Halkbank, çalışmalarını zamanla daha da geliştirerek Türkiye'de bankacılık alanında önemli ve etkin bir noktaya ulaşmıştır (Halkbank, 2019). Güvenç, Türkiye hem birinci Dünya savaşı, hem 1929 ekonomik buhran ve Kurtuluş savaşı sonrası bu olayların ağır sonuçları olarak yüksek enflasyon ,hayat pahalılığı, yoksulluk, yüksek borçlanma ve faaiz maliyetleri, üretim sıkıntıları gibi büyük ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu sıkıntılardan çıkış yolu olarak küçük esnafın ve sanatkarların desteklenmesi ile daha adil bir gelir dağılımı ön görülmüştür. Bu amaçla halk bankacılığının oluşturulması fikri benimsenmiştir. Bu tarihlerde Cumhuriyetin kuruluşunu tamamlamakla meşgul olan Türkiyede özel sektörün henüz gelişmemiş olması, üretim alanlarının kısıtlı olması, yeterli sermaye kaynaklarının oluşmamış olması gibi nedenlerle küçükesnaf ve sanatkarları finansal anlamda destekleyecek kuruluşlar ortaya çıkmamıştır.Ancak dengeli bir ekonomik büyüme ve kalkınma için farklı toplumsal kesimlerin finansal olarak desteklenmesi elzem olduğundan 1933 tarih ve 2284 sayılı kanunla Türkiye Halk Bankası kurulmuş ve 1938 tarihinde de resmi olarak faaliyetine başlamıştır. Dünyanın farklı ülkelerindeki kooperatifçilik faaliyetleri ile beraber bu bankanın kurulması ile türkiyede de halk bankacılığı gelişme göstermiştir. Esnaf ve sanatkarların ilk bankası olan banka, 1938-1950 tarih aralığında finansman sunduğu Halk Sandıkları vasıtası ile kredi faaliyetlerini yerine getirmiştir. Öncelikli kredi politikalarını esas hedef kitlelerinin finansman problemlerinin çözümü ve krediye kolay ulaşımını sağlamak olarak belirleyen banka 1950 tarihinden şube açma yetkisinde verilmesi ile 1964 yılından itibaren sermaye artışında etkisi ile daha yoğun bir çalışma imkanına kavuşmuştur.

4.2.3. Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluşu 1863 yılına, Mithat Paşa'nın Niş Valisi iken kurmuş olduğu "Memleket Sandıkları" na kadar dayanmakla birlikte, günümüzdeki adıyla "Tarım Kredi Kooperatifleri" 1935 yılında çıkarılan 2836 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile kurulmuştur.

Tarım kredi Kooperatiflerinin dikey yapılanması ve örgütlenmesi ise; 1972 tarih ve 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" ile Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğinin oluşturulmasına imkan tanınması suretiyle sağlanmıştır. 1977 yılına kadar Tarım Kredi Kooperatifleri, T.C. Ziraat Bankası bünyesinde faaliyet göstermiş, 17 Mayıs 1977 yılında Merkez Birliği'nin kurulmasıyla tamamen bağımsız bir çiftçi kuruluşu olmuştur. T.C. Ziraat Bankası ise tüm kooperatifler için vazgeçilmez finansman bankası olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

12 Nisan 2005 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 5330 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda yapılan düzenleme ve Değişiklikler ile

- Kooperatifler daha demokratik hale getirildi.
- Kooperatifler arası dayanışma ilkesi, ilk kez yasal düzenleme altına alındı.
- Çiftçilerin daha uygun şartlarda tarımsal krediye ulaşmasının yolu açıldı.
- Kooperatifler sigortacılık işlemlerinde tam yetkili acentelik hakkına sahip oldu.
- Çiftçilerin daha ucuz akaryakıt temin edilebilmesinin önü açıldı.

4.2.3.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Sağladığı Krediler

Türkiye'de tarım kredi kooperatifleri üyelerine; İşletme kredileri, Yatırım Kredileri, Belge Karşılığı Krediler ve Tüketim Kredileri olmak üzere dört farklı finansal ürün sunmaktadır.

a) *İşletme Kredileri (kısa vadeli krediler)*

Aynı Kredi

Üyelerinin motorin, gübre, tohum, yem ve benzeri tarımsal ihtiyaçlarını 1 yıl vadeli aynı kredi yöntemi ile karşılamaktadır.

Hizmet Bedeli Kredileri

Kooperatifin sahipliğinde bulunan, taşıt, makine, zirai alet vb. donanım ve araçların, üyelerin tarımsal ihtiyaçlarına göre kullandırılan kredilerdir.

Nakit Kredi

Üyelerinin üretim girdileri dışındaki finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla nakit olarak kullandırılan kredilerdir. Bu kapsamda 1 yıl vadeli olarak kredi kullandırılmaktadır.

Sigorta Primi Kredisi

Ortaklarının her türlü tarımsal üretimleri ile hayvansal varlıklarının teminat altına alınması amacıyla yapılan tarımsal sigortalar ile Merkez Birliğince belirlenecek diğer sigorta konularındaki sigorta prim bedelleri için kullandırılan kredilerdir.

Toprak Analizi Kredileri

Ortaklarının daha iyi mahsul alabilmeleri ve bu kapsamda doğru gübre kullanımlarını sağlayabilmek maksadı ile yapılan toprak analizi bedelleri ve sair masraflar için kullandırılan kredilerdir.

b) Yatırım Kredileri (orta vadeli krediler)

Tarımsal Araç-Gereç Kredileri

Kooperatif İşletmelerinin faaliyetlerini sürdürmelerinde ihtiyaç duydukları traktör, biçer-döver, her çeşit tarım araç-gereçleri, alımlarına yönelik olarak 4 yıla kadar vadeli kullandırılan aynı kredilerdir.

Hayvancılık Yatırım Kredileri

Kooperatif ortaklarının ihtiyacı olan büyükbaş ve küçükbaş irat hayvanı (yurtiçi ve yurtdışı tedarik edilmesi), arı kovani ve kolonisi, su ürünleri ekipmanları, ipekböcekçiliği ve kümes hayvancılığında kullanılan canlı ve cansız donatma malzemelerinin karşılanması amacıyla 4 yıla kadar vadeli olarak kullandırılan aynı kredilerdir.

c) Belge Karşılığı Krediler

Üyelerinin ihtiyaçları olan her türlü tarım ve hayvancılık ekipmanlarının 2. El piyasadan alımları için 4 yıla kadar vadeli olarak sağlanan kredilerdir.

Tüketim Kredileri

Kooperatif üyelerinin, tarımsal kredi kapsamına girmeyen tüm bireysel ihtiyaçlarının karşılanması için aynı ve belge karşılığı olarak kullanılan İşletme ve Yatırım kredileridir.

4.2.4. Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri

Küçük ve orta boy işletme sahiplerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan Teskomb 26.08.1970 gün 21745 sayılı Ticaret Sicili Gazetesinde tescil ve ilan edilerek Tüzel kişiliğini kazanmıştır.

Kooperatif üyeleri olan küçük esnafın finansman ihtiyaçlarının karşılanması maksadı ile kurulan Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri, 1969 yılına kadar Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi olarak, 1969 yılından sonrada 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile bu kanun hükümlerine göre faaliyetlerini sürdüren özel hukuk tüzel kişiliğine haiz kuruluşlardır.

Ülke genelinde ilçe ve beldelere kadar yaygın 921 kooperatif ve bunlara bağlı yaklaşık bir milyon beş yüz bin ortaklarının mesleki faaliyetlerinin gelişmesi ve sürdürülebilirliği için ihtiyaç duyulan kredileri sağlamak veya bu kredilere kefil olmak temel amaçlarındandır.

4.2.4.1. Kefalet Sistemi

Halk Bankası devletin tahsis ettiği kaynakların kullanılabilmesi için vazifelenmiştir. Bu işte kooperatif, paydaşı olan esnaf veya sanatkâr sadece bankaya karşı kefalet vermektedir. Kullanılan bu kredilerin faizleri ile ticari kredi faizleri arasındaki farkı ise devlet karşılanmaktadır.

Teskomb Ortaklık şartları

- *Esnaf ve sanatkâr olmak,*
- *Esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı bulunmak,*
- *İş veya ikamet yeri kooperatifin çalışma bölgesi içinde bulunmak,*
- *Aynı zamanda başka bir Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi ortağı olmamak.*

4.2.4.1. Teskomb Kredileri

a) İşletme Kredisi

Esnaflar ve sanatkârların işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması için 1-5 yıl vade aralığında ve 200.000 TL limit sınırlaması ile kullanılan kredilerdir.

b) Taşıt Alım Kredisi

Belirli bir hatta ya da bölgede servis aracı, nakliye, taşımacılık vb. Konularda faaliyet gösteren şoför esnaflarının otobüs, kamyon, minibüs, kamyonet, çekici, otomobil vb. ticari taşıt ile plaka/hat alımına yönelik ihtiyaçların karşılanması amacıyla 84 ay vadeye ve 500.000 TL limite kadar kullanılabilen kredilerdir.

c) Esnaf ve Sanatkârların İşyeri Alımına Yönelik Kredilendirilmesi

Esnaflar ve sanatkârların büyümeleri, modernizasyonları veya lojistik ihtiyaçları gibi farklı sebeplerle ihtiyaç duydukları işyeri alımlarının 120 ay vade ve 500.000 TL ye kadar kredilendirilmesidir.

Netice itibarıyla, 'Kredi ve Kefalet Kooperatifleri', paydaşı olduğu esnaf ve sanatkârların finansal ihtiyaçlarını sağlamak adına 'Türkiye Halk Bankası A.Ş.' nin kaynaklarından Kooperatif Kredileri olarak tahsis edilen finansman için kefalet vermektedir. Krediden faydalanan esnaf ve sanatkârın geri ödemesini zamanından yapmaması durumunda, taksitler yasal faizi ile beraber kooperatifin bankadaki hesabından karşılanmaktadır. Görüldüğü üzere, riski taşıyan 'kredi ve kefalet kooperatifleri' bankaya kredinin ödemesinde destek ve garantörlük sunmaktadır. Kooperatiflerin garantörlük ve kefaletiyle kullanılan sübvansiyonlu finansman üzerinden kooperatifçe finansman bedelinin %4'lük gibi bir kısmında kesinti yapılmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı [GTB], 2012).

4.3. Kooperatif Katılım Bankacılığını Modelinin Sağlayabileceği Faydalar

Global düzeydeki iş akışı ve süreçler incelendiğinde, kooperatif bankaları, bölgesel Pazar paylarında elde edilen mevduatın ve tahsis edilen kredilerin büyük bir kısmını teşkil etmektedirler. Bu bankalar yerel ve taşra kesiminin kalkınmasında büyük bir görev ve sorumluluk üstlenmiş olup, buldukları ülkelerdeki aracılık faaliyetleri ile finansal piyasaları genişletmiş ve düzenlemiştir. Kooperatif bankalarına has ortaklık düzeni, sermayelerinin geniş bir kitleye yayılmasına dayanak oluşturmaktadır. Kooperatif bankaları sağlam sermaye ve ortaklık yapısına istinaden buhran ve ekonomik kriz

esnasında çok düşük düzeyde etkilenmektedirler. Bu duruma kanıt olarak global reyting kuruluşlarınca verilen yüksek notlar gösterilebilir. Dolayısıyla literatürde, bu bankalar ticari bankacılık ve yatırım bankalarından sonra üçüncü bir banka modeli olarak görülmektedir (Küçük Kaplan, 2012:32).

Dünya ekonomisi içerisinde kooperatiflerinin finansman yapıları incelendiğinde öne çıkan gelen kurumlar, ortaklık yapısını kooperatiflerin oluşturduğu kooperatif bankalarıdır. Kooperatif bankaları, kooperatiflerin finansal sorunlarına çözüm arayışlarının sonucunda, aralarında finansal işbirliği yaparak kendi finansal kuruluşları ile ortaya çıkmıştır (Demirci, 2012:23).

Kooperatiflerin finansal açıdan büyümleri sağlamak için kanunun kendilerine tanıdığı hak ile ortaklık paylarını arttırarak, özsermaye artışı sağlamaları çözüm önerilerinden birisidir. Ancak, kooperatif üyelerinin zaten ekonomik açıdan küçük ölçekli üretici veya tüketici oldukları dikkate alındığında istenen sermaye büyüklüğüne ulaşılması mümkün gözükmemektedir.

Konvansiyonel bankalar yapı ve sahiplik itibarıyla devlet, özel şirket veya aile şirketleri gibi kişilere ait finans kuruluşlarıdır. Kooperatif bankaları ise daha ziyade gönüllülük esasları ile bir araya gelen, ortaklar ya da üyelere oluşan finans kuruluşlarıdır. Bu yapı sermayenin hem tabana yayılması hem de daha sağlam olması açısından kooperatif bankalarını diğer bankalardan pozitif olarak ayırır (Küçük Kaplan, 2012: 27).

Türkiye’de Halk bankası veya Ziraat Bankası gibi kamu bankalarının fon sağladığı kooperatifleri denetlemesi, bir devlet denetimidir. Ancak kooperatif bankasının fon sağladığı kooperatifi denetlemesi öz denetim kapsamındadır ve kooperatifçilik ilkeleri ile örtüşmektedir.

Tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin finansman zorluklarının aşılmasında, kamunun veya devletin düşük faizli kredi sağlaması veya kooperatif bankalarının kurulması tavsiye edilmiştir. “Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü” tarafından hazırlanan ve 2012 yılında Hükümetin onadığı ‘Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı’ tanıtım toplantısında, Türkiye “Milli Kooperatifler Birliği” Başkanı Muammer Niksarlı da; Kooperatiflerin finans temin etmesindeki ana çözümünün bir bankaya sahip olmak olduğunu belirterek, Türkiye’deki kooperatiflerin güç birliği yapması halinde bir kooperatif bankası kurulabilecek imkanlara sahip olduğunu beyan etmiştir.

Kooperatiflerde özkaynağa ulaşmada yaşanan sorunlar kamu otoritesi tarafından da dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda kooperatiflerin beklenen mali güce sahip olup, kendi ayakları üzerinde durması için gereken tedbirler noktasında çözüm teklifleri değerlendirilmektedir.

‘Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı’ nda sermaye yapısı ve finansmana ulaşım kabiliyetlerinin oluşturulmasına dair politikalar hazırlanmış ve hedeflenmiştir. Bu hedef ekseninde düzenlenecek aksiyonlar arasında kooperatiflerin finansman ihtiyaçlarını temin etmek için bir finans kuruluşunun kurulması noktasında araştırmalar yapılması kararlaştırılmıştır.

Anlaşıldığı üzere gerek kamu gerekse kooperatifçilik otoritelerinin tespitleri doğrultusunda geçmişten günümüze defaten kooperatif Bankasının kurulması gerekliliğinden bahsedilmiş ancak günümüze kadar da bu konuda somut bir adım atılmamıştır. Diğer taraftan kuruldukları günden bugüne henüz 30 yıllık bir mazileri olmasına rağmen hem bankacılık sektöründe hem de reel ekonomi de Katılım Bankaları yeni ve farklı bir model olarak ekonomik çevrelerin dikkatini çekmişlerdir.

Gerek vizyon ve misyonları gerekse finansal ürünleri incelendiğinde tüm katılım bankalarında aşağıdaki ortak özellikler karşımıza çıkmaktadır. Bu ortak özellikler incelendiğinde kooperatiflerin finansman ihtiyaçları ile önemli ölçüde örtüştüğü görülecektir.

Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği ve İştirakleri faizsiz iş modelinin uygulanması açısından elverişli bir üretim desenine sahiptir. Onlarca ürünün tedariki, işlenmesi ve satışı arasında bir süreç kurmuştur. Bu süreç üzerinde katma değer zincirine sahip üretim modelinin finansmanı anlamında İslami finansal modellerin sağlıklı biçimde uygulanabilirliğini ispatlayacak ve paradigma değişiminin örneğini teşkil edecek önemdedir. Bu anlamda ilk defa gayrimenkul/araç kiralama dışı bir alanda uygulanan muşaraka finansmanının başarısı örnek gösterilebilir. İlgili finansman tek başına katılım bankalarının tarım kredilerinden aldığı pazar payını yüzde 20 artırmıştır. Katılım bankaları toplam kredilerden yüzde 5 pay alırken tarım kredileri payı yüzde 0,5 seviyesine ulaşmamaktadır. Bu anlamda mevcut finansal kurumların yetersizliği veya uzmanlık eksikliği sebebiyle yetkinsizliği tarım sektörüne faizsiz bir çözüm ortağı ihtiyacını ön plana çıkarmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri toplam tarım kredileri

içerisinde yüzde 10 pazar payı ile Ziraat Bankası'ndan sonra ikinci konumdadır (Dinç, 2018).

Kar zarar ortaklığı prensibi kooperatiflerin ortaklık prensipleri ile, proje finansmanı; kooperatiflerin dönemsel finansal ihtiyaçları ile, sabit taksit modeli; kooperatiflere sabit maliyet ile karlılıktaki belirsizliği bertaraf etme imkanı sunmaktadır. Diğer taraftan tüm bankacılık hizmetlerinin de veriliyor olması finansal çözüm ortaklığını sağlamaktadır.

Katılım bankalarının ortak özellikleri;

- Kar ve zarar ortaklığı anlayışı
- Proje Finansmanı
- Sabit ödeme planı
- Kredi Erken geri çağırılmamak
- Reel ticaretin fonlanması
- Satıcıya (tedarikçi, üretici, çiftçi, vs.) Ödeme yapmak
- Diğer Bankacılık Faaliyetleri
- Kredi Erken geri çağırılmamak
- Reel ticaretin fonlanması

4.3.1. Kooperatif Katılım Bankacılığı Modelinin Kooperatiflere Sağlayabileceği Ekonomik Faydalar

Türkiye'de konvansiyonel bankalar, katılım bankaları ve kooperatiflere finansman sağlayan Tarım Kredi Kooperatiflerinin karşılıklı değerlendirilmesini gösteren aşağıdaki tablo katılım Bankaları ile Kooperatiflerin örtüşen yönlerini ortaya çıkarmak için önemlidir.

Tablo 4.1: Katılım Bankaları, Konvansiyonel Bankalar Ve Kooperatifler Karşılaştırmalı Finansal Ürünler

	Konvansiyonel Banka	Katılım Bankası	Tarım Kredi Kooperatifleri
İş modeli	Faiz Temelli	Kar Temelli	Kar + Faiz Temelli
Girdi	Mevduat / Faiz	Mevduat / Risk	Kredi / faiz
Çıktı	Faiz	Kar / Zarar	Ticari Kar / Zarar + Faiz
Getiri	Faiz	Kar / Zarar	Kar / Zarar+ Faiz (Sübvansiyon)
Aktarım Mekanizması	Kredi	Mal / Sermaye / Hak	Mal / kredi
Aktarım Türü	Nakdi	Satıcıya mal bedeli ödemesi / sermaye / hak	Mal/ Nakdi
Yüklenim Sıfatı	Banka	Mudarip / Ortak	Kooperatif
Kurum Kazancı	Faiz Marjı	Kar payı	Ticari Kar
Kaynak Edinim Yöntemi	Mevduat	Mudaraba / Kar paylaşımı	Kredi / Ortaklık payı
Fon Kullandırım Yöntemi	Kredi	Mal Finansmanı / Proje / ortaklık	Mal finansmanı / iş geliştirme / Kredi
Kurumsal Prensip	Yok	Faizsizlik / Kar paylaşımı	Dayanışma

Kaynak: Dinç, 2017:40.

Tarım kredi kooperatifleri finansmanlarının büyük bölümünü üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal transferi şeklinde sağlamaktadır. Kooperatif üyesi çiftçilerin talep ettiği ürünler piyasalardan peşin tedarik edilerek çiftçilere onların üretim satış döngüleri dikkate alınarak vadeli satılmaktadır (Dinç, 2017: 30).

Türkiye’de finansal ürünlere ulaşım kooperatiflerin en temel sorunlarının başında gelmektedir. Geniş katılımlı ve yerele yayılacak bir Kooperatif katılım Bankasının kooperatiflere ticari faaliyetlerinde ve bu finansal sorunların çözümünde aşağıdaki faydaları sağlaması beklenir.

- Kooperatifler vasıtası ile yerel ekonomiye yani finansmana uzak üyelere ya da müşterilere ulaşılır.
- Sektörel tecrübe ve deneyimin de dikkate alınacağı proje finansman modellerine uygun teminatlı finansal çözümler geliştirilebilir

- Kooperatif Katılım Bankası ile müteşebbisler arasında proje ortaklıkları ile yeni yatırım fırsatları oluşturulabilir
- Kooperatiflere, üretim süreçlerini dikkate alan daha uzun vadeli veya esnek ödeme planlarını içeren finansal ürünler sunulur.
- Kooperatiflerin ihtiyaç duyduğu araç-gereç ve ekipmanları bilen bir finansal ortak ile bu araçlara uygun finansal çözümler ve teminat yapıları geliştirilir.
- Ticari bankalara uzak her türlü işletme ya da şahısların finansal varlıklarını değerlendirme imkânları oluşur.
- Kooperatifleri bilen ve anlayan finansal bir kuruluş olarak Kooperatif Katılım Bankası, kooperatiflerin ve küçük işletmelerin finansal okuryazarlık seviyelerinin artırılması için eğitimler düzenler.
- Dış ticaret garantörlük modelleri ile üyelerin ihracat faaliyetleri desteklenir.
- Kooperatiflerin ülkedeki sosyal konumları sağlamlaştırılmış olur böylece kamu otoritelerince talepleri dikkatle izlenir

Türkiye’de kooperatifçiliğin öncüsü konumunda bulunan Tarım kredi kooperatiflerinin finansal açıdan rekabet ortamı bankalar tarafından çevrilmiş olup, tarım kredi kooperatiflerinin buna rağmen başarısı yönetim başarısı olup, bu başarının geliştirilmesi için fırsat alanları bulunmaktadır. Bunun için kaynak tarafının güçlendirilmesinde alternatif olarak faizsiz finans modeli güçlü bir seçenektir. Kooperatiflerin Katılım Bankası kurması ile kendilerine kaynak yönünden temel fayda sağlayacakları dikkate alındığında bunun önünü açacak sukuk ihraçları ve Katılım Fonu tarafında yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır (Dinç, 2017:9).

4.3.2. Diğer Reel Sektörlere Faydaları

Gerek dünyada gerekse Türkiye’de katılım bankalarının reel ekonomiye sağladığı faydalar konvansiyonel bankalar ile benzerlik gösterdiğinden Avrupa parlamentosunda kooperatif Bankaları hakkında belirtilen düşünceler dikkate alınmalıdır.

Avrupa parlamentosu üyesi Peter SİMON kooperatif bankalarının reel ekonomideki rolünü şöyle ifade etmektedir; kooperatif bankaları Avrupa Birliğindeki reel ekonominin finansmanı için çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle küçük işletmeler ve düzenli tüketiciler, varlıklarını yöneten ve onlara kredi sağlayan kooperatif Bankalarının müşterileridir. Bu nedenle; Avrupada bankacılıkta çeşitliliği korumamız ve küçük

bankaların rekabet edebilmeleri için küçük ve düşük riskli bankalar ve işletme modelleri için özel düzenleyici gereksinimlere ihtiyacımız var (Simon, 2018).

Avrupa parlamentosu üyesi Sven GIEDOL kooperatif Bankalarının yerel ekonomideki önemini şöyle ifade etmektedir; kooperatif Bankaları, hareketli yerel ekonomilere önemli ölçüde katkı sağlamakta ve uzak bölgelerde finansmana erişimi arttırmaktadır. Diğer bankacılık modellerine göre de krizlere dirençli olduklarını göstermişlerdir. Kısacası Avrupa için bir varlıktırlar ve bankacılık düzenlemelerinde kendi özel yapıları dikkate alınmalı, ticari bankalar için yapılan düzenlemelerin kooperatif Bankaları için engeller oluşturmadığından emin olunmalıdır (Giedol, 2012).

Bu düşüncelerden yola çıkarak katılım bankalarının reel ekonomiye etkilerini de dikkate aldığımızda kurulacak bir kooperatif Katılım Bankasının daha kolektif ve katılımcı yapısı ile reel sektörlere ve üyelerine beklenen finansal desteği sağlayacağını söyleyebiliriz.

4.3.3. Bankacılık ve Finans Sektörüne Faydaları

Bir kooperatif katılım bankasının; küçük işletmelere, üyelerine ve aynı zamanda ortaklarına sağlayacağı finansal çeşitliliğin yanında bankacılık sektörüne de yeni bir bakış açısı ve çoğulculuk kazandıracığı da muhakkaktır. Kooperatifleri anlayan ortaklık anlayışına sahip, kar zarar ortaklığı esaslarını benimsemiş ortak ve müşterilerden oluşan, müşterilerine özel finansal ürünler sunan bir Kooperatif Katılım Bankası, sektörün diğer oyuncularının da dikkatini çekerek daha rekabetçi ve kaliteli finansal ürünler oluşmasına katkı sağlar

Avrupa Parlamentosu Başkanı sıfatı ile Roberto Gualtieri kooperatif bankalarının yerini şöyle ifade etmiştir; Avrupa'da kooperatif bankaları kısa vadeli kar maksimizasyonu yerine yerel ekonomiye ve uzun vadeli finansmana yönelerek bankacılık sektöründe çoğulculuk ve çeşitliliğin sağlanmasında kilit rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra küçük işletmelerin ve hane halkının finansman ihtiyaçlarının karşılanmasında etkin rol oynamaktadır (Gualtieri, 2019).

4.3.4. Faizsiz Finans (Katılım Bankacılığı) Sektörüne Faydaları

Kurulacak bir kooperatif Katılım Bankası, katılım bankacılığının yerel bölgeler başta olmak üzere bilinirliğini arttıracak, sektörü asıl faaliyet alanı olan kar zarar ortaklığı projelerine yönlendirecektir. Ayrıca katılım Bankaları birliği verilerine göre bankacılık ve finans sektöründe %4,5 seviyelerinde olan katılım bankalarının payının daha

yukarılara taşınmasını destekleyecek, sektörel ürün geliştirmeleri ile de katılım bankacılığında ürün yelpazesini çeşitlendirecektir.

Düşük sermaye gereksinimine rağmen öz kaynaklar büyütülemediğinden katılım bankacılığı mevcut Pazar payını arttıramamaktadır. Sadece, Türkiye'nin en büyük tarım kooperatifi konumunda olan Tarım Kredi Kooperatiflerinin bir katılım bankasına dönüştürülmesi durumunda dahi, sektöre 3,6 milyar TL öz kaynak girdisi sağlayacağından Katılım Bankalarının pazar payını hemen ve derhal yüzde 5'ten yüzde7'ye ve orta vadede tek başına yüzde 10 seviyesine çıkarabilecek potansiyeli mevcuttur. Mevcut iş modeli itibariyle dünya üzerinde faizsiz finansın en başarılı uygulaması olarak dikkat çekebilecek ve Türkiye'ye faizsiz fonların cezbedilmesi üzere ilgiyi artırabilecek özgünlüktedir. Böylelikle Türk ekonomisine ve tarım sektörüne önemli katkılar sağlayacaktır (Dinç, 2017: 29).

4.4. Kooperatifçiliğe Yeni Bir Finansal Çözüm Olarak; Kooperatif Katılım Bankacılığı

Buraya kadar ifade edilen düşüncelerden hareketle gerek Katılım Bankacılığına yeni bir model olması gerekse kooperatiflerin finansal sorunlarının çözümü için bir kooperatif Katılım Bankasının kurulması durumunda işleyiş ve yapısının nasıl olması gerektiği hususları aşağıda incelenecektir.

Kooperatifçiliğin öncü kuruluşu Tarım Kredi Kooperatifleri Birliğinin çiftçilere sağladığı finansal çözümlerin Katılım Bankacılığında ki ürün karşılığının incelenmesi açısından aşağıdaki tablo önemli bir veridir.

Tablo 4.2 : Tarım Kredi İle Katılım Bankaları Finansal Ürünler

Tarım Kredi Finansal Ürünler İşletme Kredileri	Açıklama	Katılım Bankası (Faizsiz Model)
Nakit Kredi	Ortakların üretim döngüleri dışındaki ihtiyaçlarının karşılanması için 1 yıl vadeli kullanılan kredilerdir	Mudaraba/ Müşareke / İstisna / Muzaraa /

			Musakata
Aynı Krediler		Ortakların gübre, yem tohum vs. ihtiyaçları için 1 yıldan 18 aya kadar vadeli kullandırılan kredilerdir.	Murabaha
Sigorta Primi Kredisi		Ortakların tarımsal ve hayvansal her türlü varlıklarının sigortalanmaları, bu primlerin kredilendirilmesi hatta sigorta yaptırana düşük faizli krediler kullandırılması	Murabaha
Toprak Kredileri	Analizi	Doğru gübre kullanımı için yapılan toprak analizleri için kredi kullandırılması	Murabaha
Hizmet Kredileri	Bedeli	Kooperatifin sahip olduğu ekipmanların ortaklara ihtiyaçları doğrultusunda kiralama yoluyla kullandırılması	İcara
Yatırım Kredileri			
Tarımsal Araç - Gereç kredisi		Her türlü tarımsal araç ve ekipmanların alınması için ortaklarına 4 yıl vadeye kadar kullandırılan kredilerdir.	Murabaha İcara
Hayvancılık Kredileri	Yatırım	Büyük ve küçükbaş hayvan, kümes hayvanları, arı vb. canlı hayvan ve bunların yetiştiriciliğine ait donanımların alınması için 4 yıla kadar vadeli kredilerdir	Murabaha
Belge Krediler	Karşılığı	Tarım ve hayvancılıkta kullanılan her türlü ekipmanların 2.el olarak alımına yönelik 4 yıla kadar vadeli kredilerdir	Murabaha
Tüketim Kredileri		Ortaklarının tarımsal kredi kapsamına girmeyen ihtiyaçları için kullandırılan kredilerdir	Murabaha
Genç çiftçi Kredileri		2016/8540 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile hibe almaya hak kazanan ortaklara hibe tutarını aşan kısım için kullandırılan yatırım kredileridir	İstisna Murabaha Müşareke Muzaraa Musakata
Faizsiz vadeli Kredi		Faizsiz kredi kullanmak isteyen ortaklarına sağlanan vadeli finansmanlardır	Murabaha

Kaynak: Dinç, 2017:159.

4.4.1. Mevzuat Bakımından Kooperatif Katılım Bankası Kuruluşu

Bugünkü adı ile Katılım Bankaları Türkiye’de 19/12/1983 tarihli 83/7506 sayılı Özel Finans Kurumlarının Kurulması hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile faaliyetlerine başlamışlardır. Günümüzde Katılım bankaları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümleri ile “banka” sıfatı ile anıldıktan sonra ise aynı kanun kapsamında BDDK tarafından çıkarılan Yönetmelik ve Tebliğlerin (Mevduat ve Kalkınma ve Yatırım

Bankalarına ilişkin THP Tebliği hariç) tamamına tabi olmuştur. Bu tebliğlerin bir kısmında katılım Bankalarına özgü işlem veya uygulamalar için özel hükümlerde bulunmaktadır.

Türkiye de 1581 numaralı kanun ile kooperatiflerin kaynak toplamalarına imkân tanınmış olmasına rağmen bu durum baskılanmaktadır. Katılım fonu, sukuk ihraçları gibi geniş mevduat imkânlarını içeren ürünler için düzenlemeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu tür ürünler bir banka ya da Katılım Bankasını zorunlu kılmaktadır.

Anlaşıldığı üzere Katılım Bankalarının Kuruluşu Bakanlar Kurulu kararı ile olmuştur. Kooperatif Katılım Bankacılığının kuruluşu da benzer bir karar ile olabileceği gibi bankacılık kanununda yapılacak düzenlemelerle de yapılabilir. Burada kooperatiflerin kredi kullandırmalarında sağladıkları avantajların korunması toplam fayda için elzemdir. Şöyle örneklendirilebilir: Tarım kredi kooperatiflerinin verdiği kredilerin bir bölümü sübvansiyonlara tabidir. Ancak sübvansiyonlar faiz içerdiği için katılım bankacılığı esaslarına göre düzenleme gerekir.

Kurulacak bir kooperatif katılım bankasında üyelerin sermaye büyüklükleri ya da diğer katılım seviyelerini gerekçe göstererek suistimal etmek sureti ile sektörü olumsuz etkileyebilecek taleplerinin önlenmesi için fon kullanımları için belli oransal kısıtlar da bankacılık kanununda düzenlenmelidir.

4.4.2. Kuruluş Sermayesi

Kurulacak bir kooperatif Katılım Bankasında sermayenin nasıl olacağı kim tarafından karşılanacağı büyük önem taşımaktadır. Konu kooperatif olduğunda akla gelen ilk öneri ihtiyaç duyulan sermayenin tamamı yada çoğunluğunun devlet tarafından bağış yoluyla sağlanmasıdır. Sermayenin büyüklüğü dikkate alındığında bu yöntem ekonomi yönetiminin kaynak ayırması mümkün gözükmemekle birlikte kooperatiflerin öz denetim ve demokratik yönetim ilkeleri içinde problem oluşturacağı dikkate alınmalıdır.

Sermaye hakkında diğer bir öneride kooperatiflerin kurulacak Katılım Bankasının tüm sermayesini kendi kaynaklarından karşılamasıdır. Bu durum yönetim açısından kooperatiflerin devlet denetimi altına girmesinin önüne geçeceği gibi bankanın başarı şansını da yükseltecek, demokratik yönetim ilkesi ile de örtüşecektir.

Türkiye'deki Kooperatifler bugünkü finansman imkânlarıyla böyle bir bankanın kuruluş sermayesini ve yatırımlarını gerçekleştirebileceklerdir. Bütün kooperatiflerin ortak olacağı bir ortak fona ile sermaye paylarına göre katılımları sağlanmalıdır.

Türkiye'nin öncü kooperatiflerinden Tarım Kredi Kooperatiflerinin katılım bankasına dönüştürülmesi Avan projesinde; tarım kredi kooperatiflerinin katılım bankasına dönüşmesi durumunda bankacılık için gerekli sermaye yeterlilik rasyosu şartını tek başına dahi karşıladığı görülmektedir (Dinç, 2017:12).

Katılım bankacılığı ile kooperatifçiliğin birleşmesi anlamına da gelen Kooperatif Katılım Bankacılığı fikri daha kapsayıcı fikirleri de beraberinde getirmektedir. Bu fikir; devletin sermayenin çoğunu ya da tamamını sağlaması değil daha küçük ve dolaylı olarak katılması, kalan çoğunluğun ise kooperatifler tarafından sağlanmasıdır. Devlet son kurulan Vakıf ve Emlak katılım Bankalarında sermayenin tamamını dolaylı olarak sağlamıştır. Aynı şekilde Kuveyt Türk Katılım Bankasında da Vakıflar Genel Müdürlüğü vasıtası ile küçük ortaktır. Devletin hissedar olması kurulacak Katılım Bankasının piyasa itibarını ve gücünü arttıracığı gibi, payının sembolik olması ile de yönetimde etkin olamayacağından kooperatifçiliğin öz denetim ve demokratik yönetim ilkesi ile de çelişmeyecektir.

4.4.3. Yönetim Şekli ve Sahiplik

Türkiye'de kurulacak bir kooperatif Katılım bankasının, hem dünyadaki başarılı örnekler incelendiğinde hem de mevcut ekonomik yapı, bankacılık mevzuatı gibi faktörler dikkate alındığında, anonim şirket statüsüne sahip olması ve anonim şirket hisselerinin çoğunluğunun kooperatif bölge ve merkez birliklerine ait olması gerekliliktir. Bununla birlikte uluslararası piyasalara açılmada ve pazarlama faaliyetlerinde güç sağlaması açısından kamunun uygun göreceği sembolik bir hissesinin de olması, bankanın kendisinden beklenen performansı daha hızlı gerçekleştirmesini sağlayacaktır. Böylelikle kurulacak kooperatif katılım bankasının hisselerinin büyük çoğunluğu kooperatif üst birliklerine ait olacak bu şekilde bankanın mülkiyeti de yönetimi de kooperatif üst kuruluşlarında olacaktır. Türkiye'de çok sayı ve sektörde kooperatif bulunduğundan sermaye payları belirlenirken ve kaynakların nasıl kullanılacağı hangi sektörlerle ne oranda aktarılacağı da ana sözleşmesinde açık bir şekilde belirlenmelidir. Burada kamu otoritesi de belirleyeceği stratejik sektörlerle kaynak aktarımı konusunda teşvik edici rol oynamalıdır.

4.4.4. Kurulacak Kooperatif Katılım Bankasının Örgütlenme Modeli

Türkiyede henüz kooperatif bankacılığı fikir aşamasında olduğundan örgütlenme modeli için bir örnek bulunmamaktadır. Maalesef Kooperatif Katılım Bankacılığı fikri ise daha yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak her iki modelinde ana fikri kooperatiflerin finansal sorunlarının çözümü ve ekonomik büyümelerine ivme kazandırmak olduğu için örgütlenme modeli önerileri de kooperatifler için nasıl daha iyi olacağı üzerine olmuştur. Bu nedenle her iki bankacılık modeli içinde benzer örgütlenme modelleri oluşturulabilir. Türkiyede ki kooperatifler genel olarak tarım ve tarım dışı kooperatifler olarak ayrıştırıldığından Kooperatifler için oluşturulacak bir kooperatif Katılım Bankasının tüm kooperatiflerin ortak bir kuruluşu mu yoksa tarım veya tarım dışı sektörler için ayrı bir katılım Bankacılığı mı yapılması gerektiği sorusunu akla getirmektedir. Kooperatif Bankacılığı fikri için her iki modeli de öne çıkaran fikirler bulunmaktadır. Bu fikirlerden ilki ; Tarım sektörü için ayrı bir bankanın Tarım Dışı sektörel kooperatifler için ayrı bir bankanın kurulmasıdır. Bu uygulamada ilgili sektörlerin kendi kaynakları ile kendi bankalarını kurabilecekleri gibi kamuya ait mevcut iki bankanın (Halk ve Ziraat Bankaları) birer kooperatif Bankasına dönüştürülmeleri şeklinde öneriler mevcuttur. Bu fikrin gerçekleştirilmesi durumunda yönetim ve örgütlenmenin daha kolay olacağı, kendi sektörlerine daha fazla odaklanabilecekleri gibi faydalar sağlayacağı düşünülmektedir. Kurulacak bu bankaların kendi aralarında koordinasyon sağlayarak çatı bir Türkiye Kooperatifleri Merkez Bankası kurmalarıda bu modelin tamamlayıcı unsurudur. Diğer fikir ise; Tarım ve Tarım Dışı kooperatifler için tek bir kooperatif bankasının kurulmasıdır. Böylelikle daha güçlü bir banka kurularak kooperatiflere ulusal ve uluslararası düzeyde hizmet sunulmuş olur.

Kooperatif Katılım Bankacılığı fikri ise kooperatiflerin dikkatini yakın zamanda çekmiş olup Tarım Kredi Kooperatiflerinin bu konuda kendi katılım bankasını kurmak yada katılım bankasına dönmek gibi fikirler üzerine ön çalışmalar yaptığı da bilinmektedir.

Kurulacak bir Kooperatif Katılım Bankasının tüm kooperatiflerin bir üst kuruluşu olarak ve A.Ş statüsünde kurulması, kooperatiflerin hem Türkiyedeki ekonomik büyüklükleri hemde ileriye dönük vizyoner kalkınma hedefleri dikkate alınarak ortaklık payları oluşturulmalı, kurulacak katılım bankasının kaynaklarının planlanması ise bu paylar nispetinde olmalı ve bu durum ana sözleşmesinde açıklıkla belirlenmelidir. Katılım Bankalarının Türkiyede ki sektörden aldıkları payları dikkate alındığında tüm

kooperatiflerin katılımı ile oluşturulacak bir Türkiye Kooperatifleri Katılım Bankasının daha güçlü bir yapıda olacağı muhakkaktır.

Kurulacak bu kooperatif Katılım Bankası tüm kooperatiflerin yada çoğunluğunun ortaklığında kurulmasının yanısıra sadece üyelerine değil herkese bankacılık hizmetleri sunabilmeli, tüm bankacılık faaliyetlerini uluslararası boyuttata yapabilmeli, ana gayesinin ise kooperatiflerin gelişimi için çözümler sunmak fikrinden hareketle onlara bir çözüm ortağı olmalıdır. Bu durum Kooperatif Katılım Bankası için sosyal bir sorumluluk olarak belirlenmelidir.

Dünyada incelediğimiz modeller dikkate alındığında kooperatiflerin çatı kuruluşları olarak bir merkez bankalarının da olduğu görülmektedir. Ancak Türkiyede hem katılım hemde mevduat bankaları aynı mevzuat ile faaliyetlerin de merkez bankası üzerinden çalışmaktadır. Koperatif Katılım Bankasıda bu şekilde devam ederek belirli gelişim gösterdikten sonra, yeni kooperatif bankalarının da kurulması ile hep birlikte Kooperatif Bankaları Merkez Birliği de kurabilirler.

Netice itibari ile kooperatifçilik faaliyetlerinin ve Katılım Bankacılığı faaliyetlerinin gerek faaliyet alanları gerekse iş tutuşları açısından benzer ortak özelliklere sahip olduklarını, Katılım Bankalarının son on yıllık gelişimlerini de incelediğimizde her iki yapının da gelişimi ve büyümesi için fırsat alanlarının mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Kurulacak bir kooperatif Katılım Bankası ile; kooperatiflerin finansal sorunlarına çözümler üretilerek kooperatifçilik sektörünün desteklenmesi ve oluşacak geniş bir coğrafik dağılım ile de katılım bankacılığının yerel alanlara ulaşması sağlanmış olur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Barınma, güvenlik, yiyecek, sağlık gibi temel ihtiyaçların sağlanması zorunluluğu ve hepsinin tek başına sağlanmasının oluşturduğu güçlükler ilk çağlardan beri insanların birlikte hareket etmesi ve yardımlaşma içerisinde bulunmasını zorunlu kılmıştır. İşte bu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri sistematik olmasa da kooperatifçilik faaliyetlerinin ilk çağlara dayandığını göstermektedir. Türk toplumlarında da geçmişten gelen yardımlaşma ve dayanışma esaslarına göre doğal olarak ve gönüllüğe dayalı olarak başlayan imece uygulaması, çamaşırhaneler, ortak fırınlar bunun örneklerindedir.

Kooperatiflerin temel kuruluş amaçları yerel toplulukların veya küçük ticari girişimcilerin ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmeleri ve toplumsal refahlarını yükseltebilmeleri için bir araya gelerek güç birliği oluşturmak sureti ile kendilerine kaynak oluşturmalarıdır. Tarih boyunca kar amacından ziyade üyelerinin ekonomik faydalarını gözeten kooperatifler üyelerine öncelikle küçük işletmecilik faaliyetlerinde dayanışma sunarken zaman içerisinde artan finansal ihtiyaçları içinde çözümler sunmuştur.

Dünyada kooperatifler, farklı coğrafyalarda yaşanan savaşlar, ekonomik buhranlar, sanayileşme veya büyüyen özel sektör işletmelerinin küçük işletmeleri ve çiftçileri zor ekonomik koşullarla karşı karşıya bırakması gibi çeşitli nedenlerle kendi finansal çözümlerini geliştirmek istemişlerdir. Bu çözümlerin en etkili olanı ise kendi bankalarını kurmalarıdır. Kooperatifçilik faaliyetlerinin geliştiği ülkelerin finansal çözümleri incelendiğinde görüldüğü üzere neredeyse tamamında kooperatif bankalarının bu gelişmedeki katkıları yadsınamaz büyüklüktedir. Uluslararası kooperatifçilik örgütünün verileri incelendiğinde finansal büyüklükleri itibari ile ilk on kooperatif sıralamasının başında kooperatif bankaları ve finansal kooperatifler öne çıkmaktadır. Anlaşıldığı üzere kooperatiflerin finansal ihtiyaçlarının çözümü, rekabet, refah düzeylerinin artırılması ve toplumsal ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için kooperatiflerin kendi finansal kuruluşlarının olması elzemdir.

Katılım Bankacılığı ya da diğer bir deyişle İslami Bankalar yada Faizsiz Finans Kurumları ise 1960 larda fikri düzeyde başlayan gelişmelerinin 1975 lerden sonra başlayan yükselişleri ile dünyada finansal sistemler içerisinde dikaktleri üzerlerine çekmeyi başarmışlardır. Bu gelişmeleri takiben Türkiyede katılım bankacılığı

faaliyetleri ise 1986 yılından sonra başlamış olup geçen zaman içerisinde 6 katılım bankası ve bunların toplamda sayıları ikibinlere varan şubeleri ile finans ve bankacılık sektörü içerisinde önemli bir konuma gelmiştir.

Katılım bankacılığı faaliyetleri ve ürünlerinin İslam hukuku esaslarına uygun olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, İslam hukuku ölçüleri doğrultusunda belirlenen sınırların ve finansal işlem ya da ürünler için öne çıkan temel prensiplerin katılım bankalarının faaliyet felsefesini oluşturduğunu söyleyebiliriz. İslam iktisat düşüncesi bu temel ilkeleri Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatından ve Kur'an-ı Kerim'den alır.

Bu ilkeler:

- Ahlakın temel alındığı bir iktisadi ilişki esastır.
- Her türlü faiz kesin olarak yasaktır.
- Ticaretin bir varlığa dayalı olması esastır. Reel ve gerçek ticaret ekonomik faaliyet alanıdır.
- Para bir ölçüm, değişim veya saklama aracıdır. Ancak alım satım konu bir emtia değildir.

İslami hukuku ekonomik açıdan, ortaklık yada ticaret ile yapılan servet artışını onaylar. Para İslam hukuku açısından sadece satın alma gücünü gösterir.

- Risk paylaşımı esastır. Ticaret ve ortaklığı dayalı bu sistemde riski taraflar birlikte üstlenir. Fon toplama ve fon kullandırım işlemlerinde kar/zarar paylaşımı esastır.
- Piyasayı yanıltacak gerçeği yansıtmayan müdahaleler yasaktır. Bu sebepten karaborsacılık hoş görülmez.
- Belirsizlikle (garar ve cehalet) malül işlemler yasaktır.
- Sözleşmelerle şartları açıkça ifade edilmiş esaslara uyulması gerekir. Bununla birlikte sözleşmelerde belirtilen şartlar İslam hukuku esaslarına uygun olmalıdır.
- Sözleşmeler işlemlerin en önemli hukuki boyutu olup ayrı ayrı işlemlerin sözleşme yükümlülükleri net şekilde açıklanmalıdır.
- Tüm işlem ve finansal ürünler İslam hukuku esaslarına uygun olmalıdır.
- Sosyal adalet dikkate alınmalıdır. İstismar ve adaletsizliğe sebep olan tüm işlemler yasaklanmıştır (Özsoy, 2012:109).

Türkiyede ilk olarak örgütlü bir şekilde memleket sandıkları ile varlıklarını gösteren kooperatifçilik hareketleri zaman içerisinde yapılan yasal düzenlemeler ile daha kurumsal yapılara dönüşmekle beraber finansal ihtiyaçları için henüz bir bankaları bulunmamaktadır. Kamu otoritesinin yönlendirmeleri ile geçmişten günümüze kooperatifler için Ziraat Bankası, Halk Bankası gibi kamu bankaları ve Tarım Kredi Kooperatifleri gibi çatı örgütler ile finansal çözümler üretilmiştir. Ancak bu çözümler kooperatiflerin ve üyelerinin temel finansal ihtiyaçları için kısmi olarak yeterli gibi gözükse de gelişen ve büyüyen ekonomiler karşısında rekabet edebilmeleri ve farklı pazarlara açılmaları için beklenen verimi sağlamamaktadır.

Kooperatifler ile Katılım Bankalarının kuruluşunu oluşturan temel ilkeler ile mevcut faaliyetleri içerisindeki süreçlerinin birbir olmasada büyük ölçüde benzerlik gösterdiği ticaretin devamı ve fonlanması, faiz değil kar esaslı olmaları, temelerinin inanç ve toplumsal faydalara dayanıyor olması, kuruluş felsefeleri ve ilkeleri gibi kavramlardan da anlaşılmaktadır.

Netice itibari ile türkiyede kooperatiflerin bir finansal kuruma olan ihtiyacı kamu otoriteleri de dahil herkesin hemfikir olduğu bir konudur. Türkiyede yakın zamanda açılan Katılım Bankalarının devlet tarafından açılması ve son on yılda katılım bankalarının hacimsel büyümeleri, şube sayılarındaki artış, karlılıklarındaki belirgin büyümeler dikkate alındığında katılım bankacılığının gelişen finansal piyasalarda bir çekim gücünün olduğu anlaşılmaktadır. Büyümelerinin devam ediyor olmasına rağmen katılım bankalarının bankacılık sektöründen aldığı pay ise %5 lerde olup henüz istenen noktada değildir.

Türkiye’de Tarım Kredi Kooperatifleri başta olmak üzere büyük ölçekli kooperatifler bulunmakta olup bunların bir araya gelmeleri ile güçlü bir katılım bankası kurulmasının hem kooperatiflere faydalar sağlayacağı hem de katılım bankacılığının büyümesinde önemli bir çarpan etkisi yapacağı söylenebilir. Burada var olan potansiyel ve fırsat alanlarının doğru yönlendirilmesi içe ilkesel ve süreçler itibari ile benzerlikler gösteren bu iki modelin birleşmesi ile ortaya çıkacak bir Kooperatif Katılım Bankası beklenen faydaları sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB.
- Armağan, S. (2005). *İslam Ekonomisi*. İstanbul: Gündönümü Yayınları.
- Ayadi, R., Llewelly, D. T., & Schmidt, R. H. (2010). *Investigating Diversity In The Banking Sector in Europe*. Avrupa Politika Araştırmaları Merkezi.
- Bayındır, S. (2005). *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- BSA (2019). <https://www.bsa.org.uk> [2019].
- Co-operative (2019). <https://www.co-operativebank.co.uk/aboutus/for-people-with-purpose> [15.12.2019].
- Credit mutuel (2019). Biz Kimiz. www.creditmutuel.com.fr [05.11.2019].
- Çıkm, A. (2007). Küreselleşen Ekonomi ve Kooperatifler. *Gazi Üniversitesi Kooperatifçilik Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2.
- Çıkm, A., ve Karacan, A. R. (1994). *Genel Kooperatifçilik*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Dalgın, N. (2000). *İslâm'ın Işığında Sigortacılık*. Samsun: Kitantik.
- Dede, K. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. İstanbul: TKKB Yayınları.
- Demirci, R. (2012). Kooperatiflerin Finansmanı Üzerine. *Karınca Dergisi*, 901: 22- 24.
- DGRTV (2019). <http://www.dgrvtr.com> [2019].
- DGRV DIE GENOSSENSCHAFTEN (2019). *Hakkımızda*. DGRV- Alman Kooperatifleri Çatı kuruluşu. <https://www.dgrv.de/> [15.06.2019].
- Dinç, Y. (2017). *Tarım Kredi Kooperatifleri Analizi ve Tarım Katılım Bankası Avan Projesi*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Dinç, Y. (2018). *Tarım Kredi Katılım Bankası*. <https://www.gazetebirlik.com/yazarlar/tarim-kredi-katilim-bankasi/> [11.12.2018].
- Dinler, Z. (2000). *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- EACB (2019). <http://www.eacb.coop> [2019].

- Fındıkoğlu, Z. F. (1953). *Türkiyede Kooperatifçilik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlarından.
- Giegold, S.(2019). <http://www.eacb.coop/en/news/eacb-news/first-co-operative-banks-dialogue-with-academics-and-stakeholders-presentations-and-pictures-of-the-event-available-now.html> [2019].
- Güvenç, T. (2015). *Kooperatif Bankacılığı Sistemi: Dünya Uygulamaları ve Türkiye’de Uygulana Bilirliği*, (Uzmanlık Tezi). Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- GTB (2015). Türkiye Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2015). Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2015. Ankara: T.C. Gümrük Bakanlığı.
- Halkbank (2019). www.halkbank.com.tr [2019].
- Hazar, N. (1990). *Kooperatifçilik Tarihi*. Ankara: Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları.
- Helm, F. C. (1979). *Kooperatif İşletme Ekonomisi*. İ.İ.T.A Yayını.
- ICA- Uluslararası Kooperatifler Birliği (2019). *Hakkımızda-ilkeler*, <https://www.ica.coop/> [12.05.2019].
- ICBA-Uluslararası Kooperatif Bankaları Birliği (2019). *Üyeler*, <http://www.icba.coop/> [11.08.2019].
- Ziraat Sigorta (2019). *Katılım Sigortacılığı ile Geleneksel Sigortacılığın Farkları*, <https://www.ziraatsigorta.com.tr/tr/katilim-sigortaciligi-%C4%B1le-geleneksel-sigortaciligin-farklari> [05.01.2019].
- Kitson, A. (1996). Taking the pulse: Ethics and the British cooperative bank. *Journal of Business Ethics*, 15(9): 1021-1031.
- Kocabaş, Ö. Y. (2010). *Türkiyede Tarımsal Kooperatifçilik Düşüncesinin Gelişimi*. İstanbul: Librar Yayınları.
- Kur’an-ı Kerim (2014). *Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Bakara, 279. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Küçük Kaplan, İ. (2012). Kooperatiflerin Finansman Sorununun Çözümü İçin Kooperatifler Bankası Modeli. *Karınca Dergisi*, 901: 25-32.
- Mülayim, Z. G. (2013). *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.

- Op (2019). <https://www.op.fi/op-ryhma/tietoa-ryhmasta/op-lyhyesti-historia> [12.12.2019].
- Özmen, K. (2014). *Kooperatifler*. İstanbul.
- Özsoy, M. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: İşbahar.
- Parasız, M. İ. (2000). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*. Ankara: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Poroy, R., Tekinalp, Ü., ve Çamoğlu, E. (2005). *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Rabobank. (2019). *Hakkımızda*. Rabobank Türkiye: <https://www.rabobank.com>. [15.09.2019].
- Rehber, E. (2011). *Kooperatifçilik*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Simon, P. (2018). <http://www.eacb.coop/en/news/eacb-news/eacb-newsletter-n-deg-10-regulatory-debate-speakers-statements.html> [2018].
- Şahin, Y., ve Altay, N. O. (1991). Kooperatifler Bankası ve Almanya Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2): 176-189.
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2015). *G-20 Ülkelerinde Kooperatifçilik*. Ankara: GTB Yayınları.
- Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği (2019). *Hakkımızda*. <http://www.tarimkredi.org.tr/> [07.12.2019].
- Tayşi, İ. (1998). Kooperatifler Bankası Kurulabilir mi? *Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi*.
- TKBB (2018). *Selem, Katılım Finans*. TKBB Kurumsal Yayınları.
- TKBB (2019). <https://www.tkbb.org.tr/tarihce> [10.11.2019].
- Turan, K. (1994). *Kooperatifçiliğin Sosyo-Politik Yapısı*. Ankara: Gazi Büro Kitapevi.
- Türkiye Milli Kooperatifleri Birliği (2019). *Kooperatifçilik İlkeleri*. <http://www.turkey.coop/menu/Kooperatifcilik-Ilkeleri/13> [2019].
- TESKOB (2019). *Teskomb- Kredi Kefalet Sisteminin İşleyişi*. <http://www.teskomb.org.tr/> [2019].

- Türkiye Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2014). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2013*. Ankara: T.C. Gümrük Bakanlığı.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (2019). *Sektör Bilgileri*. <https://www.tkbb.org.tr/> [2019].
- Türkiye Milli Kooperatifleri Birliği (2019). *Tarihçe, Eylem Planı*. <http://www.turkey.coop/> [2019].
- Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketler Birliği (2019). *Katılım Sigorta Verileri*. <https://www.tsb.org.tr/> [2019].
- Usmani, M. T. (2002). *An introduction to Islamic finance*. Karachi: Brill.
- Üner, N. (1992). *Kooperatif İşletmeciliği*. İzmir.
- Üstün, Y., ve Aydın, M. (2014). *Kooperatifler Hukuku*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Yanpar, A. (2014). *İslami Finans*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Zaim, S. (1992). *İslam- İnsan- Ekonomi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.